

ספר

עמודי השלחן

סיכום המשנה ברורה דרך שו"ת
והקדמות לסעיפים מתוך הגמרא וראשונים

על

הלכות ד' תעניות

סי' תקמ"ט - תקנ"ט

סיכומים והקדמות אלו נתפרסמו בגליון המחולק למאות לומדים ברחבי הארץ, תלמידי חכמים ואברכים מופלגים, והעידו שראו בו בס"ד תועלת גדולה להבהרת השו"ע ומשנ"ב, וראו אור חדש בלימודם, להבנת הדברים על בריין וכן לתועלת זכירתם, ובפרט בחלק המעשי

כללים ללומד:

סיכום השו"ת: תימצות מסקנת המשנ"ב ביאה"ל ושעה"צ דרך שאלות ותשובות

המקור שבסוף התשובה חוזר על כל חלקי התשובה

כשיש מקף בין אותיות המקור כגון ס"ק א-ג הכונה למשנ"ב ס"ק א ב ג

הדברים שבסוגרים מרובעים הם מהשו"ע ומשנ"ב

ושבסוגרים עגולים זהו תוספת ביאור מהאחרונים

ההבנה בהכרעת המשנ"ב מבוססת על דעת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו שונה הלכות

הקדמות לסעיפים: ההקדמות מתוך גמרא וראשונים, ומטרתן לבאר את יסוד הסעיף, ולתת רקע להבנת דברי השו"ע ומשנ"ב היטב

שאלות מעשיות: לחדד את הנלמד כפי העולה מתוך השו"ע ומשנ"ב, עם שימת דגש על המציאות השכיחה בזמנינו

סיכום זה מופץ בין מאות לומדי משנ"ב על הסדר, המעוניין להצטרף לקבלת הסיכום (ללא תשלום) אפשר ע"פ הכתובת דלהלן:

טל' 0527-163036. או בדוא"ל 7163036@GMAIL.COM

וכן ניתן להשיג בכתובת הנ"ל את הקונטרסים שיצאו לאור עד עתה

הערות והארות יתקבלו בברכה

וכן ניתן להשיג את הספרים:

"שונה הלכות המבואר" (הלכות שבת/פורים)

"הלכות יחוד" - תמצית הלכות יחוד בשפה קלה וברורה, נערך מפי מורי ההוראה שליט"א.

"דרכים ושיטות לזכירת הלימוד" - הקונטרס שמועיל לזכור כל מה שלומדים, ולהפוך את הלימוד לבהיר וברור.

ועתה כתבו לכם - במצוות כתיבת ספר תורה, והמסתעף, להלכה

שיעורי המשנה ברורה - סיכום הנושאים הנלמדים, באופן קצר וברור, כעמוד שו"ע ומשנ"ב משך כ-5 דק'

בטל': 073-295-1358

הסכמות מרנן ורבנן שניתנו לספרי המהבר הקודמים

מרן שר התורה הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א (על הספר "שונה הלכות" המבואר)

דעתה' שקט אשת'י
הנה הדפ"ר ישאל הכתן קן ישי' אש"א חדר ספר שלם וכו' דיאו את הספר שנה הלכות
והנה אף שלא ציינת כאל דנספר זמין עלי' אום אחיות אך אמ' לפר היט' ו
למ' ויגידה דכה ויה"ר שיעכה להפי' מזינות מוצה להרעות מנה קיש"א
מיוק נחת והנחה
חייג נש"ק

וכן הסכמות הרבנים הגאונים:

המשגיח הגה"צ ר' דב יפה זצ"ל • הרה"ג ישראל גנס שליט"א – ר"מ
ישיבת 'קול תורה, ורב שכונת מטרסדורף ובית וגן • הרה"ג מאיר קסלר
שליט"א – מרא דאתרא מודיעין עילית • הרה"ג ר' אליהו ציון סופר
שליט"א ראש ישיבת 'קול אליהו' – רכסים • הרה"ג שלמה זעפרני
שליט"א – אב"ד לממונות 'כתר תורה' ורב ק"ק 'אהל משה' הר נוף וק"ק
'אבי עזרי' מודיעין עילית • הרה"ג מרדכי אברהם הרבסט שליט"א – ראש
כולל 'תפארת יעקב' • הרה"ג גבריאל אליהו גברא הכהן שליט"א – מו"צ
שכונת בית וגן וישיבת קול יעקב • הרה"ג ר"מ טוקצינסקי שליט"א –
מו"ץ בק"ק 'נאות הפסגה' מודיעין עילית • אאמו"ר שליט"א

תוכן

5	סימון תקומט
6	סימון תקנ
9	סימון תקנא
24	סימון תקנב
30	סימון תקנג
32	סימון תקנד
41	סימון תקנה
42	סימון תקנו
43	סימון תקנו
44	סימון תקנה
45	סימון תקנט
49	תשובות לשאלות למעשה

הלכות ד' תעניות

סימן תקמט

הקדמה: לאחר שנחרב בית המקדש הראשון תקנו נביאים הראשונים (כ"ה בריב"א ר"ה ית): להתענות בימים שבהם אירעו עיקרי הצרות שגרמו לחורבן הבית ולגלות ישראל, והם ארבעה ימים בשנה כמו שמפורש בנביא (זכריה ח) 'כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, ומבארת הגמרא (ר"ה ית): צום הרביעי - זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר (בימי בית ראשון נשאל נבוכדנצר מלך בבל על יושלים הובקעה העיר בתי בתמוז, אך אנו מתענים ביו"ז בתמוז כי בבית שני הובקעה העיר ביום זה כמבואר בלדבני הנ"ע סי"ב עיי"ש). צום החמישי - זה תשעה באב, שבו נשרף בית אלקינו. צום השביעי - זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם. צום העשירי - זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים. וכונת הנביא לומר שבזמן בית המקדש השני נהפכו ימי הצומות האלו לששון ושמחה ומועדים טובים. ומדייקת הגמרא 'קרי להו צום וקרי להו ששון ושמחה', כלומר ממה שאין הפסוק אומר צום הרביעי וכו' 'אשר צמתם' בלשון עבר (ריב"א ס"ג, ועי' אופנים אחרים לבלא כפי' תקן כד"י ב"ח וט"ז), משמע שלא נתבטלו צומות אלו לגמרי ולא נעקרה לגמרי גזירה ראשונה, ומבארת הגמרא שהכוונה היא שבזמן שיש שלום כלומר שישראל שרויים על אדמתם ובית המקדש קיים (ריב"א ס"ג ורמב"ן ס' תול"א ענין חילוקי יסקה אות ק"א) יהיו לששון ולשמחה. יש שמד כלומר שביהמ"ק חרב ויש שמד על ישראל אדיכא תרתי לגרעותא, יהיו צום גמור מגזירת נביאים הראשונים. אין שמד ואין שלום כלומר שאין בית המקדש בנוי אבל אין ישראל, יהיה הדבר תלוי בראצון ישראל רצו ב"ד מתענין לא רצו אין מתענין כלל. 'ועכשיו כבר רצו ונהגו להתענות בהם וקבלום עליהם, לפיכך אסור ליחיד לפרוץ גדרן. וכל שכן בדורות הללו שבועונותינו יש שמד בישראל ואין שלום, הילכך חייבין הכל להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים' (לשון הרמב"ן ס"ג).

(הקדמה להבנת סוף דברי הבאה"ל). בב"י (ד"ה ומ"ש מכל) הביא בשם רבינו ירוחם שהריגת גדליה אירעה בראש השנה ודחו את התענית ליום חול, ומשום כך כתב הראש יוסף (הובא בשע"ת סק"א) שיש לצום גדליה דין של תענית נדחה ובעל ברית מתענה ואינו משלים כמו בתשעה באב שנדחה, אך הט"ז (סק"ה) כתב שכיון שבפעם הראשון דחוהו וקבעוהו תמיד ביום חול אין לזה דין של תענית נדחה, וכתב הבאה"ל (בס"ד) שכדבריו משמע בריב"א שכתב חתן שחל אחד מ"ארבעה צומות" בתוך ימי שמחת לבו מסתבר לי שחייב להתענות בהם [תענית גמורה], הרי שכלל בדבריו גם את צום גדליה.

1. (ד' תעניות): כל ישראל חייבים להתענות בתשעה באב וביו"ז בתמוז ובג' תשרי וב' בטבת, מפני דברים הרעים שארעו בהם. סעי' א וס"ק א.
2. (י"ז בתמוז): (א) מה ארע ביו"ז בתמוז. (ב) מתי הובקעה העיר בחורבן בית ראשון. (ג) ומדוע גזרו להתענות ביו"ז [שבו הובקעה העיר בבית שני] ולא בט'.
תשובה: (א) ה' צרות: נשתברו הלוחות, בוטל התמיד, הובקעה העיר, שרף אפוסטמוס את התורה, הועמד צלם בהיכל. (ב) בט' בתמוז. (ג) בשניהם לא רצו לגזור שאין מטריחין על הצבור יותר מדאי, ותקנו ביו"ז דחורבן בית שני חמיר לן (לפי שהוא הגלות שאנו עומדים בו עד עתה). סעי' א ב וס"ק ב ד.
3. (תשעה באב): מה ארע בתשעה באב.
תשובה: נחרב בית ראשון ושני. ונגזר על אבותינו במדבר שלא יכנסו לארץ. ונלכדה ביתר, והיו בה אלפים ורובבות מישראל ונפלו כולם ביד הגויים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן ביהמ"ק. וחרש טורנסורופוס הרשע את ההיכל וסביביו. ס"ק ב. (ואע"ג דבט"ב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, מ"מ קבעו הצום בט"ב שאז התחילה הפורעות. ס' תקנ"ח ס"א וס"ק א).
4. (ג' בתשרי): מה ארע בג' בתשרי.
תשובה: נהרג גדליה בן אחיקם שמינוהו לראש לאחר החורבן על הפליטה הנשארת ונכבה גחלת ישראל הנשארה, כי ע"י שנהרג גלו כולם ונהרגו מהם לאלפים. ס"ק ב.
5. (י' בטבת): מה ארע ב' בטבת.
תשובה: מלך בבל סמך על ירושלים והתחיל המצור, ומזה נמשך החורבן. ס"ק ב.

6. (מקור הצומות): מה מקור התענית בימים אלו.
 תשובה: מצות עשה מדברי נביאים, כדכתיב בקרא צום הרביעי וגו' (ואע"ג דמסקינן בגמ' דבזמן שאין מצוי גזרות גוים על ישראל תלוי הדבר ברצון ישראל שאם רצו רוב ישראל והסכימו שלא להתענות בג' צומות חוץ מט"ב הרשות בידן, עכשיו כבר רצו וקבלו עליהן כלל ישראל מדור דור, ואסור לפרוץ גדר. ס"ל תקנ ס"א וס"ק א). ס"ק א.
7. (טעם הצום): מהו טעם הצום בימים הנ"ל.
 תשובה: מפני הצרות שאירעו בהן, כדי לעורר הלבבות לפקח על דרכי התשובה,⁴ ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן. ס"ק א.
8. (טעה ואכל): מי שטעה ואכל בתענית, מה דינו. [האם ימשיך התענית, והאם יתענה ביום אחר].
 תשובה: צריך להשלים התענית אחר שאכל, וא"צ להתענות יום אחר (אם לא שכונתו לכפרה, וכדאיתא במהרי"ל שצויה לאחד להתענות א"כ לכפרה. ס"ל תקסח סק"ח, וע"ש שגם יכול לומר 'עננו', וע"ש עוד). ס"ק ג.
9. (חתן): חתן שבשעת ימי המשתה, האם צריך להתענות.
 תשובה: מתענה ואף משלים. בה"ל ד"ה חייבים.

סיכום קצר לנלמד: (ס"י תקמט). כל ישראל חייבים להתענות בט"ב י"ז בתמוז ג' תשרי וי' בטבת, מפני דברים הרעים שארעו בהם. • בבית ראשון הובקעה העיר בט' בתמוז, ובבית שני ביי"ז בתמוז, ותקנו להתענות ביי"ז דחורבן בית שני חמיר לן. • מצות עשה מדברי נביאים להתענות בימים אלו, וטעם הצום כדי לעורר הלבבות לתשובה. • מי שטעה ואכל בתענית, ישלים התענית, וא"צ להתענות יום אחר. • חתן בז' ימי משתה מתענה ומשלים.

סימן תקנ

(הקדמה לסימן). בהקדמה לסימן הקודם הובאו דברי הגמ' (כ"ה יח) שארבעת הצומות שקבעו הנביאים הראשונים לאחר חורבן בית ראשון בטלו כשנבנה בית שני ונהפכו לששון ולשמחה, אך כשנחרב בית שני חזרו צומות אלו לנהוג, ומסירה הגמרא שאע"פ שחזרו הצומות לנהוג אחר החורבן לא חזרו לגמרי, אלא שתלוי הדבר, שאם הוא זמן שיש שלום כלומר שישאל שריון על אדמתם ובית המקדש קיים, יהיו לששון ולשמחה, ובזמן שיש שמד כלומר שביהמ"ק חרב ויש שמד על ישראל דאיכא תרתי לגריעותא, יהיו צום גמור מגזירת נביאים הראשונים. ובזמן שאין שמד ואין שלום כלומר שאין בית המקדש בנוי אבל אין שמד על ישראל, יהיה הדבר תלוי ברצון ישראל, רצו בית דין - מתענין, לא רצו - אין מתענין כלל, לבד מתשעה באב שכיון שהוכפלו בו צרות [שחרב בית המקדש בראשונה ובשניה] אין זה תלוי ברצון אלא יש בו את כל חומרת התענית כפי תקנת הנביאים הראשונים. וכתב הרמב"ן (תה"ל ענין לעלות יסנה לוח קל) דתקנת הנביאים בארבע צומות אלו היתה שכל חומרי תענית עליהן, מפסיקין בהן מבעוד יום, ואסורין ברחיצה ובסיכה ובעילת הסנדל ובתשמיש המטה, כתשעה באב, אלא שבזמן הזה שהתענית תלוי במנהג, והן אמנם שכבר נהגו כל ישראל ורצו וקבלו עליהם את הצומות האלו ואסור לפרוץ גדר, אך לא קבלו אותם לנהוג בכל חומרות התענית כתשעה באב כיון שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בדבר, ואין צריכים להפסיק בהם מבעוד יום ומותרים ברחיצה וסיכה ובעילת הסנדל ותשמיש המטה.

(הקדמה לסעיף א). דרש רבא (פסחים נ"ד), עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים. וכתבו הראשונים שמשמע שלענין שאר תעניות מעוברות ומניקות פטורות, ובב"י (בב"י תקנ"ג ס"ח) הביא בזה מחלוקת ראשונים, י"א דוקא כשמצטערות פטורות, וי"א שבכל גונא פטורות נומ"מ ראוי שלא יאכלו כדי להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד (ב"י ע"ש ע"ש הש"ס וכן מנז"ל כיושלמי). ולמעשה נחלקו בזה

הוספות ועיונים

¹ אבל אין תכלית התעניות להתאבל על שארע עבר, וביאר השל"ה (מסי' תענית אות ע"א) שודאי שאין תועלת בהתאבלות ובצער כשלעצמם, שהרי כל הנביאים וחכמי האמת וגם חכמי האומות מאריכים במעלת קבלת היסורים באהבה, ושהצער על העבר הוא פועל הבל, וגם ידוע כי העצבות מפריעה להשכלת האדם, ולכן אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה. אלא ודאי שתכלית תקנת חז"ל להתאבל על חורבן ירושלים אינה אלא שמתוך כך תבונן שכל החורבן נגרם כתוצאה מעוונותינו, וע"י כך נתעורר לפשפש במעשינו ולשוב בתשובה.

- המחבר והרמ"א, המחבר פסק (סי' תקנ"ד ס"ה) שפטורות בכל גונא [וראו שלא יאכלו אלא כדי הצורך], והרמ"א (נלו) כתב שנהגו להחמיר אא"כ מצטערות הרבה מחמת הצום.
10. (חיוב קטנים בתענית): הכל חייבין להתענות ד' צומות [ועל לעיל ס' תקמ"ט ש' 6 השייך לכאן]. (א) קטן וקטנה, מאיזה גיל חייבים להתענות. [ואם לא הביאו ב' שערות]. (ב) קודם גיל הנ"ל, האם חייבים בתענית שעות. (ג) האם מותרים לאכול כבכל יום.
- (תשובה: (א) קטן בן י"ג וקטנה בת י"ב, ואף שלא הביאו ב' שערות [ועל לקמן ס' תרס"ז יג שכתב שאם לא הביאו ב' שערות א"צ להתענות, וצ"ע]. (ב) לא. (ג) קטנים שיש בהם דעת להתאבל ראו לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים⁴ או שאר מאכל פשוט לפי התינוק, כדי שיתאבלו עם הצבור. סעי' א וס"ק ה ובה"ל ד"ה הכל.
11. (חולה): (א) חולה שאין בו סכנה, האם צריך להתענות. (ב) וכואבי עינים. [ואם מצטערים הרבה].
- (תשובה: (א) פטור מלהתענות ג' צומות ואסור לו להחמיר על עצמו. [ולענין ט"ב ע"י ס' תקנ"ד ס"ו]. (ב) אפילו מצטערים הרבה אפשר שאין להקל רק בתענית אסתר, ויש מקילין גם בשאר תעניות כשמצטערים הרבה, והכל לפי ראות עינים. ס"ק ד ובה"ל ד"ה מיהו. ועל ס' תרפ"ב לענין תענית אסתר.
12. (עוברות ומניקות): (א) עוברות ומניקות, האם מעיקה"ד חייבות בתענית. (ב) ומה למעשה. (ג) ואם הם חלושות. (ד) וכשמצטערות הרבה. (ה) ממתית נחשבת מעוברת. [וכשמרגשת צער]. (ו) עד מ' יום, האם נחשבת מעוברת לענין זה. [ואם מצטערת או חלושה].
- (תשובה: (א) לא [חוץ מט"ב שחייבות להשלים כדלקמן ס' תקנ"ד ס"ה]. (ב) כתב הרמ"א שנהגו להתענות⁴. (ג) אין להם להחמיר. (ד) אסור להם להתענות. (ה) משהוכר העובר [היינו לאחר ג' חודשים לעיבורה], ואפשר דאפילו לאחר ארבעים יום מיצירת הולד בכלל מעוברת לענין זה אם מרגשת צער. (ו) לא נחשבת מעוברת, אא"כ מצטערת הרבה. ואם מרגשת חלושה אין להחמיר בה כלל, כי בראשית ימי עיבורה העובר חלוש ביותר ועינוי או סיגוף קל מפסידו בודאי ומסכן גם המעוברת, לפיכך המיקל נשכר בלא ספק⁵. סעי' א וס"ק ג ה ושה"צ.
13. (מיעוט תענוג): (א) הצריך לאכול, האם רשאי לאכול כל דבר. (ב) עוברות ומניקות הפטורים מהתענית, האם צריכים לפרוע התענית אח"כ.
- (תשובה: (א) לא יענג עצמו בבשר ויין רק כפי מה שצריך [וכן עוברות ומניקות ראו שלא יאכלו אלא כדי קיום הולד. ס' תקנ"ד ס"ה]. (ב) יש מי שאומר שכן, מיהו כל האחרונים לא הביאו זה וגם ראייתו אינה מוכרחת. ס"ק ה ובה"ל ד"ה אין.
14. (חמשת העינויים): (א) בג' צומות [חוץ מט"ב] האם התענית נוהגת בלילה. (ב) האם נוהג בהם (ביום) ד' עינויים לבד מאכילה דהיינו רחיצה סיכה נעילת הסנדל ותשמי"ה. [בסתם אדם שלא בעל נפש]. ומה דין רחיצה בחמין. (ג) בעל נפש, כיצד ינהג בהנ"א ו' וב'. (ד) לענין בעל נפש, מה"ד כשחל ליל טבילה בליל הצום. (ה) מה"ד כשחל י' טבת בער"ש, לענין רחיצה בחמין.
- (תשובה: (א) לא. (ב) לא נוהג, ובעט"ז כתב שעשוי אין נוהגין לרחוץ, אבל בצונן י"ל דמותר, ופניו ידיו ורגליו י"ל דאף בחמין מותר. [דעת השו"ע שמתירין ברחיצה]. (ג) יחמיר בכל העינויים כמו בט"ב [דהיינו ה' עינויים ומהלילה], לבד מנעילת הסנדל משום חוכא ואיטולאל (פ"י שדבר זה נראה לעין כל, ויבואו ללגלג עליו). וי"א שגם יפסוק מבעו"י. (ד) יקיים עונתו. (ה) אין להחמיר בזה [הן לבעל נפש והן לכל אדם ע"י לעיל אות ב'] מפני כבוד השבת. סעי' ב וס"ק ו ז ושה"צ. במוצאי הג' צומות מותר לאכול בשר ולשתות יין, דרך במוצאי ט"ב החמירו בזה (סי' תקנ"ח ס"ה).
15. (חל בשבת): מה דין צומות אלו אם חלו בשבת.

הוספות ועיונים

² ובשו"ת שבת הלוי (חיו"י סי' קכב) כתב שכוונת הפמ"ג המובא בבאה"ל כאן היא שחייבים על פי המנהג, אבל על פי דין פטורים, וכמו שכתב לקמן. וסיים, שלכן אם הוא מאד בריא יחמיר, אבל אי אפשר לחייבו כלל. ועיי' משני"ב דרשו העי' 16 תי' נוסף.

³ ולמעשה הביא הגרשז"א (הלי"ש תעניות פי"ג ארוחת הלכה העי' 10) שהיום לא נהגו להאכיל את הקטנים לחם ומים בלבד אלא מאכילים אותם כדרכם [וכבר הביא מנהג זה הדעת תורה בשם הברכי יוסף בסי' תקמ"ט סק"א]. ע"כ. אמנם פשוט שיש להחמיר לענין מיני מתיקה ותענוג.

⁴ לדעת המחבר (סי' תקנ"ד ס"ה) פטורות מלהתענות ואפילו כשלא מצטערות הרבה.

⁵ ובזמננו שיש לנשים בתחילת הריוןן תופעות הגורמות להן צער, כתב בשו"ת אור לציון (חיי"ב כה ז) שסתם מעוברת מצטערת היא, ויש להקל להן שלא יתענו אפילו בתוך ג' חודשים ראשונים להריוןן.

תשובה: נדחין לאחר השבת. סעי' ג.

16. (חל בערב שבת): א) י' בטבת שחל בער"ש [אבל שאר צומות אין יכולים לחול בער"ש לפי קביעותינו], האם קוראים ויחל בשחרית ובמנחה. ב) והאם הש"ץ אומר ענינו בין גואל לרופא (דהיינו כמו בציבור ולא כביחיד בשומע תפילה). ג) האם אומרים וידוים ונפילת אפים במנחה.

ת: א) כן. ב) כן. ג) לא, לפי שהוא ער"ש. ומטעם זה כשחל ר"ח בשבת מקדימין יו"כ קטן ליום ה'. סעי' ג וס"ק יא.

17. (חתן): א) כשיש חופה ביום התענית והוא ער"ש, מתי עושים החופה. ב) האם לחתן מותר לשתות אז מכוס של ברכה. ג) ובתענית נדחה. ד) חתן בתוך ימי החופה [כשנשא בתולה או בחור אלמנה (שאו נוהג ז' ימי משתה, כמבואר באה"ע סי' ס"ב וס"ו)], האם מתענה התענית כרגיל. ה) ויארציט.

תשובה: א) נוהגים שמתפללים מנחה וקוראים ויחל ואח"כ עושים החופה. ב) לא, כיון שהוא עדיין יום, ונותנים לקטן לשתות. ג) יכול לשתות מכוס הברכה, וכן לאכול ולשתות אח"כ (בין שחל בער"ש בין בשאר ימים. ועי' שעה"צ סי' תרפ"ט ס"ק טז שמצדד להקל שחתן ביום חופתו א"צ להתענות כלל בנדחה. שוה"ל ח'). ד) כן. ה) א"צ להתענות (ומ"מ צריך התרה. בה"ל סי' תקט"ט). סעי' ג וס"ק יב.

(הקדמה לסעי' ד). הכרזת הצום: כתב הבית יוסף: בשבת שקודם לצומות הללו אחר קריאת ההפטרות קודם אשרי צריך שיכריז שליח צבור להודיע לקהל באיזה יום יחול הצום, ואומר "אחינו ישראל שמעו, צום פלוני ביום פלוני, יהפוך אותו הקדוש ברוך הוא לששון ולשמחה כמו שהבטיחנו בנחמות, ונאמר אמן". ושלוש תעניות אין מכריזין עליהם, תשעה באב יום הכפורים ופורים [-תענית אסתר], וסימנך "אכ"ף [עליו פיהו אכ"ף ר"ת אב כיפור פורים]. (ע"ל). וביאר הגר"א (פ"ו) הטעם משום דאלו הג' תעניות אינם תלויים ברצון הציבור, אבל י"ז בתמוז וצום גדליה וי' בטבת אמרו בגמ' רצו מתענין רצו אין מתענין, לכך מכריזין דרוצים להתענות [ומבאר שם דגם תענית אסתר נקרא תענית קבוע כמו שכתבו הרמב"ם (פי"ה סי"ה) והראב"ד (הובא בגי' תענית ז' ד"ה אצל)]. ובדרכי משה (פ"ה) כתב שמנהג האשכנזים שלא להכריז על שום אחד מהם, וביאר הגר"א (ש"ס) הטעם דעכשיו אינו תלוי ברצון דכבר קבלנו עלינו התעניות.

18. (הכרזת הצום): א) האם מכריזים על צום. ב) מתי מכריזים. ג) על אלו צומות אין מכריזים.

תשובה: א) למחבר מכריזים ולרמ"א המנהג שאין מכריזין. ב) (מכאן לדעת המחבר-) הש"ץ מכריז בשבת שלפני הצום. ג) אכ"ף - אב כיפור פורים. סעי' ד.

סיכום קצר לנלמד: (סי' תקנ). הכל חייבים להתענות ד' צומות. קטן וקטנה פטורים, ואם יש בהם דעת להתאבל ראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף. וקטן בן י"ג וקטנה בת י"ב חייבים בתענית ואף אם לא הביאו ב' שערות (ובמקו"א כתב שאם לא הביאו ב' שערות אין חייבים, ועי' לעיל הע' 2). • חולה פטור מהתענית, ואפי' אין בו סכנה. כואבי עינים ומצטערים הרבה מחלוקת, והכל לפי ראות עיני המורה. • עוברות ומניקות פטורות מהתענית [לבד מט"ב]. ולמעשה נהגו להתענות, ואי"כ הם חלושות או כשמצטערות הרבה. ועוברה היינו משהוכר העובר (גי' חודשים), ואם מרגשת צער אפשר שאפי' אחר מי יום בכלל זה. ואם מצטערת הרבה אפי' קודם לזה, וכן אם מרגשת חולשה. • הצריך לאכול לא יענג עצמו בבשר ויין אלא יאכל מה שצריך. ואי"כ להשלים אחי"כ [דלא כמי שהצריך]. • בגי' צומות לבד מט"ב אין התענית נוהגת בלילה, ואין בהם ד' עינויים חוץ מאכילה. אך נוהגין שלא לרוחץ בחמין זולת פניו ידיו ורגליו. ובעל נפש מחמיר בכל החי' עינויין [לבד מנעילת סנדל משום חו"א] ומהלילה כמו בט"ב וי"א שאף יפסוק מבעו"י. ובליל טבילה לא יחמיר. • י' בטבת שחל בער"ש אין להחמיר לענין רחיצה בחמין. • צומות הללו שחלו בשבת, נדחין למחר. • י' בטבת שחל בער"ש, קוראים ויחל בשחרית ומנחה, והש"ץ אומר ענינו בין גואל לרופא, אך במנחה אין אומרים וידוים ונפ"א. ומטעם זה כשחל ר"ח בשבת מקדימין יו"כ ליום ה'. • חתן ביום חופתו אסור לשתות מהכוס של ברכה ביום התענית. ובתענית דחוויה יכול לשתות הכוס וכן לאכול ולשתות אח"כ (ובסי' תרפ"ו מצדד שפטור מתענית דחוויה כלל). • חתן בז' ימי המשתה מתענה כרגיל. וביארציט פטור מהתענית אך צריך התרה. • המחבר כתב שהש"ץ מכריז על הצום בשבת שלפני הצום, חוץ מגי' צומות שהם אכ"ף עליו פיהו - אב כיפור פורים. ולרמ"א המנהג שאין מכריזים.

סִימֵן תִּקְנָא

(הקדמה לסימן). ב"ז בתמוז הובקעה העיר ירושלים ובתשעה באב חרב בית המקדש הראשון והשני (תענית טו), וימים שביניהם נקראו בין המצרים (ע"ש הפסוק (ויקרא א' ג) 'כל רדפיה השיגה בין המצרים', ודרשו חז"ל (אזכ"ר א' כט) שמצרים הוא מלשון צרה, שימים אלו הם ימי צרה ויש למזיקין שליטה), ועל כן נוהגים בימים אלו דיני אבלות כפי שיבואר. ומצינו ד' זמנים חלוקים בענין זה: א. יום תשעה באב, שבו נוהגים ה' ענויים - אכילה רחיצה סיכה נעילת הסנדל ותשמיש המטה. ב. שבוע שחל בו תשעה באב, שבו נוהגים דברים האסורים משום אב. ג. מר"ח אב, שבו נוהגים דברים האסורים משום שמחה. ד. מ"ז בתמוז שבו הובקעה העיר, שבתלמוד לא מצינו דינים מיוחדים לימים אלו, אבל בגאונים וראשונים הוזכרו כמה מנהגי אבלות [כיון שבי"ז בתמוז התחיל מקצת החורבן, שבוטל התמיד ובוטלו הנסכים (ח"א כלל קלג ס"ח)].

(הקדמה לסיני א). לעיל (בהקדמה לסימן תקט) הובאו דברי הגמרא (כ"ה י"ה) שתשעה באב אינו תלוי ברצון בית דין [כג' צומות] ואי אפשר לבטלו, מפני שהוכפלו בו צרות. והקשו התוספות (ס' ד"ה הו"ה) הלא י"ז בתמוז נמי הוכפלו בו צרות [שהיו בו ה' פורעניות (הובאו כמ"ב לעיל ס' תקטט ס"ק ב)], ותייצו דשאני ט' באב שנחרב בו בית המקדש דפורענותו גדולה, ועוד שבט' באב צרה אחת [חורבן ביהמ"ק] הוכפלה פעמיים.

(הקדמה למשנ"ב ס"ק א). הנה לענין תעניות על עצירת גשמים איתא בגמ' (תענית י"ב) עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן [של שמחה], וכתבו התוספות במגילה (ה' ד"ה ממעטין) ממעטין רוצה לומר שלא יהו ששים כלל בו, אבל אין לפרש ממעטין אבל ששים קצת, דאם כן היה לו לפרש השיעור מה הוא קורא ממעט. וכתב המג"א (ס"ק ה) ללמוד מזה שמה שאמרו משוכנס אב ממעטין בשמחה ג"כ הכוונה שאין שמחין כלל, כיון שלא מפורש השיעור כמה ממעטין. אמנם בתוספות ביבמות (מג. ד"ה מליש) פירשו מה שאמרו שם בגמרא שמראש חודש אב ממעטין במשא ומתן, פירוש שימעטו יותר ממה שדרכו לנהוג בשאר ימים, וכתב בשה"צ (ס"ק ה) שאם כן אפשר שהוא הדין לענין שמחה הוא גם כן כעין זה [שימעט ממה שדרכו בשאר ימים]. ועל משנ"ב ס"ק א ובשה"צ שם.

19. (דין עם גוי): יהודי שיש לו דין עם גוי ישתמט ממנו. ממתו עד מתו.

תשובה: מר"ח אב עד ר"ח אלול, ועכ"פ עד אחר ט"ב. סעי' א' וס"ק ב.

20. (מיעוט בשמחה): "משנכנס אב ממעטין בשמחה"⁶. מהו 'ממעטין'.

תשובה: שאין שמחים בו כלל. ו"ו שימעט ממה שדרכו לנהוג בשאר ימים. סעי' א' וס"ק א ושה"צ.

21. (בגדי שבת נשבת חזון): א) שבת חזון, האם לובשים בגדי שבת. ב) ומה"ד בכתנות ופוזמקאות (-גריבים). ג)

בה"ל א' ב', מה"ד בשבת שחל בו ט"ב. ד) בשבת חזון, איזו פרוכת פורסים, ומה לענין מפות ומכסאות (שפורסין על הבימה והעמוד) של שבת. [כשלא חל ט"ב בשבת]. ה) וכשחל בו ט"ב.

תשובה: א) לא, ואפ"י הטלית. ו"ו"א שלובשים⁷ (וכ"כ הבי"י סו"ס תקנ"ב שהמנהג ללבוש ככלל שבת), וכן נוהגים בוילנא ע"פ הגר"א: ויש משנין בגד אחד. ב) מותר [ואפ"י חדשים (בה"ל ס"ו)], שאינו לובשן אלא מפני הזיעה. [וכן בגדי פשתן המכובסים מותר ללבוש לכבוד שבת. לקמן ס"ג]. ג) כנ"ל א' ב'. ד) פורסין הכל של שבת. [וכן מציעים לבנים על השלחנות כמו בשאר שבתות (רמ"א ס"ג)]. ה) אין פורסין אז פרוכת (ומפות ומכסאות) של שבת (היינו לנהגין שלא להחליף בגדי שבת כנ"ל א'. שונה"ל כב). סעי' א' וס"ק ה-ז. לענין שבת שלפני שבת חזון ראה לקמן שה"צ ס"ק מו (תשו' 38 ז').

הוספות ועיונים

⁶ דין זה נוהג עד אחר התענית, כדלקמן סעי' ב, וכ"כ הקורבן נתנאל פ"ד ס"ה.

⁷ דהא התיירו לכבס משום כבוד שבת. הגר"א. ועוד הוסיף שמסתברא שלא יהא שבת חזון חמור מתשעה באב שחל בשבת שאף לענין אכילה אמרו (תענית כט): אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. וכן כתב בסיודר יעב"ץ (דיני בין המצרים אות ט). והוסיף שלא גרע שבת החמורה מיו"ט של בעל ברית הקל, שמתור לבעל ברית ללבוש בגדי שבת משום שיום טוב שלו הוא. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ב ס' תרצג) כתב שאין ללבוש בגדי חול כי הוי אבילות בפרהסיא. ובערוך השלחן (ס"ה) כתב שדוקא אצל הקדמונים שהיו מלבושי שבת וחול שוים בדמותם ובתמונתם, אלא שההפרש היה בין סחורה יקרה ובין סחורה פשוטה, ולא היה ההפרש ניכר כל כך שהרי עניים גם בשבת יוצאין בסחורה פשוטה, לכן הנהיגו ללבוש בגדי חול, משא"כ זה כמה דורות שבשבת אחרת תמונה אחרת לבגדים בין עני בין עשיר, היה ניכר לכל שזה ללבוש חול וזה בגד שבת, ולפיכך הנהיגו הגדולים שלא לנהוג מנהג זה מפני שההפרש ניכר הרבה והוי כאבילות בשבת.

22. (שבת חתן: א) מי שיש לו נישואין בשבת נחמו (שאהר ט"ב), האם מותר ללבוש בגדי שבת בשבת חתן. ובגדים חדשים. (ב) והורי החתן והכלה. (ג) הנ"ל א' ב', מה"ד בט"ב שחל בשבת.

תשובה: (א) בגדי שבת מותר, ובגדים חדשים אסור. (ב) לובשים בגד עליון של שבת (ולא שאר בגדים). אליה זוטא ס"ק כה. (ג) לחתן מותר ולא להורים אפ"ל בגד עליון. (וראה לעיל תשו' 21 א' וג' שיש מתירים בגדי שבת לכל). סעי' א וס"ק ח-י.

23. (ברית מילה: א) מילה שמר"ח עד ט"ב, האם לובשים בגדי שבת - אבי הן, אמו, המוהל, הסנדק. (ב) והמוציא והמכניס שקורין קווטער [אישי או אישה]. (ג) האם הבעלי ברית מותרים להסתפר.

תשובה: (א) כן. (ב) אסור, ויש מצדדים להקל. ובאשה לכו"ע מותר, שזו עיקר מצותה (שאינן לה מצוה אחרת במילה רק זו בלבד). (ג) ע"ל בשע"ת (שמביא מחלו' הפוסקים בזה), ובח"ס מתיר [אבל לא לאב"ל ממש במילה בתוך שלשים יום]. [ואם חל המילה בט"ב אין לובשים בגדי שבת (שה"צ מו)]. סעי' א וס"ק ג-ה ושה"צ ג ד.

(הקדמה לסעי' ב). **מראש חודש אב ממעטין בשמחה:** איתא בברייתא (יבמות מג). מראש חודש אב ממעטין במשא ומתן, ומלבנות ולנטוע, ומארסין אבל לא כונסין [נישואין], ואין עושין סעודת אירוסין [אבל אירוסין בלא סעודה אין בזה שמחה כל כך]. ומה שאמרו ממעטין מלבנות, ביארו בירושלמי (תענית פ"ד ה"ו) דהיינו בבנין של שמחה, ואם היה כותלו גוהה [וגוטה ליפול] סותרו ובונה. וכתבו התוס' (יבמות מג. ד"ה מל"ט) דלפי זה הוא הדין מה שאמרו 'ממעטין מלנטוע' היינו נטיעה של שמחה.

ומה שאמרו בברייתא למעט ממשא ומתן, נחלקו בזה, דעת התוס' במגילה (ה) ד"ה ממעטין, וכן הוא דעת ה"מ בתוס' יבמות (ס) דמשא ומתן ג"כ לא אסור אלא של שמחה, כגון קניית צרכי חופה [דומיא דבנין ונטיעה דלא אסור אלא של שמחה אבל שאר בניינים שרו והא אין לך משא ומתן גדול מזה]. ואילו דעת התוס' ביבמות (ס) דבכל משא ומתן יש למעט, ולא לאסור לגמרי אלא שימעט יותר משאר ימים [כדי פרנסתו], אבל בלא ריבוי מותר אפילו בצרכי שמחה [שהרי לא אסור סעודה עצמה' ולא קניית צרכי סעודה].

משא ומתן בזמנינו: כתב הבית יוסף (ד"ה ועכ"פ) שבזמן הזה לא נהגו למעט במשא ומתן. וביאר בטעם המנהג שסוברים כהשיטה שלא נאסר משא ומתן אלא של שמחה [ונכתב שלפ"ז אין לקנות צרכי חופה וכיוצ"ב אף בזמנינו] (ע"ש ע"ז).⁸ וכן נקטו המג"א (סק"ז) והחיי אדם (כלל הל' ס"ו). והט"ז (סק"ז) והאליה רבה (סק"ז) כתבו שמה שבזמנינו נהגו להקל אין הטעם כדברי הב"ז [שביאר סוברים כהשיטה שרק מ"מ של שמחה אסור, אלא העיקר כהשיטה שממעטין בכל משא ומתן ממה שדרכו תמיד], והטעם שנהגו להקל משום שיש עלינו מס מלך ושרים והכל נחשב כדי פרנסתנו, ולפ"ז אף במשא ומתן של שמחה אין צריכים למעט [דלשיטה זו אין חילוק בין משא ומתן של שמחה לשאר דברים. וע"ל בשה"צ (ס"ק יג) שביאר עוד דלא חששו להחמיר, שמה לא יוכל להכין אח"כ].

צרכי מצוה: הר"ן (תענית ה) הביא דברי רבינו האי גאון שמה שאסרו ענייני שמחה בתשעת הימים, במקום מצוה לא אסרו, ולכן מי שאין לו אשה ובנים מותר לישא בימים אלו. והוסיף על זה הבית יוסף 'ומה שאין נוהגין לישא אשה כלל אפילו מי שאין לו אשה ובנים, משום דלא מסמנא להו מילתא'. וכן כתב הרמ"א שבמקום מצוה הכל שרי. וכתבו האחרונים (ד"ל סק"ה, וע"ז) שמה שהשו"ע סתם לאסור בכל נישואין, אינו מן הדין אלא שנמנעים מלישא משום דלא מסמנא מילתא, וכדפירש בב"י. ונפק"מ ששאר עניני שמחה כגון בניית בית חתנות לבנו או תפירת בגדים חדשים לצרכי נישואין, אם לא נשא אשה מותר.

24. (בנין ונטיעה: א) מהו נטיעה של שמחה. (ב) ובנין של שמחה. (ג) הנ"ל א' ב' מאימתי אסורים. (ד) אם שכר גוי קודם ר"ח בקבלנות, האם מותר. ובט"ב. (ה) ביהכ"ס, האם מותר לצייר. (ו) מי שאין לו אשה ובנים, האם מותר לבנות בית חתנות לצורך נישואין שיהיה אחר ט"ב. (ז) בית של שמחה שהיה נוטה ליפול, ואין בו משום סכנה כגון שאפשר לסגור החצר שהכותל שם אלא שחושש להפסד ממונו שלא ישבר החומה ויתקלקל יותר, האם מותר לבנותו.

תשובה: (א) כגון אבורנקי של מלכים שנוטעים לצל להסתופף בצלה, או מיני הדס ומיני אהלים. (ב) כגון בית חתנות לבנו או בנין של ציור וכיו"ו. ובכלל זה בנין שא"צ לדירתו רק שעושה להרווחה בעלמא. (ג) מר"ח. [ובנין של שמחה שאסור היינו אפ"ל כשמשייר אמה על אמה וטח תחתיו בטיח של טיט תחילה שמותר כל השנה

_____ הוספות ועיונים _____

⁸ מיהו במשנ"ב (ס"ק יא) כתב שמהשו"ע לקמן סיי תקדנ סכ"ב משמע שבכל משא ומתן צריך למעט, ששם איתא שבמקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב מותר אלא שממעט, 'שאפילו משכנס א' ובכל משא ומתן מדובר שם. וצ"ע מהב"י כאן שכתב שלא אמרו למעט אלא במי"מ של שמחה.

כדלקמן סי' תקס]. ד) מותר ואפ"ל בט"ב. וכן אם קצץ עם הגוי בקבלנות לצייר ביתו מותר. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב תבוא עליו ברכה. ה) כן, דהוי מצוה דרבים (דלדבר מצוה מותר כדלקמן, וכ"ש במצוה דרבים). ו) כן. אבל מי שקיים פו"ר אסור. ז) כן (ועי' שה"צ ס"ק יז). סעי' ב' וס"ק יב-יד ובה"ל ד"ה או.

25. (משא ומתן): א) ממתי ועד מתי ממעטים במשא ומתן. ב) באיזה מו"מ ממעטים. ג) ומה נהגו. ד) מקום שנהגו למעט בכל מו"מ, האם יכולים לעשות התרה. ה) ובמקום שנהגו שלא לישא וליתן כלל. ו) מו"מ בדבר האבד, האם מותר. [ואם הוא של שמחה].

תשובה: א) מר"ח עד התענית. ב) י"א במו"מ של שמחה, כגון כלי כסף או צרכי חופה וכדומה [ומי שנושא ונותן בכלים כאלו אין מותר רק למכור לגוי, ואף לסרסור אין כדאי שישא אותם בפרהסיא בעיר דשמחה היא לרואים], אבל סתם מו"מ א"צ למעט כלל. וי"א דכל מו"מ צריך למעט ולא יעסוק אלא כדי פרנסתו, וכן משמע בשו"ע⁹. ג) בזמנינו נהגו להקל בכל מו"מ משום דהכל נחשב כעת כדי פרנסתו (שיש עליו מס מלך ושרים. ט"ז א), ומ"מ במו"מ של שמחה טוב להחמיר. ד) לא. ה) מועיל התרה. ו) מותר, ואפ"ל של שמחה י"ל דשרי (ולמה שנהגו להתיר כנ"ל ג'), נפק"מ למו"מ של שמחה דטוב להחמיר כנ"ל שם). סעי' ב' וס"ק יא ושה"צ.

26. (אירוסין ונישואין): א) מאימתי עד מתי אין נושאים נשים. ב) והאם מותר נישואין בלא סעודה. ג) מי שלא קיים פו"ר, האם מותר לישא. ד) ולהחזיר גרושתו מן הנישואין. ה) האם מותר אירוסין בלא סעודה. ו) ובט"ב באב. ז) ומה דין להתקשר בכתובת תנאים בימים הנ"ל. ח) ולעשות סעודה בעת כתיבת תנאים. [ובלא ריקודין ומחולות]. ט) ולעשות סעודה לכך בשבת. י) ואכילת מיני מרקחת שנהגו בשעת כתיבת תנאים. [בחול]. יא) סעודת אירוסין, האם מותר, ומתי.

תשובה: א) מר"ח אב עד אחר ט"ב. וכתב הרמ"א שהמנהג שלא לישא מי"ז בתמוז¹⁰. ב) גם לא. ג) מעיקר"ד מותר, ונהגו להחמיר. אבל מותר לעשות בגדים חדשים לצורך נישואין שיהיה אחר ט"ב [אבל למי שקיים פו"ר אסור]. ד) אפשר שמותר (דאינה שמחה לו כ"כ) [ואפ"ל אחר ר"ח]. ה) כן. ו) גם מותר, שמא יקדמנו אחר. ז) מותר. ח) אסור [בכל גונא]. ט) גם אסור. י) מותר. יא) עד ר"ח אב מותר [וכן סעודת שידוכין], ואח"כ אסור (היינו בבית ארוסתו, אבל שלא בבית ארוסתו או שלא בזמן האירוסין מותר. ס"ק עז). סעי' ב' וס"ק יד טז יח ושה"צ. ענין עשיית בגדים חדשים יתבאר לקמן תשי"ז.

27. (ריקודין ומחולות): א) ריקודין ומחולות, האם מותרים, ומתי. ב) ישראל שפרנסתו לנגן בכלי זמר אצל גוים, האם מותר בימים הנ"ל.

תשובה: א) מי"ז בתמוז ואילך אסורים. ב) מותר עד ר"ח ולא אח"כ (שאז ממעטין בשמחה מדינא דגמ', וקודם לזה הוא ממנהגא. דה"ח). ס"ק טז ובה"ל ד"ה ממעטים.

28. (י"ז בתמוז וי' בטבת): החומרות הנזכרים לעיל, מה דינם לגבי י"ז בתמוז וי' בטבת.

תשובה: אפשר שיש להחמיר בהם כמו מר"ח עד התענית (ודין זה צ"ע, דמקורו מהא"ר, והמעין יראה שיש שם ט"ס כי דבריו שייכים לסי' הקודם [סק"ה] ובטעות הובאו בס"י זה שוב וא"כ אין מקור לדבר, וכבר העירו בזה. שונה"ל לת. ועי' לעיל סי' תקנ"ב). בה"ל ד"ה מר"ח.

(הקדמה לסעיף ג). **כיבוש בשבוע שחל בו תשעה באב:** הנה אבל אסור בכיבוש. ומבואר בשו"ע (יו"ד סי' שפ"ט) שיש בזה שני איסורים: א. שאסור ללבוש בגדים מכובסים. וביאר הרמב"ן (שע"כ האכל ענין האכילות אות סח) שעיקר האיסור הוא ללבוש בגדים מכובסים ועל כן אסור אף המכובסים מקודם, ואין זה מחמת איסור מלאכה שאם כן היה מותר ללבוש בגדים המכובסים מקודם. ובכלל זה גם שאין להציע מיטות בסדינים מכובסים ולא להשתמש במגבות מכובסות. ב. שאסור לכבס בשביל להניח לאחר שבעת ימי האבילות, והטעם משום איסור מלאכה (וכמו"כ בחזקת האלם וס"ד סק"ז), ועיקר הטעם שאבל אסור במלאכה כתב הלבוש (סי' שפ) שהוא כדי שלא יסח דעתו מן האבל.

והוא הדין לענין שבוע שחל בו תשעה באב, שהרי מטעם אבילות הוא שאסור לכבס אז, וגם בשביל להניח לאחר התענית אסור כמבואר בגמ' (תענית כ"ט). ושם בגמ' איתא: אסור לכבס לפני תשעה באב, וגיהוין שלנו [-של בני חו"ל] ככיבוש שלהן [-בני ארץ ישראל], וכלי פשתן אין בהם משום גיהוין. וכתבו הראשונים (קצ"י ע"ש ועוד)

הוספות ועיונים

⁹ היינו בס"י תקנ"ב, ועי' לעיל בהקדמה שכאן כתב הב"י שלא נהגו לאסור אלא במו"מ של שמחה, וצ"ע (וכיביל בח"ע).

¹⁰ דעת המחבר שאסור רק מר"ח (ועי' בן איש חי (נדב"ם ד) שכתב שנהגו להחמיר בזה, אך כתב באור לציון (חי'ו פרק כה ה"א) שבארץ ישראל המנהג להקל ושכן הוא מנהג בני ספרד כיום. ועי' עוד).

שמה שאמרו 'וגיהוץ שלנו ככיבוס שלה' היינו לומר שלגיהוץ שלנו יש דין כיבוס שעליו אמרו שהוא אסור, אבל כיבוס שלנו מותר, דכיון שאינו מתכבס יפה הוי מלאכת עראי ולא אסור בזה.

ומהו 'גיהוץ' ומהו 'כיבוס', יש שפירשו (נמוקי יוסף מ"ק י"ד): ש'גיהוץ' היינו לכבס במים עם נתר ובורית, וכיבוס הוא במים לבד, וכזה כיבוס שהוא במים בלבד התיירו. ולפ"ז בזמן הזה שאין מכבסים במים לבד, נמצא שכל כיבוס הוא כגיהוץ ואסור. ויש סוברים (רמב"ן בחוש"א, ריטב"א תענית כ"ט): שגיהוץ היינו שמעבירין על הבגדים אבן חלקה להחליקן, ולפ"ז כל כיבוס מותר ואפי"ב בנתר ובורית. וכן נחלקו באיזה מקום התיירו כיבוס שלנו, יש הסוברים (ריטב"א ר"ן ס"ט) שלא אמרו שכיבוס שלנו מותר אלא לבני בבל, לפי שמיימיהם עכורים שאינה ארץ הרים וגבעות כארץ ישראל, אבל כיבוס של שאר ארצות הוא ככיבוס של ארץ ישראל ואסור. וכל הנידון הוא לענין לכבס בשביל להניח, אבל לכבס וללבוש בימים אלו ודאי אסור (רמב"ן וטור וכו').

29. (כיבוס וגיהוץ): א) האם בימים שלפני ט"ב מותר לכבס. [לבד מכלי פשתן]. ב) ולגהץ [דהיינו להעביר אבן חלקה על הבגדים]. ג) וממתי האיסור [בכיבוס וגיהוץ]. ד) ואם עושה שלא כדי ללבוש עתה אלא להניחו לאחר ט"ב. ה) לנוהגים איסור מר"ח, מי שיש לו רק חלוק אחד האם מותר לכבס. ו) באיסור כיבוס בגדים, מה דין כלי פשתן. ז) האם לכבוד שבת מותר לכבס. [סתם בגדים, כלי פשתן, ואם אין לו בגד אחר לשבת].

תשובה: א) המנהג לאסור, ואפשר שאפי" מדינא אסור. 41. ב) אסור. ג) בשו"ע כתב בשבוע שחל בו, והרמ"א כתב שנהגו להחמיר מר"ח. ד) גם אסור. ה) כן [אבל בשבוע שחל בו אסור]. ו) המנהג לאסור, ואפשר דמדינא אסור. [והיינו אפי" בכלי פשתן הקרובים לבשר (אף שאינם מתגזצים יפה וגם אין זיעה וטינוף יוצא מהם בכיבוס בה"ל)]. ז) סתם בגדים אסור. וכלי פשתן - המנהג לאסור, ויש להקל כשאין לו כתונת אחר; וכ"ש שמותר ע"י גוי (ומדינא מותר לכבס כלי פשתן לכבוד שבת בחמישי ושישי). סעי' ג' וס"ק ט' לב ובה"ל ד"ה וכלי.

30. (כיבוס לצורך מצוה): א) לצורך מצוה, כגון אשה הלבושת לבנים, האם מותר לכבס בשבוע שחל בו. ב) האם מותר ללבוש לבנים בט"ב עצמו. ג) וכשאין לה בגד אחר. ד) האם מותר בט"ב לכבס ע"י גוי לצורך לבישת לבנים.

תשובה: א) כן. ומותרת ללבוש לבנים ולהציע תחתיה. ב) לא, אלא תלבש חלוק בדוק ויפה (-נקי). ג) מותרת ללבוש חלוק לבן. ד) כן. סעי' ג' וס"ק ל"א.

31. (ליתן לכובס גוי): א) האם מותר ליתן לכובס גוי קודם זמן האיסור ומכבס לאחר שהגיע זמן האיסור. [ואם מכבס בשבוע שחל בו]. ב) וליתן משהגיע זמן האיסור כדי לכבס אז. ג) ואם מפרש שיכבס לאחר ט"ב. [ובבגדי פשתן].

תשובה: א) מותר בכ"ג. ב) אסור. ג) אסור, ויש מקילין, ובכלי פשתן הקרובים לבשר יש לסמוך להקל. סעי' ג' וס"ק לד לה, ע"פ בה"ל ד"ה וכלי.

32. (לבישת בגדים מכובסים): א) האם מותר ללבוש בגדים מכובסים בימים הסמוכים לט"ב. וכלי פשתן. ובגדים שכיבסן קודם זמן האיסור. ב) ומטפחות הידים והשלחן. ג) ולכבוד שבת. ד) ולהציע לבנים על השלחות. ה) ולהחליף סדינים לבנים.

תשובה: א) בכ"ג אסור. [לדעת המחבר האיסור בכל זה הוא בשבוע שחל בו, ולרמ"א מר"ח]. ב) גם אסור. ג) רק בגדי פשתן מותר (ועי' לעיל ס"א [תשו' 21] ש"י"א שיש ללבוש כל בגדי שבת). ד) מותר כשאר שבתות. ה) נהגו איסור (היינו לאוסרים לעיל ס"א [תשו' 21] ללבוש בגדי שבת). סעי' ג' וס"ק לב לג.

33. (נטילת צפרנים): א) האם מותר ליטול צפרנים בשבוע שחל בו. ב) ולצורך טבילת מצוה. ג) ולכבוד שבת כגון שחל ט"ב בשבת ורוצה ליטול בער"ש.

הוֹסֵפוֹת וְעִיּוֹנִים

11 ולנקות בגד ללא מים אין זה נחשב כיבוס ומותר, ובכלל זה להבריח כובע או נעליים במברשת, וכן לשפשף בגד במטלית רטובה באופן שלא יהיה בבגד טופח על מנת להטפוח (קרא עלי מועד פי"ד סק"א בשם הגר"ע קרליץ), אך ינקו יבש' הרי הוא כיבוס גמור (אגרות משה ח"י"ג סי' עט ואור לציון ח"י"ג כו א). ולרחוץ כתם שבבגד, דעת האור לציון (שם) לאסור [א"י"א א"א לצאת בבגד זה מחמת הכתם] וכן דעת הגר"ח קניבסקי (מובא בארחות רבינו ח"י"ב עמ' קלב ע"ש), ודעת הגרש"ז אויערבך (קובץ מבקשי תורה קובץ כו עמ' תל) שמוותר וכן דעת הגר"י"ש אלישיב (הלכות ומנהגי בין המצרים עמ' מו) כיון שניקוי הכתם אינו נחשב להתעסקות בכביסה המביאה להיסח הדעת מאבילות.

ולהפעיל מכות כביסה בערב ראש חודש באופן שימשיך כיבוסם בראש חודש, דעת הגר"י"ש אלישיב והגר"ח קניבסקי שמוותר (תורת המועדים ח"י"ג נ"ט).

תשובה: (א) יש דעות בזה. (ב) מותר. (ג) מותר. (ו"א שבאופן זה אין כלל דין שבוע שחל בו, כדלקמן ס"ד). ס"ק כ. (ד) תספורת וסירוק יבואר לקמן סעיף יב תשו' 49).

(א) שאלה למעשה: לבני משפחת לוינשטיין היתה שמחת חתונה של דודם, שנקבעה לתאריך מוצאי י' באב. וכדי להוריד מעומס המטלות ביום הסמוך לשמחה, חשבו לנהל את בגדי בני הבית בימים שלפני תשעה באב. תשעה באב באותה שנה חל ביום שלישי, והחתונה עתידה להיות ביום רביעי בלילה, והם רוצים לגהץ ביום ראשון שלפני ט"ב. האם מותר להם. (ע"י שו"ע ס"ג, וע"י ברמ"א א"ס לא...), אך שם משמע שהוא לצורך מצוה של עכשיו משא"כ בענינו אף אי נימא דחשיב מצוה בכה"ג, מ"מ אין זה מצוה של עכשיו, ועיין עוד).

תשובות בסוף הגליון - עמ' 50

34. (ט"ב ביום ראשון): (א) ט"ב שחל ביום ראשון [שלא נדחה], האם יש דין שבוע שחל בו - בשבוע שלפני או שלאחריו. (ב) ובט"ב שחל בשבת ונדחה ליום א'.

תשובה: (א) אין דין שבוע שחל בו לא לפניו ולא לאחריו. (ב) גם אין דין שבוע שחל בו (וכ"כ השו"ע בסתם¹²). ו"א שנהגו לאסור שבוע שלפניו לכד מיום ה' ו' מפני כבוד שבת. ולרמ"א אין נ"מ במנהג זה דבלא"ה נוהגים לאסור מר"ת. סעי' ד וס"ק לח מט ושה"צ. עוד מס"ק לט יבוא לקמן תשו' 0.

35. (אחר התענית): (א) אחר התענית, מאימתי מותר לספר ולכנס ולאכול בשר ויין. (ב) הנהוגים איסור בכשר ויין עד שבת נחמו, מה דינים לענין לספר ולכנס. (ג) ואם רוצים לחזור ממנהגם האם מותר.

תשובה: (א) מיד אחר התענית. אך המנהג להחמיר ביום עשירי עד חצות כדלקמן ס' תקנח ע"ש (ושם יתבאר דעת המחבר). (ב) אסורים בהם עד יום ה' מפני כבוד השבת. (ג) מותר וצריכים התרה (כן עולה מהמ"ב למעשה. שונה"ל הל' לט. וע"י במ"ב שהביא שו"א שהוא מנהג מוטעה וא"צ התרה). סעי' ד וס"ק לו לו. (ד) תספורת יבוא לקמן בסעיף יב).

36. (הנצרך לכנס בשעה"ד): אסור לכנס בימים הסמוכים לט"ב, כנ"ל ס"ג. (א) הצריך לילך למרחקים בשבוע שחל בו, האם מותר לכנס ע"י גוי בשביל כמה שבתות שצריך לדרך. (ב) וע"י ישראל.

תשובה: (א) מותר בבגדי פשתן. (ב) הרבה פוסקים אוסרים, ואפ"י אם א"א ע"י גוי והוא צורך גדול (דלא כמי שהתיר בזה בבגדי פשתן¹³). ס"ק לט ושה"צ.

(הקדמה לסעיף ה). כיבוס בגדי גוים: כתב התרומת הדשן (ח"א סי' תנ"ג): מתוך הסברא נראה להתיר לנשים עבריות לכבס בגדים לגוים בשבוע שחל בו ט"ב, שהרי אין איסור כיבוס בשבוע זה משום דאסור במלאכה אלא כדי למעט בשמחה ולהראות האבילות והא לא שייך בכיבוס בגדי הגוים, אמנם סובר אני להחמיר משום דאיכא למיחש למראית העיני (עכ"ל).

37. (כיבוס בגדי גוים): (א) האם מותר לכבס בגדי גוים בשבוע שחל בו. (ב) ומר"ת. (ג) בהנ"ל א', ואם ניכר לכל שהבגד של גוי. (ד) בהנ"ל א', האם מותר בצנעא. (ה) בהנ"ל א', מי שאין לו מה יאכל האם מותר.

תשובה: (א) לא, משום מראית העיני. (ב) מותר (אף לרמ"א, דהאיסור אינו מדינא רק משום מראית העיני). (ג) יש להקל (ולדעת הגר"א לקמן בבה"ל ס"ז ד"ה ונהגו, יש להחמיר בזה. שונה"ל הל' כח). (ד) יש אומרים שבצנעא אפשר שמוותר. (ה) מותר עכ"פ כדי חייו. סעי' ה וס"ק ס"ק מג ושה"צ.

38. (בגדים חדשים): (א) האם מותר ללבוש בגדים חדשים בימים הסמוכים לט"ב. (ב) האם יש חילוק בין בגדי צמר או פשתן, לבנים או צבעונים. (ג) ומאימתי האיסור. (ד) מאי נפק"מ שהוא לפני זמן האיסור הא בלא"ה אסור ללבוש בגדים חדשים שאין מברכים שהחיינו מ"ז בתמוז כדלקמן סעי' יז. (ה) האם מותר ללבוש בגדים ישנים והם מגוהצים בגיהוץ היוצא מתחת המכבש. (ו) ובגד מגוהץ כנ"ל ה' ולבשו כמה שבתות האם מותר ללבוש בשבת. (ז)

הוספות ועיונים

¹² וכן מנהג הספרדים, כפי שכתב בכה"ח (סי' עח) בשם השו"ג ובא"ח, וע"ש בכה"ח עוד. ומי"מ לענין תספורת וגילוח כתב באו"צ (חייג כפ"ז אות ה) שראוי להמנע בשבוע זה.

¹³ כן מבואר בב"ח (סי"א, שהוא מקור החיתור) דהיינו בבגדי פשתן, וכ"כ המג"א (סי' יח).

שבת שחלה בתשעת הימים, ואינה שבת חזון [כגון שחל ר"ח ביום שישי או בשבת], האם יש קולא לענין לבישת בגדי שבת או בגדים חדשים או מגוהצים.

תשובה: (א) לא. (ב) הכל אסור (דלא בכביבוס שיש חילוק בין הבגדים כנ"ל ס"ג). וכן אסור ללבוש מנעלים חדשים (ס"ק מז). (ג) למחבר בשבוע שחל בו¹⁴ ולרמ"א מר"ח. (ד) נפק"מ באופן שא"צ לברך, כגון בבגדים שאינם חשובים כמו מנעלים ואנפילאות (-גרביים), או שקנה בגד מתוקן לפני ר"ח וכבר בירך שהחיינו בעת הקניה, או בשבתות שמתור לברך. (ה) לא, שהגיהוץ עושה אותם כחדשים¹⁵. (ו) לא, שעדיין גיהוצו ניכר. (ז) בגדי שבת מותר לכו"ע [שלא נהגו להחמיר רק בשבת חזון (וע"ל לעיל ס"א תשו' 21 א' שיש מתירים גם בשבת חזון)], אבל בגדים חדשים או מגוהצים ממש (פ"י שלא לבשוהו אחר הגיהוץ כלל) אסור גם בשבת זו (היינו לרמ"א שאסור מר"ח). סעי' ו' וס"ק מה מד' ושה"צ. עוד משה"צ מו הובא לעיל תשו' 23. בה"ל ד"ה כלים הובא לעיל תשו' 21 ב'.

(ב) שאלה למעשה: האם מותר לקנות כיפה עד ראש חדש אב. (ע"ל סעי' ו' וס"ק מה. ועיין

(תד).

(הקדמה לסעיף ז). **תיקון בגדים:** אמרו בירושלמי (פסחים פ"ד ה"ל) והביאו השו"ע לקמן סעי' ח "הני נשי דנהגי דלא למשתי עמרא [-שלא לערוך ולסדר חוטי השתי שבבגד] מדעייל אב, מנהגא", וטעם המנהג הוא משום שבו בטלה אבן השתיה. וכתב הטור בשם רבינו שב"ט [-שמואל בן נטרונאי] שמאחר ועשיית השתי אסורה, כ"ש שאין לתקן בגדים חדשים, וממה שנהגו איסור בדברים אלו מראש חודש, משמע שבשבוע שחל בו אסור מדינא (ע"פ ביאור הכ"י, ועי' בי"ח והגר"א שכתבו מקור אחר ללימוד בשבוע שחל בו).

(הקדמה לרמ"א). **תיקון בגדים לצורך גוי:** הנה נתבאר לעיל בסמוך שרבינו שב"ט למד לאסור לתקן בגדים מהא דהירושלמי שנהגו איסור בעשיית השתי. ותמה בדרכי משה (ס"ק) דכיון שמה שנהגו דלא למישתי עמרא הוא משום שבטלה אבן השתיה, דילמא דוקא שתי אסור משום אבן שתיה אבל שאר תיקונים מותר. ולכן כתב הרמ"א (פנה"ס) שעכ"פ לענין תיקון בגדים בשביל הגוי יש להקל (ונתפלג ע"פ התרוה"ד סי' תנז), אלא שעדיין יש לאסור מפני מראית העין שיסברו שעושה בשביל ישראל, אך אם ידוע ומפורסם שמלאכה זו בשביל הגוי, מותר. וכתב הרמ"א שנהגו להקל אפי' בלא מפורסם שהוא של גוי [דלא חששו לטעם מראית העין]. אלא שהגר"א (ד"ה נהגו) פקפק בכל זה, שהלא מה שהקשה הדר"מ על הק"ו, יש להשיב דהא אפילו אם לא נלמד איסור תיקון בגדים מדין עשיית השתי יש לאסור דודאי לא גרע תיקון מכיבוס. גם כתב להוכיח שבשל גוי אסור מן הדין ולא רק משום מראית העין. לכן לדעתו אין מקום להקל כלל בכל הנ"ל.

39. (עשיית בגדים: א) בימים הסמוכים לט"ב, האם מותר לעשות בגדים או מנעלים חדשים. (ב) ולקנות. (ג) ולקנותו כדי ללבושן אחר ט"ב. (ד) ולעשותו לצורך נישואין שלאחר ט"ב. [והאם יש חילוק בין מי שאין לו אשה ובנים או שקיים פו"ר]. (ה) ובט"ב עצמו - ע"י ישראל או גוי. [למי שאין לו אשה ובנים]. (ו) האיסור לעשות או לקנות בגדים חדשים, מאיזה יום הוא.

תשובה: (א) לא.¹⁶ וכן אין לארוג אנפילאות (-גרביים). (ב) גם אסור. (ג) גם אסור. (ד) מי שאין לו אשה ובנים מותר לעשותו, אבל מי שקיים פו"ר אסור. (ה) ע"י גוי מותר. (ו) בשבוע שחל בו אסור מן הדין, והמנהג להחמיר מר"ח (גם למחבר). סעי' ז' וס"ק מה מו מט' יד. עוד מס"ק מה לקמן תשו' 41. וס"ק מז לעיל תשו' 38 ב'.

40. (עשיית בגדים לענין גוי, ולישראל אחר: א) האם מותר לתת לאומן גוי שיעשה בגדים חדשים שיהיו מוכנים לאחר ט"ב. (ב) האם מותר לאומן ישראל לעשות בגדים הידועים ומפורסמים שהם של גוי. (ג) ולעשות עבור ישראל כשנתן לו קודם ר"ח.

תשובה: (א) המנהג להקל, ומ"מ טוב למעט במקום שאפשר, דלא עדיף משאר מו"מ לדלעיל ס"ב. ודעת הגר"א להחמיר בזה מדינא בשבוע שחל בו בין בחינם בין בשכר. (ב) כנ"ל א' [ובזה לדעה א' מותר גם מעיקה"ד]. ואם אין לו מה יאכל מותר לכו"ע. (ג) כנ"ל א'. ואם אין לו מה יאכל מותר לכו"ע. סעי' ז' וס"ק נ-נג ובה"ל ד"ה ונהגו ושה"צ.

הוספות ועיונים

¹⁴ ועי' בן איש חי (דברים ה) שכתב לאסור מכח המנהג מר"ח.

¹⁵ וכתב הגר"ח קניבסקי (שנהי"ל תוה"מ סי' נב ה) שאין להחמיר בבגדים מגוהצים רק בבגדי שבת אבל בבגדי יום חול המגוהצים אין צריך להחמיר.

¹⁶ אבל בגד ישן שנקרע מותר לתקנו. כה"ח (סי' קז). ואם יש לו בגד אחר ויכול ללבוש אסור אף לתקנו. שונה"ל תורת המועדים (ה'ע מט) בשם הגר"מ פיינשטיין.

ג) שאלה למעשה: כפתור שנפל מהבגד, האם מותר לתפרו בשבוע שחל בו ט' באב. (עי' שו"ע ס"ו. והשאלה בבגד שכבר לבשוהו).

41. (עשיית חוטים: א) חוטי השתי, האם מותר לעשותם מר"ח אב. ב) ולעשות לאחרים, בחינם או בשכר. ג) ולטוות חוטים לתפירת בגדים.

תשובה: א) נוהגין להחמיר. ואין חילוק בין חוטי שתי של צמר לשאר מינים. ב) כנ"ל א'. ג) מותר (דלא דמי לתקון השתי שהוא בתחילת אריגת הבגדים ואיכא שמחה בדבר, משא"כ בחוטי התפירה. תרוה"ד ס"ל קנב). וכן מותר לעשות קרונו"ן שאורגין בעצים, דלאו בכלל בגד הוא. סעי' ח וס"ק נח מד.

הקדמה לסעיף ט). **אכילת בשר ויין בימים שקודם תשעה באב:** הנה מדין הגמרא (מנתיי הענייה כו): אין איסור לאכול בשר ולשתות יין אלא בסעודה המפסקת (ויבואר לקמן סי' תקנב). אמנם הראשונים הביאו את המנהג שלא לאכול בשר ולא לשתות יין כבר בימים הסמוכים לתשעה באב [יש שנהגו להחמיר רק בשבוע שחל בו תשעה באב וכדמצינו שאסרו אז כיבוס ותספורת, ויש שנהגו כבר מראש חודש אב וכדמצינו מנהג להחמיר מאז בעשיית כלים חדשים, ויש שנהגו מ"ז בתמוז מפני שאז נבקעה העיר והתחיל החורבן]. וכתב הגר"א (כאן) מקור למנהג זה מהא דאיתא בגמרא (כ"ב ט): תנו רבנן, כשרחב הבית בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, נטפל להן ר' יהושע אמר להן בני מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין, אמרו לו נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח ועכשיו בטל, נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח ועכשיו בטל. אמר להם א"כ לחם לא נאכל שכבר בטלו מנחות, [אמרו לו] אפשר בפירות. [אמר להם] פירות לא נאכל שכבר בטלו בכורים, [אמרו לו] אפשר בפירות אחרים. [אמר להם] מים לא נשתה שכבר בטל ניסוך המים, שתקו. אמר להן בני בואו ואומר לכם, שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה, אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט, עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט, עושה אשה כל תכשיטה ומשיירת דבר מועט (עי' הגמ'). וכיון שבזמן מועט כזה יכולין רוב הצבור לעמוד נהגו איסור בזה. (ועי' בטור מקור נוסף לאיסור בשך ויין והוא לפי ה"ק גורסין בידועלמי, והג"ח דחה דא).

42. (בשר ויין: א) האם מותר לאכול בשר ולשתות יין בימים הסמוכים לט"ב. ב) ומאימתי. ג) האם ר"ח בכלל המנהג לאסור. ד) מה המנהג לענין סכין של שחיטה, ועד מתי. ה) מי שהוא בתוך סעודתו, והתפללו הקהל [באותו מקום שהוא רגיל להתפלל שם] ערבית של ר"ח⁴⁷ מבעוד יום, האם מותר בבשר ויין. ו) בהנ"ל ה', ואם הוא בעצמו עדיין לא התפלל. ז) האם בימים אלו מותר לשתות חומץ יין. ואם היה יין בתחילת שבוע שחל בו ואח"כ החמיץ.

תשובה: א) המנהג שלא. (ואפי' לקטן שלא הגיע לחינוך, כדלקמן ס"ק ע. שונה"ל הל' יד). ב) מר"ח⁴⁸. ויש שנהגו מ"ז בתמוז, ויש שאין מחמירים אלא בשבוע שחל בו. ג) כן⁴⁹. ד) המנהג להצניעו (שמה ישכח וישחט ויאכל. תשו' רב פעלים ח"ב י"ד ס"ו), עד י' באב למנהגנו שאין אוכלין בשר בלילה שאחר ט"ב. ה) לא. ו) גם אסור. ז) מותר בכל גונא [וחומץ היינו כל שבנ"א נמנעים לשתותו מחמת חמיצותו]. סעי' ט וס"ק נו-נח. ס"ק נו נט בדין בשר ויין בשבת יתבאר לקמן בסעיף י' תשו' 45.

43. (שחיטת בשר: א) האם מותר לשחוט בשר בתשעת הימים בשביל אחר התענית. ב) ולשחוט לצורך מצוה כגון לשבת, מילה ופדיון הבן. ג) ולסעודה שעושים בלילה שלפני המילה. ד) ולצורך חולה. ה) ולחולה קצת. ו) ולילודת. ז) מי שחכר מהשר האכיל בשר לערלים ואם לא ישחט יפסיד, האם מותר לשחוט. ח) במקום שדחוקים לשחוט לפני סיום היום לצורך אחר ט"ב, האם יש להקל. ט) במקומות שמנהג הגוים שאין אוכלין בשר ביום ו' ז', ואם יטרף הבשר לא יוכלו להביאו לגוי, האם מותרים להקדים השחיטה ביום שקודם ט"ב.

תשובה: א) לא [אא"כ באופנים מסויימים, כדלקמן]. ב) מותר. ג) אסור דאין זה נקרא סעודת מצוה. ד) מותר. ה) מותר (דאין אכילת בשר איסור אלא מנהג ובה"ג אין לאסור. שבות יעקב ח"א ס"ל כז). ו) מותר, ומה שנהגו

הוספות ועיונים

¹⁷ אור ליל בי' למנהג הספרדים דלקמן העי' 19.

¹⁸ וזה גם לדעת המחבר, וכפי שכתב הגר"א (ריש הסעי') שדעות אלו תלויות בדעות לעיל ס"ז לענין בגדים חדשים, ושם כתב המחבר להחמיר מרי"ח. ועי' עוד אור לציון ח"ג פכ"ו אות ח.

¹⁹ מנהג הספרדים לאכול בשר ולשתות יין לכבוד ר"ח. כה"ח (סי"ק קכה וקכו, עיי"ש) ואול"צ (ח"צ פכ"ו אות ו).

קצת יולדות מז' באב ואילך (שאו נכנסו אויבים להיכל. מג"א תקנד ט) למנוע מבשר ויין היינו שלא במקום חולי (דהיינו שמרגישות בעצמם שלא יזיק להם ההימנעות מבשר). ז) יכול לשחוט ע"י שיתן מכל בהמה חתיכה לפני חולה, וא"א לכזית בשר בלא שחיטה. ח) יש להקל אחר חצות של ט"ב. ואם חל ט"ב ביום ה', לכו"ע מותר לשחוט אחר חצות לכבוד שבת. (ולצורך סעודת מצוה שיהיה בלילה מותר לשחוט בט"ב אף קודם חצות. ס' תקנט ס"ק מ). ט) כן, דאל"כ ימנע ולא ישחוט. סעי' ט ס"ק ס-סב.

ד) שאלה למעשה: א. למשפחת סעדון נולד בן בראש חודש אב. בלילה שלפני הברית - ליל ח' באב, ערכו סעודת "ברית יחק" כנהוג, וקודם לכן שאלו את הרב האם מותר להם להכין בשר לסעודה. מה הורה להם הרב. (ע"י ס"ק סב). ב. בסיפור הנ"ל, לילדת, האם מותר אכילת בשר בימים אלו. (ע"י היטב בס"ק סא). ג. משחטה, שאם ימתנו מלשחוט רק עד אחר ט' באב לא יספיקו לשווק את הבשר עד שבת, האם יש להתיר להם לשחוט בתשעת הימים. (ע"י ס"ק ס בסוף, ודוק). ד. הנוהג לשתות יין בסעודה שלישית של שבת, כדכתב המשנ"ב (ס"א רצא ס"ק כא, לצאת דעת הרמב"ם הסובר כן), ובשבת חזון לא נזכר עד שכבר יצאה שבת - והוא עדין בתוך סעודתו, האם מותר לשתות עתה היין. (ע"י ס"ק נו. וע"י עוד). ה. שבת שבתשעת הימים, מי שקיבל שבת מפלג מנחה, וקידש ועשה סעודה, האם מותר לאכול בשר בזמן זה שקודם השקיעה. (ע"י ס"ק נו ודוק).

44. (פרטים באיסור בשר ויין): במנהג שלא לאכול בשר ולשתות יין בימים אלו, (א) האם שתיית שכר מותר. (ב) ויין תוסס [תוך ג' ימים לדריסתן]. (ג) ובשר עוף. (ד) ובשר המלוח זמן מרובה. (ה) ותבשיל של בשר (היינו שנתבשל עמו בשר). (ו) ותבשיל שנפל בו בשר ויש שישים נגדו, או שישראל טעם התבשיל ואין בו טעם בשר. ז) האם מותר לישראל לטעמו לבדוק. (ח) ומה דין תבשיל שנתבשל בקדרה של בשר. ט) מי שא"א לו לאכול מאכלי חלב, האם מותר לאכול: בשר, בשר עוף, בשר מלוח ג' ימים, תבשיל של בשר. י) ולמינתק שהחלב רע לתינוק כשאינה אוכלת בשר.

(תשובה: א) כן, ואפ"י שכר של דבש שקורין מע"ד. (ב) אסור. (ג) אסור. (ד) גם אסור. (ה) בשו"ע כתב שמותר והאחרונים כתבו דהאינדא נהוג עלמא לאסור²⁰, וכ"ש בתבשיל שיש בו שומן. (ו) מותר. (ז) אפשר שמותר. (ח) מותר. (ט) מותר בבשר עוף או בשר מלוח ג' ימים וכ"ש תבשיל של בשר²¹. (י) יש להקל אף בבשר בהמה (וכנ"ל ס"ק סא דבמקום חולי לא אסור). סעי' י יא וס"ק סג-סו ושה"צ.

45. (שבת): א) האם בשבת נוהג איסור אכילת בשר ויין. (ב) ואם רוצה להחמיר על עצמו. (ג) סעודה שלישית שנמשכה עד מוצ"ש והציבור כבר התפללו ערבית, האם מותר בבשר ויין. (ד) מי שקיבל עליו בפירוש לא לאכול בשר מי"ז בתמוז, האם מותר בשבת [או בסעודת מצוה (דלקמן תשל' 46)]. (ה) ואם קיבל בלשון נדר 'הרי עלי'. (ו) סעודה שלישית שנמשכה עד חשיכה, האם מותר לברך ברכה"מ על יין. (ז) ולשתות מכוס ברכה"מ בסעודת חול. [לעצמו או לקטן]. (ח) ולשתות יין של הבדלה. [לעצמו או לקטן]. (ט) קטן שאינו יודע להתאבל, האם מותר בבשר ויין [כשהוא בריא].

(תשובה: א) לא. (ב) אינו רשאי. (ג) האחרונים מתירים אם עדין לא התפלל, שכיון שאומר רצה בברכה"מ שייך אצלו שבת. (ד) כן דמסתמא דעתו כמנהג. (ה) בזה יש מחמירים. (ו) כן. (ז) למחבר יכול בעצמו²² ולרמ"א יביא לקטן שהגיע לחינוך ולא הגיע לחינוך להתאבל על ירושלים, וישתה רוב הכוס, ואם אין קטן יברך בלא כוס. (ח)

הוספות ועיונים

²⁰ כ"כ המשנ"ב, וכן הביא מנהג זה בכף החיים (ס"ק קמב), וכתב באו"צ (ח"ג פכ"ו אות א) שכן המנהג כיום אצל הספרדים שלא לאכול אף תבשיל של בשר.

²¹ ופשוט שזהו דוקא במקום ובזמן שלא היו מאכלים אחרים לשבוע מהם, משא"כ בזמננו שמצויים תחליפי אכילה רבים כגון אורז תפ"א דגים סויה וכד' והם מאכל כל אדם תדיר, אין להקל באכילת עוף. וכ"כ בשוה"ל תורת המועדים (העי' לו) בשם הגר"ח קניבסקי, ושפילו אם התחליפים שוים יותר כסף צריך להפסיד בשביל זה.

²² ובכה"ח (ס"ק קמב) הביא שמנהג בני ספרד בזה כדעת הרמ"א לברך ברכה"מ בלא כוס, ובאו"צ (ח"ג פכ"ה אות ח) כתב שכך טוב לעשות.

למחבר יכול בעצמו ולרמ"א נוהגין לתת לקטן [וכנ"ל ז'] ואם אין קטן מותר לשתות בעצמו. (ט) לא. סעי' י"ד וס"ק
 נו טו סט-עא ושה"צ.

46. (סעודת מצוה): בסעודת מצוה, כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכת, [או סעודת אירוסין המותרת כנ"ל ס"ב 26], (מר"ח עד שבע שחל בו): (א) האם מותר לאכול בשר ולשתות יין, [ובכוס של ברכה"מ]. (ב) ולאשתו ובניו. (ג) ומי שהיה הולך בזמן אחר לסעודה זו מחמת קורבה או מחמת שהוא אוהבו. (ד) ונשים השייכות לסעודה במקום שדרך לזמנן לסעודה. (ה) מה כתב המ"ב בשם האחרונים על מי שלא בא מחמת קורבה וכו' אלא רק לאכול ולשתות. (ו) מי ששולחין לביתו מהסעודה האם מותר לאכול. (ז) האם יש הגבלה למספר הקרואים. (כל זה לפני שבע שחל בו כנ"ל). (ח) האם מותר לכוון את סיום המסכת לימים אלו. (ט) מי שלא היה עושה סעודה בזמן אחר, האם מותר לעשות עתה. (י) מותר מסכת, אותם שלא למדו עמו, האם מותרים לאכול - כשהיו באים גם בזמן אחר משום רעות. [והמסייעים לעשות הסעודה או המחזיקים בידי הלומדים והשייכים בענין].

(תשובה: א) מותר וכן בכוס ברכה"מ. (ב) גם מותר. (ג) גם מותר (וראה לקמן אות י' דעת ר"י עמדין). (ד) גם מותר. (ה) עבירה בידו. (ו) לא. (ז) יש מחמירים שלא להביא רק מניין מצומצם (כן דעת הלבוש והביא שיש לוקחים י' מלבד הקרובים השייכים לבעל הסעודה) אבל בדה"ח משמע שיכול להקל להזמין כל השייכים לסעודה אפ"י כמה מנינים. (לגבי שבע שחל בו יתבאר בתשו' שאח"ז). (ח) לא. (ט) אפשר שאסור. (י) מותרים. ור"י עמדין כתב דדוקא אותם המסייעים לעשות הסעודה או שמחזיקים בידי הלומדים בממונם וגם הגבאים המשגיחין עליהם ומשרתיהם, ואפ"י הם רבים, וכ"ש אשתו ובניו, אבל להזמין אחרים מלבד אלו מפני הכבוד והאהבה או לאיזה תועלת אסור. סעי' י"ד וס"ק עב-עז ובה"ל ד"ה וסיום.

47. (סעודת מצוה בשבוע שחל בו): (א) סעודת מצוה בשבוע שחל בו, האם מותרים באכילת בשר ושתית יין: קרובים הפסולים לעדות, בעלי המצוה והסנדק, קווטער, אחרים הבאים משום רעות. (ב) ואם חל בערב ט"ב. [ולאחר חצות - שלא בסעודה מפסקת]. (ג) ובסעודה מפסקת. (ד) חל המילה או הסיום מסכת בט"ב שחל בשבת, האם יש הגבלה במספר הקרואים.

(תשובה: א) הקרובים ובעלי מצוה וקווטער מותרים, ומותר להוסיף עוד עשרה משום רעות [והשאר יכולים להשתתף אך לא יאכלו מאכלי בשר]. (ב) בערב ט"ב גם מותר, אך יעשה קודם חצות (דהוא זמן סעודה מפסקת, ואסור באכילת בשר ויין בסעודה מפסקת אפ"י בסעודת מצוה כדלקמן. ואף שאוכל אח"כ סעודת עראי על הארץ, לענין בשר ויין לא מהני. מג"א ס"ק לו, ע"ש ובמחצ'ה שביארו). וי"א שדוקא מנין מצומצם עם הקרובים מותר. וי"א שאם נמשך הסעודה לאחר חצות גם מותר רק שלא יהיה יותר מ'י. ואפשר שדוקא לאלו הלומדים בעצמם מותר אחר חצות. [אבל בשאר הימים מותר גם לאותם שלא למדו, וראה לעיל תשו' 47]. (ג) אסור בכל גונא. (ד) לא, לכו"ע²³. סעי' י"ד וס"ק עז עח ושה"צ.

(ה) שאלה למעשה: א. לקראת סיום זמן קיץ, זכה ר' שלום ברוורמן לסיים את המסכת הגלמדת בכולל. וכדרכו בגמר מסכת לערוך סעודה עשירה עם בשר, ערך גם הפעם סעודה כזו. היה זה בתאריך ב' אב [דהיינו תשעת הימים אך לא שבע שחל בו]. ונסתפק ר' שלום את מי מהרשימה דלהלן מותר הוא להזמין לסעודה: ידידיו בכולל שלמדו עמו בצוותא חדא את המסכת [אך הם עדין לא סיימו], ראש הכולל, נדיבי הכולל, נשות נדיבי הכולל, אשתו וילדיו, גבאי בית המדרש הדואג לרווחת הלומדים תמיד, שכן בבנין שמע על הסיום ולכבוד המעמד תרם כמה בקבוקי שתיה ממותקים, חבריו וידידיו שרגיל להזמין לסעודת סיומי המסכת שעושה. ובסה"כ מספר כולם מגיע לכשלושים נפש. (עי' ס"י וס"ק עז עה ובה"ל ד"ה וסיום. ועיין עה). ב. נשאל מורה הוראה, בערב שבת, לאחר שבישלו בשר לחמין של שבת, מיד בישלו באותו סיר אורז. האם האורז מותר באכילה בשבוע שחל בו תשעה באב. (עי' ס"ק ס"ג). ג. האם לילד בגיל 12 מותר לשתות מיץ ענבים בתשעת הימים. (עי' ס"ק סו וס"ק ע).

הוספות ועיונים

²³ כונת המ"ב שאם ט"ב חל בשבת ונדחה, בסעודת מצוה שבשבוע שקודם לו מותר להזמין את כל הקרואים שירצה לכל הדעות [ראה לעיל בסעי' ד מחלוקת אם יש דין שבע שחל בו בכה"ג], אבל אין הכוונה כשהסעודת מצוה בשבת עצמה, שאז בלא"ה מותרים הכל בבשר ויין מחמת השבת כדלקמן סי' תקנב ס"י. (כן מפורש במג"א ס"ק לה שהוא מקור דברי המשני"ם).

(הקדמה לסעיף יא). כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' זא): נהגו אבותיכם נוחי נפש שלא לאכול בשר משנכנס אב, ואף על פי שאין כאן איסור כלל מדין התלמוד שאפילו בערב הצום בסעודה שאין מפסיק בה מותר לאכול בשר ולשתות יין, אעפ"כ מי שאוכל בשר בכל המקומות שנהגו בו איסור פורץ גדרן של ראשונים, ופורץ גדר ישכנו נחש של דבריהם (עי' ע"ז כז), עכ"ל.

48. (חומרת האוכל בשר): מה כתב השו"ע בחומרת האוכל בשר בימים אלו במקום שנהגים איסור.

תשובה: הרי הוא פורץ גדר וישכנו נחש. סעי' יא.

(הקדמה לסעיף יב). **איסור תספורת**: בגמ' מבואר שיש איסור תספורת בימים שוקדים ט"ב, והיינו כדין אבילות (כמבין בקוה"א). ולענין אבל איתא במסכת שמחות (פ"ז): לתספורת כיצד, אסור בנטילת שער, אחד ראשו ואחד שפמו ואחד זקנו ואחד כל שער שבו.

49. (תספורת): א) מאימתי אסור להסתפר בימים הסמוכים לט"ב. ב) לכבוד שבת, האם מותר. ג) שאר שערות שבגוף חוץ מהראש, האם מותר לספר. ד) ולאשה. וריבוי שער שבצדעין (צ-ידי הראש מקום חיבור הגולגולת עם הלחי). ה) לספר השפה מה שמעכב האכילה, האם מותר. ו) לסרוק הראש, האם מותר. ז) האם מותר לספר קטנים. [ואם הם פחותין מגיל שש שלא הגיעו לחינוך. ומאיזה זמן האיסור בהם].

תשובה: א) בשו"ע כתב משבוע שחל בו, ולרמ"א המנהג להחמיר מ"ז בתמוז. (סעי' ג' ד'). ב) אסור, וצ"ע. (ס"ק לב ובה"ל ד"ה וכן). ג) לא. ד) גם אסור.²⁴ ואפשר שיש להתיר לגלח ריבוי שער שבצדעין (מטעם שלא תתנוול על בעלה מחמת רבוי השערות במקום דלא שכיחי שערות לשאר נשים. ב"ח י"ד שצ). ה) כן. ו) כן. (ס"ק כ). ז) אסור ואפי' פחותין מגיל שש, וי"א שקטנים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו. סעי' יב-יד וס"ק עט פ פב ושה"צ.

50. (כיבוס בגדי קטנים): א) האם מותר לכבס בגדי קטנים בימים הסמוכים לט"ב. וקטנים שלא הגיעו לגיל חינוך אך אינם קטנים לגמרי. ב) מאימתי זמן האיסור. ג) בגדים שמלפפים בהם הקטנים לגמרי שמוציאין בהם רעי ומשתתנים בהם, האם מותר לכבס [בשבוע שחל בו או לפניו]. ד) בגדים המותרים הנ"ל ג', האם מותר לכבס הרבה בפעם אחת כל מה שידוע שיצטרך לשבוע זה. ה) האם מותר לכבס בפרהסיא. ו) איזו קולא נהגו לענין בגדי שאר קטנים (פי' שאר בגדי קטנים לגמרי, שאינם מלפפים בהם).

תשובה: א) אסור ואפי' לא הגיעו לחינוך (ולענין קטנים לגמרי ראה לקמן). ב) לשו"ע בשבוע שחל בו, ולרמ"א מר"ח וי"א שלצורך קטנים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו. ג) מותר אפי' בשבוע שחל בו. ד) לא.²⁵ ה) לא, אא"כ יש תועלת לכיבוס כגון ע"ג הנהר ששם מתכבס יותר טוב (ע"פ המג"א). ו) שנהגו לכבס גם אותם. סעי' יד וס"ק פב פג ושה"צ צא.

ו) שאלה למעשה: ר' אברהם ברמן למד עם בנו מורישי הלכות תשעת הימים. תוך כדי הלימוד חשבו על דוגמא מעשית, שהנה הפאות של מורישי הנמצאים תמיד אחורי האוזן, התארכו באופן בולט מהרגיל, וברצונו לקצצן עתה ולהשוותן לתחתית האוזן. ומורישי הוא בגיל 8, והיה זה בג' אב, יום שני בשבוע [שהוא לפני שבוע שחל בו]. האב והבן עיינו במשנ"ב לראות מה ההלכה בדבר. מה העלו. (ע"י ס"ק פב).

51. (מי שתכפוהו אבילות): א) מי ששלמו לו ל' של אבילות בתוך שבוע שחל בו ט"ב והכביד שערו, האם יכול לספרו. ב) ולכבס בגדיו. ג) ובהנ"ל א' ב', אם חל יום ל' לפני שבוע שחל בו לאחר ר"ח. ד) וכשחל לפני ר"ח.

תשובה: א) יכול רק להקל השערות, ובתער ולא במספרים. ב) מותר במים אבל לא בנתר וחול. ג) דעת הט"ז שמוותר לספר ולכבס לגמרי, אבל כמה אחרונים חולקים, ואפשר שבמקום הדחק יש להקל כהט"ז.²⁶ ד) מותר לספר ולכבס לגמרי. סעי' טו וס"ק פה פז ושה"צ.

הוספות ועיונים

²⁴ ולבני ספרד עיי' מ"יש באול"צ ח"ג פכ"ז אות ג.

²⁵ אך היום שמכבסים במכונת כביסה נראה שמוותר לכבס כל מה שצריך לימים אלו בפעם אחת, וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ג) כז א) וכן דעת הגר"י"ש אלישיב (קרא עלי מונד עמי לח ושערי נחמה בין המצרים עמי מד).

²⁶ לדעת המחבר אין איסור כיבוס ותספורת כלל קודם שבוע שחל בו.

(הקדמה לסעיף טז). **איסור רחיצה:** מדינא דגמרא אין איסור רחיצה כלל בימים הסמוכים לתשעה באב, אמנם כתבו הראשונים שנהגו איסור ברחיצה והוא עפ"י דברי הגמ' בתענית (יג). 'אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא כל שהוא משום אָבֵל, כגון תשעה באב וְאָבֵל, אסור בין בחמין בין בצונן', ומכיון שבימים שקודם תשעה באב נהגו אבילות לפיכך נהגו שלא לרחוץ באותם ימים.

52. (רחיצה: א) האם מותר לרחוץ בימים הסמוכים לט"ב. (ב) מאימתי נוהגים האיסור. (ג) האם מותר לרחוץ בצונן כל הנוף. (ד) ופניו ידיו ורגליו בצונן. (ה) (מכאן עד אות י' הוא לנוהגים איסור מר"ח): אם חל ר"ח אב בער"ש, האם מותר לרחוץ כל גופו. ובחמין. (ו) ובערב שבת חזון [כל גופו בחמין או בצונן]. (ז) ולטבול לכבוד שבת [בחמין או בצונן]. (ח) ולרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין. (ט) ולחפוף הראש בחמין. ועם סבון. (י) חל ערב שבת חזון בערב ט"ב, האם מותר לרחוץ. [ולאחר הצות].

(תשובה: א) המנהג שלא לרחוץ. (ב) המחבר כתב יש נוהגים מר"ח ויש נוהגים בשבוע שחל בו²⁷, והרמ"א כתב שהמנהג מר"ח. (ג) לא. (ד) מותר. (ה) מותר אפ"י בחמין, למי שרוחץ תמיד בער"ש. (ו) אסור אפ"י בצונן. (ז) הרגיל לטבול כל ערב שבת מותר, ודוקא בצונן. ומי שמבטלה לפעמים מפני טרדת עסקיו או מפני הצינה אסור. (ח) מותר למי שרגיל בכך כל ער"ש. (ט) מותר למי שרגיל בכך, אבל לא בסבון. (י) מותר ככל הנ"ל, אך לכתחילה יזהר שיהיה קודם הצות. סעי' טז וס"ק פח פט צד-צז ובה"ל ד"ה בחפיפת ושה"צ.

53. (רחיצה לרפואה: א) האם מותר לרחוץ לצורך רפואה בימים הסמוכים לט"ב, בצונן או בחמין. (ב) מעוברת שהגיעה קרוב לעת לידתה שטוב לה לרחוץ בחמין, האם מותר. (ג) אדם חלוש שאומר לו הרופא שצריך לרחוץ בכל יום בחמין, האם מותר. (ד) קטנים שיש להם חטטים בראשם, האם מותר לרוחצן בראשן.

(תשובה: א) מותר אפ"י בחמין. (ב) כן. (ג) כן [מלבד ט"ב עצמו צריך לזהר מזה]. (ד) כן. ס"ק פח צג ושה"צ.

54. (רחיצה לצורך מצוה: א) האם מותר לרחוץ לצורך מצוה. ובחמין. (ב) נדה, האם מותרת לרחוץ ולטבול. (ג) ואם טובלת בליל י' באב, האם מותרת לרחוץ בערב ט"ב, בצונן או בחמין. (ד) אשה הלובשת לבנים, האם יכולה לרחוץ מעט כדרכה בשאר השנה.

(תשובה: א) מותר אפ"י בחמין. (ב) כן, וכנ"ל דלצורך מצוה מותר. (ג) מותרת כדרכה בחמין (ולרמ"א רק אם א"א בליל י' תרחץ בערב ט"ב). (ד) יכולה לרחוץ מעט כדרכה. [ובט"ב לא תרחץ רק פניה של מטה (שה"צ לה)]. סעי' טז וס"ק צב ובה"ל ד"ה לוצורך וד"ה אם ושה"צ ס"ק לה.

55. (תענית: א) יש נוהגים תענית בימים הסמוכים לט"ב. באלו ימים נוהגים כן. (ב) ת"ח שרוצה לנהוג בחומרא זו, האם ראוי לו.

(תשובה: א) מ"ז בתמוז עד ט"ב. (ב) לא, שא"א שלא יתמעט מלימודו איזה שעות מפני התענית. וצריך לשקול במאזני צדק בענינים אלו (של חומרות, שלא יהא על חשבון מצוות). סעי' טז וס"ק צ. דין תיקון הצות (בה"ל ד"ה בחפיפת) יבואר לקמן תשו' 58.

(ז) שאלה למעשה: א. ילד בגיל 11 שרוצה לעשות מקלחת בימים הסמוכים לתשעה באב, האם מותר לו [במים חמים או קרים]. (עי' ס"ק צג). ב. הנוהרים בטבילת עזרא, האם מותרים לטבול בימים הסמוכים לט"ב באב במים קרים. (עי' רמ"א סט"ז וס"ק צה ובה"ל ד"ה ולצורך).

56. (ברכת שהחיינו: א) האם מברכים שהחיינו בימים הסמוכים לט"ב. (ב) ומאימתי. (ג) ובשבתות שבימים אלו. (ד) ובר"ח. (ה) חולה, האם מותר באכילת פירות חדשים [כשלא ידוע שפרי זה מרפאהו]. ומה לגבי הברכה. (ו) ומעוברת [לא באופן שידועים שהריחה]. (ז) פרי שלא ימצא אחר ט"ב, האם מותר לאכלו ולברך שהחיינו. (ח) ואם יכול לשמרו עד שבת ולא יתקלקל. (ט) על פדיון הבן שחל בימים אלו, האם יברך שהחיינו.

הוֹסְפוֹת וְעֵיּוֹנִים

²⁷ ולמעשה דעתו כמנהג זה לאסור רק בשבוע שחל בו (מהביאם ביש בתרא), וכן נקט בכה"ח ס"ק קפו, ובאול"צ (חי"ו ה) כתב שכן המנהג פשוט.

²⁸ טעם החילוק בין ערב שבת חזון לערב שבת שהוא ר"ח, כתב הב"ח משום שערב שבת חזון חל לפעמים בערב תשעה באב ע"כ ראו לחמיר בו, ומשום לא פלוג נהגו לאסור בכל ערב שבת חזון אף שאינו ערב תשעה באב. אבל בערב שבת שהוא ראש חודש ואינו שבת חזון אין לאסור כלל.

תשובה: (א) טוב לזוהר מלומר שהחיינו בזמנים אלו. ולכן לא יאכל פרי חדש ולא ילבש בגד חדש. (ב) מ"ז בתמוז. (ג) אין להחמיר (דלא כאוסרים)²⁹. (ד) כנ"ל ג'. (ה) מותר לאכול, שהפירות פותחין לו תאותו לאכול דברים טובים, ובמקום חולי לא נהגו להחמיר; אך לא יברך שהחיינו (דברכת שהחיינו רשות. ברכי יוסף ח')³⁰. (ו) תאכל ולא תברך, דשמא תתאוה ויגרם נזק לה ולולד. (ז) כן. (ח) ישמור עד שבת³¹. (ט) כן, ואין להחמיר המצוה או הברכה. סעי' יז וס"ק צח-קא ושה"צ.

(ח) שאלה למעשה: ילד שנעשה בר מצוה בימי בין המצרים, בכ"ח בתמוז. ועתה לובש את המגבעת והחליפה לראשונה. האם יברך עליהם שהחיינו. [ובאופן שא"א להמתין עד שבת, שחוששים שעד אז לא יהא ניכר הבגד בחידושו וכבר לא תהא שמחה כ"כ ולא יוכל לברך]. (עי' שו"ע סי"ז, ועי' ס"ק צט. ועיין עוד. יש להדגיש שלפי מציאות זמנינו ומקומינו דרך כל נער שנעשה בר מצוה ללבוש מגבעת וחליפה, ולבישתו היא לצורך מצוה כגון בשביל להתפלל וכו').

(הקדמה לסעי' יח). **זהירות בהליכה בימי בין המצרים:** איתא במדרש איכה (דכ"ה פלטה א): כל רודפיה השיגוה בין המצרים, ביומין דעקא, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, שבהם 'קטב מרירי' שולט כמו שכתוב מדבר באופל יהלך מקטב יסוד צהרים, והוא מהלך משעה רביעית עד שעה תשיעית, ואינו מהלך לא בצל ולא בחמה, אלא בין צל לחמה (הלשון ע"פ מדרש תהיל' אלא).

זהירות מחשש סכנה בימים אלו: עוד אמרו במדרש (א"כ"ר דס"ג) שר' אבהו ראה אדם שאוחז מקל של עץ והולך להכות את חברו, וראה שמזיק עומד אחריו ואוחז מקל של ברזל, אמר ר' אבהו לאיש מדוע אתה רוצה להרוג את חברך, שאלו האיש בכזה מקל אפשר להרוג, ענה לו ר' אבהו המזיק עומד מאחורך ואוחז מקל של ברזל וכשאתה תכה עם המקל של עץ את חברך יכה המזיק עם מקל של ברזל והוא ימות. ומכאן מבואר שבימים אלו צריך לזוהר מדברים שיש בהם חשש סכנה.

57. (זהירות מסכנה): (א) מה יש לזוהר בענין ההכאה, ובאלו ימים. (ב) ומה יש לזוהר בענין ההליכה (ג). ובאלו ימים.

תשובה: (א) צריך לזוהר שלא להכות התלמידים (ובנים. לבוש) ואפ"ל ברצועה (היינו שבשאר ימי השנה מותר ברצועה סנה כמבואר ביו"ד רמה י, ועתה ימנע. מאמר מדכ"י יז), מ"ז בתמוז עד ט"ב. (ב) (1) שלא לילך יחיד³² מסוף שעה ד' עד סוף שעה ט'. (2) שלא לילך בין חמה לצל³³ מ"ז בתמוז עד ט"ב [ו"א שביותר יש לזוהר בזה מא' תמוז עד ט"ז]. והטעם משום שבימים אלו קטב מרירי שולט. סעי' יח וס"ק קב ובה"ל ד"ה צריך.

58. (תיקון חצות): (א) מה כתב האריז"ל לנהוג בענין צער החורבן, ובאלו ימים. (ב) האם אומרים תיקון חצות אחר חצות בערב שבת. (ג) ואחר חצות בערב ט"ב. (ד) ובר"ח אב.

תשובה: (א) שיתאבל אחר חצות היום ויבכה כמו חצי שעה, בימים שמי"ז בתמוז עד ט"ב. (ב) לא. (ג) גם לא³⁵. (ד) לא. ס"ק קב ובה"ל סט"ז ד"ה בחפיפת.

(ט) שאלה למעשה: א. בני משפחת אלגביע ידועים כאמיצי לבב. ובימי בין הזמנים רגילים בחוריהם לערוך טיולים למקומות נידחים קצת מסוכנים עם הרפתקאות

הוספות ועיונים

²⁹ ומונהג הספרדים שלא לברך גם בשבת ור"ח, כדעת השער הכוונות, ועי' כה"ח ס"ק רה ואול"צ ח"ג פ"ה כה אות ג. ואף שלענין פדיון הבן או שלא ימצא הפרי אח"כ מברך שהחיינו, שאני התם שהחיסרון מגיע מנוף הדבר כגון שהמצוה עוברת או שהפרי אינו בנמצא אח"כ, משא"כ כאן שהחיסרון מגיע מצד האדם לא התירו לברך. ועדין צ"ב, ועי' הליכות שלמה ניסן-אב פי"ד העי' 7 בשם הגרשו"א.

³¹ וגם לנהוגים שלא לברך בשבת כנ"ל העי' 29, ככה"ג יש לשמור לשבת שהרי י"א שמותר לכתחילה לברך בשבת. אור לציון (ח"ג כה ג).

³² ודוקא בחולך חוץ לעיר אבל בתוך העיר מותר. א"א בוטשאטש, ערוה"ש (סליט) וחזו"א (דינים והנהגות פ"ח ה"ח).

³³ וגם זה דוקא משעה רביעית עד תשיעית, וכן מבואר במדרש (איכא רבתי פ"א) מקור ענין זה.

³⁴ ואם כשהולך בדרך עובר לפעמים בין חמה לצל, אין לחוש לזה, דמסתמא הכונה שהולך כסדר בין חמה לצל ולא במשאו. הגר"ח קניבסקי (קרא עלי מועד עמי כד).

³⁵ והחיד"א (ביסוף אומץ סי' כה) ט"ל לומר, והביאו כה"ח (ס"ק רב) וכתב שכן המנהג (אצל הספרדים). ועי' כה"ח (שם) לענין ט"ב עצמו.

לא פשוטות..., ויהי בימי בין הזמנים של שנה זו המדוברת ואחיהם הגדול בא
בברית הנישואין. עקב טירדת השמחה, רצו הבחורים להקדים את הטיוול לימי
בין המצרים. האם נכון הדבר. (עי' שו"ע סעי' יח). **ב.** האברך היקר ר' יעקב זכה
להיות בכלל "תורתו אומנתו" כפשוטו וכמשמעו. ובימי בין המצרים, עלה
ונסתפק, האם נכון שינהג באבילות על חורבן הבית לאחר חצות היום כפי
שמובא בשם האריז"ל, או שיותר טוב לו לעסוק בתורה בזמן זה, וכפי שזכור לו
מדברי המשנ"ב בסי' א ס"ק יב שכתב 'ומי שהוא בעל תורה ויש לו לב להבין
וללמוד, יכול למנוע מלומר הרבה תחינות ובקשות הנדפסות בסידורים וטוב
יותר שילמד במקומם'. מה העלה למעשה. (עי' ס"ק קא).

סיכום קצר לנלמד: (סי' תקנא). **בין המצרים:** צריך לזוהר מייז בתמוז עד ט"ב שלא יכו התלמידים,
ואפיי ברצועה. ושלא לילך יחידי מסוף ד' שעות עד סוף ט' שעות; וכן יש לזוהר בימים אלו מליכך
בין חמה לצל. [וי"א שביותר יש לזוהר מא' תמוז עד ט"ז]. • וכתב בכונת האריז"ל שיתאבל בימים
ההם אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה, ואין אומרים תיקון חצות לא בער"ש ולא בערב ט"ב
אחר חצי היום וכ"ש בר"ח אב. (ס"ק קג ובה"ל סט"ז). • יש מתענים מייז בתמוז עד ט"ב. ות"ח אין
כדאי שינהג בחומרא זו, שא"א שלא יתמעט מלימודו איזה שעות מפני התענית, וצריך לשקול
במאזני צדק בענינים אלו. (סט"ז). • אסור לעשות רקודין ומחולות מייז בתמוז ואילך, אפיי בלא
אירוסין. וישראל שפרנסתו כלי זמר אצל גוים בבית המשתה, מותר לו כדי פרנסתו מייז בתמוז עד
ר"ח, אבל לא אח"כ. (ס"ק טז). • טוב לזוהר מלומר שהחיינו בבין המצרים [חוץ משבתות ור"ח שאין
להחמיר] על פרי או מלבוש. ומעוברת מותרת לאכול הפרי ולא תברך שהחיינו, דשמא תתאוה
ויגרם נזק לה ולולד. וכן מותר לחולה, שהפירות פותחין לו תאותו לאכול דברים טובים, ובמקום
חולי לא נהגו להחמיר. פרי שלא ימצא אחר ט"ב, ואינו יכול לשמרו עד שבת שיתקלקל, מותר
לברך שהחיינו, אבל אם יכול לשמרו עד שבת ישמרהו. ועל פדיון הבן אומר שהחיינו ולא יחמיץ
המצוה או הברכה. (סי"ז).

תשעת הימים: אין נושאים נשים מר"ח אב עד התענית, וכתב הרמ"א שהמנהג מייז בתמוז. ואפיי
בלא סעודה. ומי שלא קיים פו"ר, מעיקה"ד מותר, ונהגו להחמיר. ולהחזיר גרושתו מן הנישואין
אפשר שמותר אפיי אחר ר"ח. ומותר לארס עם סעודה עד ר"ח אב, וכן סעודת שידוכין; אבל אחר
ר"ח אסור סעודת אירוסין [אבל שלא בבית ארוסתו או שלא בזמן האירוסין מותר (ס"ק עד)].
וליארס בלא סעודה מותר אפיי בט"ב - שמא יקדמנו אחר, וכן מותר להתקשר בכתובת תנאים. אך
סעודה אסור, ואפיי בשבת. ומיני מרקחת אין זה סעודה. (ס"ב). • תספורת אסורה בשבוע שחל בו,
והרמ"א כתב שהמנהג לאסור מייז בתמוז. [ואפיי לכבוד שבת אסור, וצ"ע]. הן שער שבראשו והן
כל שער שבו, אחד האיש ואחד האשה; ואפשר שיש להתיר באשה לגלח ריבוי שער שבצדעיים.
לספר השפה - מה שמעכב האכילה מותר. לסרוק הראש מותר. אסור לגדולים לספר קטנים, אפיי
פחותים מגיל שש; וי"א שאין להחמיר בקטנים אלא בשבוע שחל בו. (ס"ג ד יג יד). • נטילת
צפרניים - יש דעות אם דינה כתספורת; ולצורך טבילת מצוה מותר, וכן לכבוד שבת כגון שחל ט"ב
בשבת מותר לטוול בער"ש. (ס"ק ג). • יהודי שיש לו דין עם גוי, ישתמט ממנו מר"ח אב עד ר"ח
אלול, ועכ"פ עד אחר ט"ב. (ס"א).

מיעוט בשמחה: משנכנס אב ממעטין בשמחה, כלומר אין שמחין בו כלל; וי"א שימעט ממה
שדרכו לנהוג בשאר ימים. (ס"א). ואסור לנטוע נטיעה של שמחה כגון אבורנקי של מלכים או מיני
הדס ואהלים, וכן אסור בנין של שמחה כגון בית חתנות לבנו או בנין של ציור וכיור, וכן כל בנין
שעושה רק להרוחה בעלמא. ואם שכר גוי קודם ר"ח בקבלנות מותר בכל, ואפיי בט"ב. וכן אם
קצץ עם הגוי בקבלנות לצייר ביתו מותר, ומי"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב
תבוא עליו ברכה. וביהכ"נ מותר לצייר דהוא מצוה דרבים, וכן לצורך מצוה שאין לו אשה ובנים
ואין לו בית חתנות מותר לבנות לצורך נישואין שאחר ט"ב; ומי שקיים פו"ר אסור. מי שהיה כתלו

נוטה ליפול, אע״פ שהוא של שמחה מותר לבנותו, ואפי׳ כשאין סכנה רק חושש להפסד ממון. (ס״ב).
 • מר״ח עד ט״ב ממעטין במשא ומתן; י״א דהיינו דוקא במו״מ של שמחה כגון לקנות כלי כסף או צרכי חופה וכד׳ [ומי שנושא ונותן בכלים כאלו אין מותר רק למכור לגוי, ואף לסרסור אין כדאי שישא אותם בפרהסיא בעיר דשמחה היא לרואים] אבל סתם מו״מ א״צ למעט, וי״א דכל מו״מ צריך למעט ולא יעסוק אלא כדי פרנסתו. ואם הוא יריד י״ל דהוי דבר האבד ומותר אף במו״מ של שמחה - אם מוצא אז בזול יותר. ובזמנינו נהגו להקל בכל זה משום דהכל נחשב עתה כדי פרנסתו, ובמו״מ של שמחה טוב להחמיר. במקום שנהגו למעט בכל מו״מ לא מהני להו התרה, אבל במקומות שנהגו שלא לישא וליתן כלל מהני להו התרה. (ס״ב).

בשר ויין: המנהג שלא לאכול בשר ולשתות יין מר״ח אב ויש מחמירים מ״ז בתמוז ויש בשבוע שחל בו בלבד. (ס״ט). ור״ח בכלל. ומצניעין את הסכין של שחיטה עד י״ב באב [למנהגו שאין אוכלים בשר בלילה שאחר ט״ב]. ומי שאוכל בשר במקום שנוהגים איסור פורץ גדר וישכנו נחש (ס״א). ומיד שהתפללו הקהל ערבית בליל ר״ח, אפי׳ התפללו מבעו״י, ואפי׳ היחיד עדין לא התפלל, והוא בתוך סעודתו, אסור בבשר ויין. ואם יש בעיר ב׳ בתי כנסיות היחיד נגזר אחר המקום שרגיל להתפלל שם. חומץ אינו בכלל יין, ואפי׳ היה יין בתחילת שבוע שחל בו. וכן מותר בשכר, אפי׳ של דבש שקורין מע״ד. אך אסור בין תוסס דהיינו תוך ג׳ ימים לדריסתו. ואסור בבשר עוף, וכן בשר מלוח אפי׳ מזמן מרובה, ובתבשיל של בשר [וכ״ש תבשיל שיש בו שומן]. ואם נפל בשר בתבשיל ויש בו שישים, או שטעמו ישראל ואין בו טעם בשר, מותר [ואפשר דמותר לטועמו בכה״ג]; אבל אם רק נתבשל בקדרה של בשר מותר בכל גווי. ומי שא״א לו לאכול מאכלי חלב מותר לו לאכול בשר עוף או בשר מלוח ג׳ ימים, וכ״ש תבשיל של בשר. ומינקת שהחלב רע לתינוק כשאינו אוכלת בשר יש

להקל אף בבשר בהמה. (ס״ט). • וכל זה בימות החול, אבל בשבת אין רשאי להחמיר בזה [וגם במוצ״ש אם נמשך סעודתו בלילה, אף שהצבור כבר התפללו ערבית, מתירין האחרונים אם הוא לא התפלל עדיין, דכיון שאומר רצה בברהמ״ז שייך אצלו שבת]. ואפי׳ אם קיבל עליו בפירוש שלא לאכל בשר מ״ז בתמוז והלאה מותר בשבתות [וכן בסעודת מצוה כדלקמן], דמסתמא דעתו כהמנהג, אם לא שהוציא זה בפירוש בלשון נדר שאמר הרי עלי שלא לאכל בשר מ״ז בתמוז יש מחמירין, אבל אם אמר הריני נודר שלא לאכל בשר אין זה לשון נדר. וכן מותר לשתות יין בברהמ״ז של סעודה שלישית של שבת, אפי׳ נמשך הסעודה עד חשיכה. אבל בחול אין שותין יין בברהמ״ז אלא יברך בלא כוס [אם אין תינוק כדבסמוך]. ויין של הבדלה נוהגין ליתן לתינוק שהגיע לחינוך וישתה רוב הכוס, ודוקא אם לא הגיע עדיין להתאבל על ירושלים, ודוקא בזה שהוא מצוה אבל בלא מצוה אף שאינו יודע להתאבל אסור בבשר ויין כשהוא בריא. ואם אין תינוק מותר לשתות בעצמו יין הבדלה. לדעת המחבר יכול המברך לשתות הכוס בעצמו הן בהבדלה והן בברהמ״ז (וראה לעיל הע׳ 22). (ס״ק נט וסעי׳ י). • אין שוחטין אלא לצורך מצוה, כגון שבת, מילה, פדיון הבר. אבל סעודה שעושים בלילה שלפני הברית אינו בכלל סעודת מצוה. וכן לצורך חולה אפי׳ חולה קצת מותר, ומה שנהגו קצת יולדות להחמיר מז׳ באב בבשר ויין - היינו שלא במקום חולי. ומי שחכר מהשר להאכיל בשר לערלים ואם לא ישחט יפסיד, יתן מכל בהמה לעני חולה חתיכה - והרי א״א לכזית בשר בלא שחיטה. ובשעה״ד יש להקל לשחוט בט״ב אחר חצות לצורך אחר ט״ב. ואם חל ט״ב ביום ה׳, לכו״ע מותר לשחוט אחר חצות לכבוד שבת. ובמקומות שנהגו הגויים שאין אוכלים בשר ביום ו׳ ז׳, מותר לשחוט גם ביום ד׳, שאם יטרף יתא מוכן לו למכור ביום ה׳, דאלייכ ימנע ולא ישחוט. (ס״ט). • בסעודת מצוה - כגון מילה, פדיון הבר, סיום מסכת [וכן סעודת אירוסין המתרת כדלעיל] - מותר לאכל בשר ולשתות יין בכל הסעודה [וגם לשתות כוס ברכה״מ], הוא ואשתו ובניו, וכן כל מי שהיה הולך בזמן אחר לסעודה זו - הן מחמת קורבה והן מחמת שהוא אוהבו; וכן נשים השייכות לסעודה - במקום שדרך לזמן לסעודה; אבל מי שלא בא מחמת קורבה או אהבת רעים רק לאכול ולשתות עבירה היא בידו. וכן מי ששולחים לו לביתו אסור באכילה. ויש מחמירים שלא להביא רק מנין מצומצם, אבל בדה״ח משמע שיכול להקל לזמן כל השייכים לסעודה ואפי׳ כמה מניינים. ובסיום מסכת, אם לא נזדמן הסיום עתה - לא ימהר או יאחר בשביל

זה. וכן אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשה עתה. וכאשר נזדמן הסיום כדת, מותרין לאכול אף אותן שלא למדו עמהן - אם היו באים גם בזמן אחר משום רעות; ולר"י עמדין דוקא המסייעים בסעודה או שמחזיקים ידי הלומדים מותרים, וכן הגבאים, ומשרתיהן, ואפי' הן רבים, וכ"ש אשתו ובניו; אבל להזמין אחרים מפני הכבוד והאהבה או לאיזה תועלת אסור. (ס"י). • וכל זה הוא עד שבוע שחל בו, אבל בשבוע שחל בו אין לאכול בשר ולשתות יין בסעודת מצוה - מלבד הקרובים הפסולים לעדות, ומלבד בעלי המצוה והסנדק והקוטר; ומותר להוסיף עוד עשרה משום רעות; והשאר אוכלים מאכלי חלב. וזה אפי' בערב ט"ב מותר - קודם חצות. וי"א דדוקא מנין מצומצם עם הקרובים. וי"א שאם נמשך הסעודה לאחר חצות ג"כ מותר, רק שלא יהיה יותר מ"י; ואפשר דדוקא לאלו הלומדים בעצמם מותר אחר חצות; ובלבד שלא יהיה בסעודה שמפסיק בה. ואם חל המילה או הסיום בט"ב שחל בשבת (במג"א מבואר דהיינו שחל בשבוע שחל בו ט"ב בשבת) - לכו"ע מותר להזמין כל מי שירצה. (ס"י).

בגדים [קניה, כיבוס, תפירה]: נוהגין מר"ח אב שלא לעשות חוטי השתי, בין לו ובין לאחרים בין בחינם ובין בשכר. אבל טוויית חוטים לתפור בהם בגדים מותר. (ס"ח). • וכן אסור לעשות מר"ח בגדים ומנעלים חדשים, ולא לקנותן, ואפי' דעתו שלא ללבשן עד אחר ט"ב. ולצורך נישואין שלאחר ט"ב מי שאין לו אשה ובנים מותר לעשות - ואפי' בט"ב עצמו מותר ע"י גוי. (ס"ה). • ונהגו להקל לתת לאומנים גוים לעשות בגדים חדשים שיהיו מוכנים אחר ט"ב, וכן מותר לאומן ישראל לעשות בגדים הידועים ומפורסמים שהם של גוי, וכן נהגו להקל לעשות אפי' עבור ישראל אם נתן לו קודם ר"ח. ומ"מ טוב למעט בכל אלו במקום שאפשר. ולהגר"א כל זה אסור מדינא בשבוע שחל בו בין בשכר ובין בחינם, אא"כ אין לו מה יאכל. (ס"ז). • אסור ללבוש בגדים או מנעלים חדשים, למחבר משבוע שחל בו ולרמ"א מר"ח, ואפי' בשבת. והיינו אפי' במקום שא"צ לברך שהחיינו. וכן בגדים מכובסים אסור [ואפי' כבסן לפני ר"ח], אפי' כלי פשתן, בין ללבוש ובין להציע המיטה, ואפי' מטפחות הידים והשלחן אסור. וכן בגדים היוצאים מתחת המכבש אסור ללבשן - שהגיהוץ עושה אותם כחדשים, ולכן נהגו שלא ללבוש בגדי שבת ואע"פ שלבשן כמה שבתות - שעדין גיהוץ ניכר והוי כחדשים. ולכן אין לובשים בשבת חזון בגדי שבת, אפי' הטלית. וכתונת מותר, ואפי' חדשה, וכן הפוזמקאות מותר - שאינו לובשן אלא מפני הזיעה, ומותר אפי' בשבת שחל בו ט"ב. וכן בגדי פשתן המכובסים מותר ללבוש לכבוד שבת. וי"א שיש ללבוש בשבת כל בגדי שבת, ואפי' בשבת שחל בו ט"ב, ויש משנים בגד אחד. ולכו"ע פורסין פרוכת ומפות ומכסאות של שבת, לבד מט"ב שחל בשבת, שאז אין פורסין פרוכת של שבת - לנוהגים לא ללבוש בגדי שבת. ומציעין על השלחנות שכאר שבתות, ולהחליף סדינים לבנים נהגו איסור. ובשבת שקודם שבת חזון שחלה בתשעת הימים, מותר לכו"ע ללבוש בגדי שבת, אבל לא בגדים חדשים או מגוהצין ממש. (סעי' א, ג, ה). • מילה שהיא מר"ח עד ט"ב, נוהגים שבעלי הברית [-אבי הבן ואמו, המוהל והסנדק] לובשים בגדי שבת; אך לא הקוטר, ויש מצדדים להקל גם בו; ואשה קוטר לובשת לכו"ע. לענין תספורת לבעלי הברית, ע"י בשע"ת, ובחתי"ס מיקל [אבל לא לאבל תוך ל']. (ס"א). אם חל מילה בט"ב, אין לובשים בגדי שבת, שגיהוץ ניכר (שה"צ מו). • מי שיש לו נישואין בשבת שאחר ט"ב, מותר ללבוש בגדי שבת בשבת חזון, אך לא בגדים חדשים. והורי החתן לובשים בגד עליון של שבת. ואם חל ט"ב בשבת מותר לחתן ללבוש בגדי שבת ולא להורים אפי' בגד עליון. (ס"א). • אסור לכבס או לגהץ [-להעביר אבן חלקה], למחבר בשבוע שחל בו ולרמ"א מר"ח [ומי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבס עד שבוע שחל בו]; ואפי' אין דעתו ללבוש הבגד אלא אחר התענית אסור. ואפי' כלי פשתן הקרובים לבשר אין לכבס, ואפי' לכבוד שבת. ואם אין לו כתונת לשבת יש להקל בכלי פשתן. (ס"א). • כיבוס לצורך מצוה, כגון אשה הלובשת לבנים, מותר לכבס אפי' בשבוע שחל בו. ומותרת ללבוש לבנים ולהציע תחתיה; אבל בט"ב עצמו לא תלבש לבנים אלא לובשת חלוק בדוק ויפה, ואם אין לה מותרת ללבוש חלוק לבן. ומותרת ליתן לגוי לכבס לצורך לבישת לבנים. • מותר ליתן לכובס גוי בגדים לפני זמן האיסור שיכבס משהגיע זמן האיסור. אך אין ליתן לו משהגיע זמן האיסור; ואפי' מפרש לו שיכבס אחר התענית, ויש מקילים כשמפרש, ובכלי פשתן יש להקל. • אין לכבס בגדי גוים בשבוע שחל בו, מפני מראית העין [וקודם לכן מותר אף לרמ"א]. בגד שניכר לכל

שהוא של גוי, יש להקל (ולהגרי"א יש להחמיר). ומי שאין לו מה יאכל מותר לכבס לגוי, עכ"פ כדי חייו. וי"א שבצנעא אפשר שמותר לכבס בכל גונא. • הצריך לילך למרחקים בשבוע שחל בו, מותר ליתן לגוי לכבס בגדי פשתן לכמה שבועות שצריך על הדרך, אבל ע"י ישראל הרבה פוסקים אוסרים ואפי' כשא"א ע"י גוי והוא צורך גדול. (ס"ק לט). • אסור לגדולים לכבס בגדי קטנים - מר"ח, ואפי' לא הגיעו לחינוך, וי"א שלצורך קטנים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו. מיהו בגדים שמלפפין בהם הקטנים לגמרי - שמוציאין בהם רעי ומשתיינים בהם, מותר אפי' בשבוע שחל בו; ומ"מ לא יכבסו הרבה ביחד. ויכבסו בצנעא - אם אין מכבסו ע"ג הנהר. ונהוג להקל אפי' בגדי שאר קטנים. (ס"ד). • מי ששלמו לו ל' של אבילות בתוך שבוע שחל בו, והכביד שערו, מקיל בתער - אבל לא במספרים. ומכבס כסותו במים, אבל לא בנתר וחול. דעת הטי"ז שדוקא כשחל יום ל' בשבוע שחל בו ט"ב - אבל כשחל קודם מותר לספר ולכבס לגמרי, אבל דעת כמה אחריו שאין להקל כ"א כשחל יום ל' לפני ר"ח; ואפשר שבמקום הדחק יש להקל כהטי"ז. (סט"ו).

רחיצה: נוהגים שלא לרחוץ כל גופו, ואפי' בצונן. [יש נוהגים מר"ח ויש נוהגים בשבוע שחל בו, והרמ"א כתב שהמנהג מר"ח]. אבל פניו ידיו ורגליו מותר בצונן. ואם חל ר"ח אב בער"ש מותר לרחוץ אף כל גופו בחמין - מי שרוחץ תמיד בער"ש לכבוד שבת. אבל בערב שבת חזון אסור כל גופו אפי' בצונן [ואפי' רגיל כן ובחמין], אבל מותר לטבול בצונן - לנוהג לטבול בכל ער"ש, אבל מי שמבטלה לפעמים מפני טרדת עסקיו או מפני הצינה אסור. ומותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין - לרגיל בכך כל ער"ש. וכן מותר לחפוף הראש בחמין לרגיל בכל ער"ש [אבל לא בסבון]. ואם חל ער"ש חזון בעט"ב, יזהר לכתחילה שיהיה קודם חצות, ובדיעבד גם אחר חצות מותר. (סט"ז). • לצורך רפואה מותר לרחוץ אפי' בחמין, ואפי' בשבוע שחל בו. ולכן מעוברת שהגיע קרוב לעת לידתה שטוב לה לרחוץ בחמין, מותר. וכן יולדת או אדם חלוש ואמר לו הרופא שצריך לרחוץ בכל יום בחמין, מותר [ובט"ב עצמו צריך לזהר מזה]. וכן קטנים שיש להם חטטים בראשם, נוהגים לרוחצן בראשן. • וכן לצורך מצוה מותר לרחוץ, אפי' בחמין; ולכן נדה רוחצת וטובלת, ואפי' אם טובלת ליל י' באב מותר לה לרחוץ בערב ט"ב כדרכה בחמין. וכן אשה הלובשת לבנים יכולה לרחוץ מעט כדרכה בשאר השנה. ובט"ב לא תרחץ רק פניה של מטה.

עוד פריטים: אם חל ט"ב ביום ראשון, או בשבת ונדחה לאחר שבת, אין דין שבוע שחל בו. ויש נוהגים להחמיר בנדחה בשבוע שלפניו חוץ מיום ה' ו' לכבוד שבת. (ס"ד). • לאחר התענית מותר לספר ולכבס. ומותר בבשר ויין מיד, אך המנהג להחמיר ביום י' עד חצות. והנוהגים איסור בבשר ויין עד שבת נחמו, אסורים ג"כ לספר ולכבס עד יום ה' מפני כבוד השבת; ואם רוצים לחזור ממנהגם צריכים התרה. (ס"ד). • לענין י"ז בתמוז וי' בטבת, אפשר שיש להחמיר בהם כמו מר"ח עד התענית. (בה"ל ס"ב).

סימן תקנב

(הקדמה לסעיף א). **דין סעודה המפסקת:** אמרו במשנה (תענית כו) - ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין [שריביו תבשילין הוא דרך כבוד ותענוג (ה"א סי' לז)], ולא יאכל בשר ולא ישתה יין. [והטעם בכל זה, לפי שיש להרבות אָבֵל ולזכור חורבן בית המקדש ולהצטער עליו (מ"ב ס"ק א)].

מיעוט תענוג בסעודה המפסקת: איתא בגמ' (ס"ג), רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה [מהרגלון], אמר רבי יהודה כיצד משנה, היה רגיל לסעוד בעשרה בני אדם סועד בחמשה, היה רגיל לשתות עשרה כוסות שותה חמשה כוסות (ע"י ב"י ס"ז בשם כמה לראשונים שאין חולק בזה, ולדעת הרמב"ם ס"ח פליג). עוד איתא בגמ' (ס"ג), רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה רגיל לאכול צנן או מליח אחר סעודתו, הרשות בידו [לאכלם גם בסעודה זו. והיינו שאף שדברים אלו דרך תענוג הם, הרשות בידו] (וכזה ח"ק מורה לכפ"ג. ב"י בשם הראשונים). וכתב הב"י בשם הראשונים שאף שמותר הדבר, מצוה להתנהג בפרישות בסעודה המפסקת. עוד איתא בגמ' (ס"ג), כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי, ערב תשעה באב מביאין לו פת חרבה במלח, ויושב בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו (ע"כ). ומכאן למדו הראשונים שמה שיוכל למעט, עדיף (כ"כ הגר"א). וז"ל הרמב"ם (תענית פ"ח ס"ז, וט), לא יאכל בשר ולא ישתה יין בסעודה שמפסיק בה אבל שותה הוא יין מגתו וכו'.

ואוכל בשר מליה שיש לו שלשה ימים וכו'. זו היא מדת כל העם שאינן יכולין לסבול יתר מדאי, אבל חסידים הראשונים כך היתה מדתן, ערב תשעה באב היו מביאין לו לאדם לבדו פת הרבה במלח ושורה במים ויושב בין תנור וכירים ואוכלה ושיתה עליה קיתון של מים בדאגה ובשממון ובכיה כמי שמתו מוטל לפניו, וכזה ראוי לחכמים לעשות או קרוב מזה, ומימינו לא אכלנו ערב תשעה באב תבשיל אפילו תבשיל של עדשים (עכ"ל).

59. (מאכל סעודה המפסקת: א) אימתי אסור לאכול בשר ולשתות יין מדין הגמ'. (ב) האם בסעודה המפסקת מותר לשתות שכר. [ולמי שרגיל בזה. ולאדם חלש]. (ג) הנהוג לברך על הכוס ביחודי, האם מותר לשתות כוס שכר לברכה"מ. (ד) מי דבש או יי"ש המשכרים, האם מותר בסעודה זו. (ה) ושאר משקים. [וכמה]. (ו) דברים שרגיל לאכול אחר סעודתו כגון צנון ומליח, האם מותר לאכול בסעודה זו.

תשובה: (א) בסעודה המפסקת [שאוכלה אחר חצות, ויתבאר לקמן ס"ט]. ומצד המנהג אסור בשר ויין מר"ח, כנ"ל סי' תקנא ס"ט. (ב) אין לשתות שכר, ויש מקילין לרגיל בזה בכל סעודה, והכל לפי מה שהוא אדם. ולאדם חלש מותר. (ג) כן. [אבל לזמן אסור כדלקמן ס"ח]. (ד) לא. (ה) מותר, וממעט בשתייתן ממה שרגיל שאם רגיל לשתות בסעודה ד' כוסות ישנה ג' כוסות. (ו) לא יאכל, כדי שיתנהג בפרישות (ואינו מן הדין אלא דמצה להתנהג אז בפרישות ב"ב). סעי' א"ס ק"ג ד ושה"צ. דין שני תבשילין יבואר לקמן סעי' ג' תשו' 61.

י) שאלה למעשה: א. האם מותר להשים סלט או קטשופ במנה שאוכלים בסעודה המפסקת [באופן שאין בזה איסור משום ב' תבשילין]. (עי' רמ"א ס"א. ועיין עוד).
ב. ר' יוסף ג. רגיל לשתות בכל סעודה כוס מיץ תפוחים. האם מותר לו לשתות בסעודה המפסקת [אין זה לצורך הצום בדוקא וגם אינו מוכרח לצורך בריאות]. (עי' רמ"א ס"א וס"ק ד. ועיין עוד).

60. (מאכל סעודה המפסקת: א) בשר מלוח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחד, האם מותר באכילה בסעודה המפסקת. (ב) ובשר עוף. (ג) ודגים. (ד) ויין מגתו שאין לו יותר מג' ימים.

תשובה: (א) מדין הגמ' מותר, ונהוג לאסור. (ב) כנ"ל א'. (ג) כנ"ל א'. (ד) כנ"ל א'. סעי' ב וס"ק ה.

יא) שאלה למעשה: מוישי שאל את חבירו יוסי, חידה: איזה מין מאכל נוהגים היתר לאכלו בתשעת הימים, ורק בסעודה המפסקת נוהגים איסור. מה השיב לו. (עי' שו"ע ס"ב).

61. (ב' תבשילין): אסור לאכול בסעודה המפסקת שני תבשילין (סעי' א). (א) צלי [כגון ביצים צלויות או פירות צלויין], האם דינו כתבשיל. (ב) ותבשיל הנעשה מדבר הנאכל כמות שהוא חי [כגון חלב שנתבשל]. (ג) בישל מין אחד בשתי קדרות, האם נחשב ב' מינין. [כששניהם שוין, או שא' בלילתו עבה וא' בלילתו רכה]. (ד) באופן שנחשב ב' תבשילין, האם יכול ראובן לאכול תבשיל א' ושמעון תבשיל ב'.

תשובה: (א) כן. (ב) נקרא תבשיל. (ג) בשונים נחשב ב' ובשוין א'. (ד) כן³⁶. סעי' ג וס"ק ח-ט יא יב.

62. (בהג"ל): (א) שני מינים שנתבשלו בקדרה אחת, והוא דבר שדרך לבשלו כך כל השנה [כגון אפונים שנותנים עליהם בצלים וביצים שגם כל השנה רוב הפעמים נותנים בצלים וביצים באפונים כמו שדרך לטגן עיסה וביצים], האם נחשב תבשיל א' או ב' תבשילין. (ב) ובמבשל ב' מינים ביחד ואינם באים להטעים זה את זה [כגון לאקש"ן - אטריות] עם תפוז"א. (ג) וב' מינים שנתבשלו בקדרה אחת ורוב הפעמים מתבשלים זה בלי זה. (ד) ודגים שטגנו בביצים - במקום שנהוג להקל לאכול דגים].

תשובה: (א) תבשיל א'. (ב) אפשר שבזה נחשב ב' תבשילין וצ"ע³⁷. (ג) יש להחמיר ולזהר, ולדעת הגר"א אסור מדינא. לכן לביבות ממולאות בבבניה, או ברייט"י לאקש"ן (-אטריות רחבות) עם גבניה, שאין דרך ברוב הפעמים

הוספות ועיונים

³⁶ צ"ב מאי קמ"ל, ונראה דהרבותא אפי' באופן שנתבשלו ב' תבשילים בקדרה אחת ונתנו טעם זה בזה, לא אומרים יאסרו זה את זה, ומותרים לבי בבניא.

³⁷ כ"כ בהג"ל ד"יה שנותנים. ובשו"ת אור לציון (ח"ג כח א) כתב שפשטות השו"ע בעי' ה' להתייר אף כשאין נותנים טעם זה בזה, וכן נקט למעשה. ועי' גם בבן איש חי (דברים טו).

לעשות כן, הו"ב' תבשילין. (ד) כנ"ל ג', ויש מקילין שדג וביצה שעליו נחשב תבשיל אחד. סעי' ג וס"ק י ושה"צ ובה"ל ד"ה וכן ד"ה שנותנים.

- (יב) שאלה למעשה: א. האם מותר לאכול צ'ולנט בסעודה המפסקת [שהוא מאכל העשוי מתפ"א גריסים ושוערית המתבשלים יחד]. (עי' ס"ג וס"ק י ובה"ל ד"ה שנותנים. ועיין עוד).
 ב. האם מותר לאכול בסעודה המפסקת ביצה קשה וגם חביתה. (עי' ס"ג וס"ק ח).

63. (פירות חיים): האם מותר לאכול בסעודה המפסקת פירות חיים חוץ מהתבשילים. [ובכמה מיני פירות].
 תשובה: מותר בכל גונא. סעי' ד.

(הקדמה לסעיף ה). מנהג אכילת עדשים וביצים: כתב הטור: יש מקומות שנוהגין להפסיק בעדשים, שהוא סימן לאבלות, מה עדשה זו לגלגל אף אבלות לגלגל הוא שחורז בעולם, ומה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה שאין לו להרבות בדיבור. ובאשכנז נוהגין לאכול ביצים שהוא ג"כ סימן לאבלות. עכ"ל.

64. (מנהג אכילת ביצים ועדשים): א) מהם מנהגי אכילת ביצים ועדשים בסעודה המפסקת. ב) האוכלים ביצים עם עדשים, אלו תנאים צריך ביחס לתבשיל. ג) האוכלים ביצים, מה צריכים לזהר בענין האכילה.

תשובה: א) יש נוהגים לאכול עדשים עם ביצים מבושלים בתוכן, שהם מאכל אבלים. ובטור כתב שאוכלים עדשים או ביצים, וכתב המ"ב שכן מנהגו שאוכלים ביצים קשים. ב) א' שכך הדרך לבשלם כל השנה, ב' שאוכלם בבת אחת. ג' אפשר שדוקא כשהעיקר הוא העדשים, והביצים מפרכין אותם בתוכם שבטלו גבייהו, וצ"ע³⁷. ג) שאין לאכול עוד תבשיל, ודלא כהמון העם שמתחילה אוכלים מין מבושל ואח"ז יושבין לארץ ואוכלים ביצים, דאסור, וכ"ש שאסור להפסיק ביניהם בברכהמ"ז שגורם ברכה שאינה צריכה. סעי' ה וס"ק יג יד.

- (יג) שאלה למעשה: הרגילים לאכול אורז מבושל עם חומוס כל השנה, ואצלם נחשב לתבשיל אחד, ומותר בסעודה המפסקת. מה"ד אם רוצים עתה להפרידן, לאכול האורז תחילה ואח"כ החומוס, האם מותר. (עי' תחילת ס"ק יג).

(הקדמה לסעי' ו-1). מיעוט תענוג בסעודה המפסקת: עי' לעיל סעיף א' בהקדמה ד"ה מיעוט תענוג, ושייך לכאן.

מנהג טיבול הפת באפר: איתא בירושלמי (תענית פ"ד ה"ז): רב מן דהוה אכל כל צורכיה [-אחר שהיה אוכל כל צרכו], הוה צבע פיסתיה בקיטמא [-היה מטבל פתו באפר], ואמר זו היא עיקר סעודת תשעה באב, לקיים מה שנאמר (איכה ג טז) 'ויגרס בחצץ שני [הכפישני באפר]'

65. (מיעוט תענוג): א) מותר לאכול בסעודה המפסקת תבשיל אחד וכמה מיני פירות, כנ"ל. מי שאפשר לו לימנע מאכילת תבשיל וכו', כיצד ינהג. ב) מהו מנהג הטיבול באפר.

תשובה: א) שלא יאכל אלא פת חריבה (-יבשה³⁸) במלח וקיתון של מים³⁹. ומ"מ לא ימעט בשיעור אכילתו ושתיתו ממה שצריך בשביל התענית. ב) יש מחמירים לטבל אחר האכילה פת באפר ולאכלו, ואומר 'זהו סעודת ט"ב' (כלומר סעודה המפסקת). סעי' ו וס"ק טו טז. אין ללעוס בערב ט"ב שורש מתוק שקורין לאקרי"ץ, שישאר המתיקות בפיו בט"ב וכשיבלע הרוק יבלע המתיקות (מ"ב ס"ז צ ס"ק מה).

- (יד) שאלה למעשה: האם אפשר לקחת קודם הצום גלולות שיש בהם תזונה, לתת שביעה במשך הצום. (עי' ס"ק טו. ועיין עוד).

(הקדמה לסעי' ז). ישיבה על גבי קרקע: כתוב בתרומת הדשן (ח"א סי' קנ"א) בסעודה המפסקת צריך לישוב על גבי קרקע, ואפילו הכי אינו צריך לחלוץ מנעליו, דהא דבעינן בה ישיבת קרקע לא מטעם אבלות הוא אלא

_____ הוספות ועיונים _____

³⁸ מצודת ציון (משלי יו א). וראה הגהה בסוף הספר.

³⁹ משמע שגם ביצים לא יאכל. ומה שנבאר לעיל שנהגו לאכול ביצים, צ"ל שבמקום תבשילים אחרים אוכל ביצים, וכאן מבואר שאם יכול לימנע מתבשילים כלל עדיף. וכן מבואר בטור.

טעמא משום דבעינן סעודה עניה ושפלה, דבהכי חשיבא שפלה ועניה כדאמרין בכמה דוכתי לחשיבות סעודה מיסב ואוכל, ולדידן דלא נהגינן לעולם בהסיבה אין שפלות הסעודה ניכר אלא בישיבה על גבי קרקע. 66. (ישיבה בסעודה המפסקת): (א) היכן יושבים בסעודה המפסקת. (ב) ואם הוא אדם חלוש האם יכול להניח כר תחתיו. (ג) האם בסעודה המפסקת צריך לחלוץ הנעלים. (ד) האם אחר הסעודה מותר לישב על כסא. תשובה: (א) נהגו לישב ע"ג קרקע⁴⁰. (ב) כן. (ג) לא, שאין אבלות נוהג עד הלילה. (ד) כן, והטעם כנ"ל ג'. סעי' ז' וס"ק ז' י"ח.

(טו) שאלה למעשה: א. גמר סעודה המפסקת, ורוצה להביא כסא למקומו ולישב עליו כדי לברך ברכה"מ שכך הוא מכוון יותר, האם מותר. (ע"י ס"ק ז' י"ח. ועיין עוד). ב. מי שהזקק לאיזה צורך לאכול בעמידה [בסעודה המפסקת], האם נכון הדבר. (ע"י היטב ס"ק ז' י"ח. ועיין עוד).

(הקדמה לסעיף ח.) **אכילת כמה אנשים יחד:** כתב בהגהות מיימוניות (פ"ה לוח ז') 'בסעודה המפסקת הנהיגו רבותינו שלא לזמן בשלשה, ואם כן לא ישובו ג' לאכול יחד כדי שלא יתחייבו בזימון'. עוד כתב, דברושלמי גרסין ואיבעי ליה לשנויי [בסעודה המפסקת], אם היה רגיל לסעוד בין בני אדם סועד יחיד, והוא על פי הנאמר באיכה (ג' כח) ישב בדד וידום, ולפ"ז צריך לישב ולאכול ביחיד גם ללא הטעם של זימון. וכתבו האחרונים (מג"א ועוד) שאפילו אם טעו ואכלו יחד, לא יזמנו, לפי שאין כאן קביעות, וכונתם על פי מה שכתב הרמ"א בס"ג קצט ס"ג שהמנהג שלא לזמן בבית עובד כוכבים מפני כמה טעמים שמביא שם, ומסיק 'ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים, מ"מ מאחר דכבר נהגו כך הוי כאלו לא קבעו עצמן ביחד', וה"ה הכא שנהגו לברך כל אחד לבדו לכן אפילו שישבו ג' יחד לא קבעו עצמן (נפסל ע"פ הפמ"ג).

67. (זימון): (א) מה צריך ליהאר בסעודה המפסקת לענין ישיבת כמה בני אדם. (ב) בדיעבד שאכלו יחד האם יזמנו. תשובה: (א) שלא ישובו שלשה לאכול כדי שלא יתחייבו בזימון, אלא כל א' ישב לבדו ויברך לעצמו⁴⁴. (ב) לא, דלא חשיב קביעות. סעי' ח וס"ק י"ט.

(טז) שאלה למעשה: ר' ראובן ושני בניו הבחורים חיפשו מקום בביתם פנוי לישיבה על גבי קרקע לסעודה המפסקת, ומצאו שהמקום הכי מתאים הוא בפינת הסלון סמוך לקיר. האם נכון הוא שישבו שם שלשתם ויאכלו סעודה המפסקת. (ע"י ש"ע ס"ח).

(הקדמה לסעיף ט.) **מה נחשב סעודה מפסקת:** אמרו בגמ' (תענית ג') שדיני סעודה המפסקת אינם אלא כשסועד לאחר חצות היום, אבל קודם חצות אין לזה שם סעודה המפסקת. וגם לאחר חצות, דוקא בסעודה שמפסיק בה שאינו סועד לאחריה עוד אז נקראת סעודה המפסקת. אולם כתב הר"ן (י' ד"ה גמ') בשם הרמב"ן שאם אוכל אח"כ רק עראי [כגון פירות וכיו"ב], אינו מבטל שם סעודה מפסקת מהסעודה שאוכל מקודם, ולא כאלו שבטנן בטן רשעים אוכלין מעדנים ואח"כ אוכלין עראי ומחשיבים זה לסעודה המפסקת.

בדרכי משה (סק"ג) הביא דברי המהרי"ל שאוכלים קודם מנחה ואח"כ הולכים לבית הכנסת ומתפללים מנחה וחוזרים ואוכלים סעודה המפסקת, והוסיף על זה בדר"מ שנוהגין בכל המקומות להרבות קצת בסעודה שאוכלים קודם מנחה [וע"י בדר"מ הטעם לזה]. מיהו האחרונים פקפקו על מנהג זה של ריבוי הסעודה, וע"י משנ"ב ס"ק כב.

הוספות ועיונים

⁴⁰ וע"פ קבלה צריך להפסיק בינו לקרקע כי אין לשבת על גבי קרקע אפי' עם בגדיו אלא על בגד שאינו מיוחד למלבושו או שאר דבר שחוצץ. מהר"ש שער אריה, ב"ח, ברכ"י אות ח', ועיי' שעי"ת ח' וכה"ח סקל"ט. ואם מניח דבר לישב עליו שאינו גבוה טפח, כתב הכה"ח (סי"ק מ) דהוי כיושב ע"ג קרקע, ולכן אף מי שאינו חלוש יכול להניח קורת עץ תחתיו שאין גובהה טפח. ומי שקשה לו הישיבה על הארץ גם על גבי כר, לכל הפחות ישנה את מקומו הקבוע לו. כה"ח ס"ק לח בשם ערך לחם.

⁴¹ מבואר שיש ב' מיני זהירות, א' שלא יתחייבו בזימון, ב' שאפי' שניים יחד לא יאכלו אלא כל אחד לבדו ע"ש הפסוק ישב בדד וידום. ונתבאר לעיל בהקדמה.

68. (גדרי סעודה מפסקת): א) כשאוכל סעודה אחרונה קודם חצות, האם נחשבת סעודה מפסקת. ב) כשאוכל הסעודה לאחר חצות, אך אוכל אחריה סעודת עראי או קבע, האם נחשב לסעודה מפסקת [הסעודה הראשונה]. ג) מה המנהג באשכנז. ד) כשמתפלל בביתו האם נחשב הפסק בין הסעודות. ה) ברכה"מ לחוד האם סגי להפסק.

תשובה: א) לא. ב) כשאוכל אח"כ קבע לא, וכשאוכל עראי כן. ג) לאכול סעודה קבועה קודם מנחה, ומברך ברכה"מ, והולך לביהכ"נ ומתפלל מנחה ואח"כ אוכל סעודה מפסקת. ד) אפשר שכן. ה) לא, שגורם ברכה שאינה צריכה (דלא כפמ"ג ע"י שה"צ). סעי' ט וס"ק כ כא ושה"צ.

69. (במנהג ריבוי בסעודה): א) מה כתב הרמ"א שנוהגים בסעודה שקודם מנחה. ב) ומה כתב על זה הרמ"א. ג) מה דעת האחרונים במנהג הנ"ל אות א'. ד) ומה כתבו למעשה.

תשובה: א) שמרבים קצת בסעודה, כדי שלא יזיק להם התענית. ב) דמכל מקום היכול לסגף עצמו ויודע שלא יזיק לו התענית ומחמיר על עצמו נקרא קדוש. ג) אין דעתם נוחה בזה להרבות בתחילה בכמה מיני תבשילים ולהתענג בהם וזהו עיקר סעודתו, ואחר מנחה שאינו רעב ואינו צמא כלל אוכל לזכר סעודה מפסקת וזהו רק כעין סעודת עראי (שלא נחשב לסעודה מפסקת כנ"ל תשו' קודמת אות ב'). ד) ו"א שלא יאכל קודם מנחה רק תבשיל אחד ואחר מנחה יאכל עדשים או ביצים וכנ"ל [ואין ב' התבשילים מב' הסעודות מצטרפים כיון שבירך ברכה"מ וגם התפלל באמצע]. והח"א כתב מנהג הישר לאכול קודם חצות או אחר חצות סעודה קבועה וסמוך לחשכה אוכלין על הארץ תבשיל אחד, ואח"כ מי שמתירא שיזיק לו התענית מותר לאכול פת עם חמאה כדי לשבוע, ובלבד שלא יאכל שני תבשילין. והא"ר כתב להצדיק קצת את המנהג שאם מכיון לש"ש שלא יזיק לו התענית הרשות בידו להרבות, אבל עכ"פ יראה שלא יעצמו יותר מדאי, כדי שיוכל לאכל אחר המנחה סעודה המפסקת ולא יהא כאכילה גסה ועראי, ובסעודה המפסקת יוכל לאכל פת עם תבשיל. סעי' ט וס"ק כב ושה"צ.

יז) שאלה למעשה: מי שמתפלל מנחה גדולה, ולאחר מכן סועד על פת ואוכל תבשיל, ומברך ברכת המזון, ושוב לאחר כמה שעות בסמוך לשקיעה, רוצה לסעוד על פת ולאכול תבשיל אחד, האם מותר. (ע"י היטב שה"צ טו וס"ק כב ודוק).

(הקדמה לסעיף ז). **שבת שהיא ערב ט' באב:** איתא בגמרא (תענית כטו), תניא, תשעה באב שחל להיות בשבת, וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת, אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. וכתב הטור: יש נוהגין שאין אוכלין בשר ואין שותין יין בסעודה המפסקת, שאין חובה להעלות על שולחנו כסעודת שלמה רק רשאי לעשות כן, וסעודה שלישית יכול לקיים קודם סעודה המפסקת. ונראה לי דכיון שנמנע מלאכול בשר ולשתות יין משום אבל, אסור, כדמוכח במועד קטן (כג:) דכל דבר שיניכר בו שעושה אותו משום אבל אסור לעשותו בשבת. וכן אדוני אבי הרא"ש ז"ל היה נוהג לאכול בשר ולשתות יין.

70. (שבת ערב ט"ב): א) שבת שהוא ערב ט"ב, כיצד יש לנהוג בסעודה מפסקת לענין אכילה ושתיה. ב) ואם רוצה להימנע האם מותר. ג) בהנ"ל, האם יש חילוק בין חל ט"ב ביום ראשון לבין חל בשבת ונדחה ליום ראשון. ד) האם מותר לנהוג בסעודה זו בשמחה, ולישב בסעודת חברים. ה) ולאכול עם בני ביתו. ו) ולברך בזימון. ז) ומה צריך להיזהר ולהזהיר בענין גמר הסעודה. ח) חל מילה באותה שבת, מתי יעשה הסעודה.

תשובה: א) אוכל בשר ושותה יין ומעלה על שולחנו אפ"י כסעודת שלמה במלכותו. ב) לא, כיון שנמנע משום אבל. ג) לא. ד) למג"א לא, אלא ישב בדאבון נפש, ולבכור שור אין להימנע מכל מה שרגיל, שא"כ הו"ל אבילות בפרהסיא. ה) מותר, לכ"ע. ו) כנ"ל ה'. ז) שיפסיקו מבעו"י קודם השקיעה. ח) קודם מנחה. סעי' יו"ס כג כד.

יח) שאלה למעשה: [לענין שבת שאינה בתשעת הימים]: כתב השלחן ערוך בהלכות שבת (ס"ו ר"ג ס"ב): "ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו". האם חובה לאכול בשר בשבת. (ע"י ס"ק כג).

71. (תענית בערב ט"ב): א) מי שקבל עליו להתענות שני וחמישי כל ימות השנה, ואירע ערב ט"ב ביום שני, וקשה עליו לישב בתענית שני ימים ולילה אחת, כיצד ינהג. ב) האם יכול ללוות התענית ולפרונו. ג) מה"ד בכל הנ"ל במתנה תענית חלום. ד) ובתענית יא"צ. ומה טוב שינהג.

תשובה: א) ישאל על נדרו. והרמ"א כתב בשם הגאונים שיתענה עד אחר תפלת מנחה ויאכל סעודה מפסקת קודם השקיעה וא"צ להשלים יום אחר, וכן נוהגין [ואסור לסעוד ב' פעמים משום נדרו, ולכן צריך לנהוג בה כל דין סעודה מפסקת], אמנם כתב המ"ב שלפי שא"א לצמצם האכילה שתהיה ממש סמוך לשקיעה יותר טוב

שישאל על נדרו. (ב) המחבר כתב שיכול לעשות כן [ודוקא ביום שני שלאחר שנה זו (ע"י בה"ל)], אך כמה אחרונים אסרו לעשות כן⁴². (ג) הדין כנ"ל. (ד) גם הדין כנ"ל, וטוב שיתנה בפעם ראשונה (שהיה תמיד חל באותו יום) שלא להתענות רק עד אחר חצות, ויתפלל מנחה גדולה ויאכל סעודה, ואח"כ יאכל סעודה מפסקת. סעי' יא וס"ק כה-כט ושה"צ ובה"ל ד"ה ופורע.

72. (תחנון וצדקת): (א) מנחה של ערב ט"ב, כיצד יש לנהוג לענין אמירת תחנון. ומדוע. (ב) ואם הוא שבת.

תשובה: (א) אין אומרים תחנון, דט"ב איקרי מועד (איכה א טו)⁴³. (ב) אין אומרים צדקתך. סעי' יב.

73. (אב הרחמים): (א) חל ט"ב בשבת, האם אומרים אב הרחמים. (ב) והזכרת נשמות, לנוהגין להזכיר כל שבת.

תשובה: (א) כן⁴⁴. (ב) י"ל שג"כ מזכירין. ס"ק ל.

סיכום קצר לנלמד: (ס"י תקנב). **סעודה המפסקת:** מאכל הסעודה: בסעודה המפסקת אסור מדינא לאכול בשר ולשתות יין [ומצד המנהג אסור מר"ח אב כנ"ל ס"י תקנא], ונהגו לאסור אפי' בשר מלוח שעברו עליו יותר מבי' ימים ולילה, ובשר עופות ודגים, ויין מגתו שאין לו יותר מג' ימים. ואין לשתות שכר [וכ"ש מי דבש או יי"ש המשכרים], ולאדם חלש מותר שכר, ויש מקילין ברגיל בכל סעודה בשכר - והכל לפי מה שהוא האדם. והנהגו לברך על הכוס ביחיד מותר לשתות כוס של שכר לברכה"מ. ואף משקיין אחרים ממעט בשתייתן ממה שרגיל, שאם רגיל לשתות בסעודה די' כוסות ישתה ג'. וכן לא יאכל אחר הסעודה צנון ומליח - דברים שרגיל בהם בשאר פעמים, שינהג בפרישות. ומותר לאכול פירות חיים ואפי' כמה מינים. (ס"א ב ד). • בי' תבשילין - אסור בסעודה המפסקת. וצ"ל דינו כתבשיל. ואפי' תבשיל הנעשה מדבר הנאכל חי, כגון חלב שנתבשל. ואפי' בישל מין אחד בבי' קדרות מקרי בי' תבשילין - אם א' בלילתו עבה וא' בלילתו רכה, אבל אם שניהם שוים אין קפידא. (ס"א ג). • שני מינים שנתבשלו בקדרה אחת, אם דרך בישולו כך כל השנה, כגון אפונים שנותנים עליהם בצלים וביצים - שכל השנה רוב פעמים דרך לעשות כך, נחשב תבשיל א' [אך אפשר דוקא באופן שא' בא להטעים חבירו, וצ"ע], ואם רוב הפעמים מתבשילין בנפרד אסור [כגון דגים שטגנו בביצים - במקום שנהגו להקל לאכל דגים; ויש מקילין בדגים מטוגנים בביצים], ולכן יש נוהגין לאכול עדשים עם ביצים מבושלין בתוכן במקום שדרכו לבשל כך כל השנה - שהם מאכל אבלים, ודוקא כשאוכלם בבת אחת [ואפשר דוקא כשהעיקר הוא העדשים, והביצים מפרכין בתוכם - שבתלו גבייהו, וצ"ע], ובטור כתב שאוכלים או עדשים או ביצים - וכן מנהגו שאוכלים ביצים קשים, ולא יאכלו תבשיל אחר. (ס"י ה). פת חריבה וטיבול באפר: מי שבאפשרותו, לא יאכל אלא פת חריבה במלח וקיתון של מים; אך לא ימעט בשיעור אכילתו ושתייתו הצריך לתענית. ויש מחמירים לטבל אחר אכילתו פת באפר ולאכלו ואומר 'זהו סעודת טי"ב'. (ס"ו). • ישיבה ע"ג קרקע: נהגו לישב ע"ג קרקע בסעודה זו. ואם הוא אדם חלוש יוכל להניח כר תחתיו. וא"צ לחלוץ מנעליו - שאין אבילות נוהג עד הלילה, ולכן גם מותר לישב על הספסל לאחר הסעודה. • זימון: יש לזוהר שלא ישבו שלשה לאכל בסעודה המפסקת, כדי שלא יתחייבו בזימון, אלא כל א' ישב לבדו ויברך לעצמו. ובדיעבד, אפי' ישבו ג' לא יזמנו, דלא חשיב קביעות. • דגרי סעודה מפסקת: כל הנייל הוא דוקא בסעודה המפסקת שאין דעתו לאכול קבע אחריה, ודוקא כשסועד לאחר חצות; אבל בסעודה שקודם חצות אפי' לא אוכל אחריה, או סעודה שאחר חצות ודעתו לאכול אח"כ סעודת קבע, א"צ לזוהר בדברים הני"ל. ואכילת עראי אינה נחשבת סעודה, ובסעודה הקודמת אסור לאכול בי' תבשילין. והמנהג באשכנז לאכול סעודה קבועה מנחה ומברך ברכה"מ והולך

הוספות ועיונים

⁴² והוא ע"פ מה שכתב השו"ע לקמן (ס"י תקסח ט"ו) שהמקבל על עצמו יום מסויים א"א ללוות ולפרוע. וסברת השו"ע שהיקל כאן י"שב המגוי"א (ס"ק טו) דשאני הכא שא"א בענין אחר. עכ"פ כמה אחרונים חלקו וכנ"ל, ולכן טוב יותר שישאל על נדרו וכ"כ בכף החיים ס"ק נו.

⁴³ והעניין הוא לסימן כי אנו מובטחים בהש"ית שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים ושמחה וימים טובים (ערוה"ש סעי' יז). ולכן ט"ב חל תמיד ביום ראשון של פסח שבו יצאו ישראל מצרים (שלי"ה, פ בלק בתורה אור).

⁴⁴ דאף דטי"ב נקרא מועד מ"מ אב הרחמים הוי כמו קינות שאומרים בטי"ב (א"ר ס"י תקנב ס"ק יח).

לביהכ"נ ומתפלל מנחה ואח"כ אוכל סעודה מפסקת [ואפשר שגם אם מתפלל בביתו הוי הפסק, אבל ברכה"מ לחוד לא וגורם ברכה שאינה צריכה], וכתב הרמ"א שנוהגים להרבות קצת בסעודה הראשונה כדי שלא יזיק לו התענית, מיהו מי שיכול לסגף את עצמו ויודע שלא יזיק לו נקרא קדוש, והרבה אחרונים אין דעתם נוחה במה שמרבה בכמה מיני תבשילין ומתענג בהם וזהו עיקר הסעודה ולאחר מנחה שאינו רעב וצמא כלל אוכל לזכר סעודה מפסקת וזהו כעין סעודת עראי, ולכן י"א שלא יאכל קודם מנחה רק תבשיל אחד ולאחר מנחה יאכל עדשים או ביצים [ושני סעודות שמפסיק ביניהם לא מצטרפים], והח"א כתב שמנהג הטוב והישר לאכול קודם חצות או אחר חצות סעודה קבועה וסמוך לחשכה אוכלים על הארץ תבשיל אחד, ואח"ז מי שמתירא שיזיק לו התענית מותר לאכול פת עם חמאה כדי לשבוע, ולא יאכל ב' תבשילין. והא"ר כתב להצדיק קצת המנהג, שמכוין לשם שמים שלא יזיק לו התענית, ועכ"פ ישתדל לא להשביע עצמו מדי כדי שיוכל לאכול לאחר מנחה סעודה מפסקת ולא תהא כאכילה גסה ועראית, ובסעודה המפסקת יוכל לאכול פת עם תבשיל. • שבת ערב ט"ב - אוכל בשר ושותה יין בסעודה מפסקת ומעלה על שלחנו אפי' כסעודת שלמה במלכותו, ואסור למנוע ממנו כיון שמונע משום אבל. ומ"מ יש בדאבון נפש שלא ינהג בשמחה, ולכן לא ישב בסעודת חברים, כ"כ המג"א, ובבכור שור חולק ודעתו שמי שרגיל בכל שבת בסעודה זו לסעוד עם חביריו ומונע בשבת זו הוי אבלות בפרהסיא. ולכו"ע מותר לאכול עם בני ביתו, ויכול לברך בזימון. וצריך להפסיק לפני השקיעה, ונכון להזהיר זה להמון שלא יטעו. אם חל מילה באותה שבת יעשו הסעודה קודם מנחה. • תענית בערב ט"ב: מי שקבל עליו תענית בבי' וה' כל ימות השנה, ואירע ערב ט"ב ביום שני וקשה עליו לישב בתענית בי' ימים ולילה א', ישאל על נדרו [והמחבר כתב שיכול ללוות התענית ולפרוע - והיינו ביום שני שלאחר שנה זו, אך כמה אחרונים אסרו לעשות כן], והרמ"א כתב בשם הגאונים שיתענה עד אחר מנחה ויאכל סעודה מפסקת קודם השקיעה [וא"צ להשלים יום אחר] וכן נוהגין [ואסור לסעוד ב' פעמים משום נדרו, ולכן ינהג בסעודה זו כל דיני סעודה מפסקת], ולפי שא"א לצמצם האכילה שתהיה ממש סמוך לשקיעה מוטב להישאל על נדרו. וה"ה בכל זה בנות תענית חלום, וכן יא"צ - אך בזה טוב שיתנה פעם ראשונה שלא להתענות רק עד אחר חצות ויתפלל מנחה גדולה ויאכל סעודה ואח"כ יאכל סעודה מפסקת. • תחנון, אב הרחמים: אין אומרים תחנון ערב ט"ב במנחה, משום דט"ב אקרי מועד. ואם הוא שבת אין אומרים צדקתך. אם חל ט"ב בשבת אומרים אב הרחמים, ומזכירין נשמות [הנהוגים כן כל שבת].

סימן תקנג

74. (קבלת התענית): (א) גמר סעודה מפסקת, האם מותר לאכול אח"כ. (ב) ואם קיבל בפירוש שלא לאכול עוד היום. (ג) ואם אמר שמקבל עליו התענית (ולא אמר מפורש שלא יאכל עוד). (ד) קיבל בלב ולא בפה, האם נחשב קבלה. (ה) בכל הנ"ל באופן שקיבל התענית, במה נאסר. (ו) אם לא קיבל להתענות אפי' בלב, אך גמר בדעתו שלא לאכול עוד, האם נחשב קבלה. (ז) בהנ"ל ו', מה נכון לעשות. (ח) בהנ"ל ז', ואם היום הוא שבת. (תשובה: א) כן. (ב) נאסר. (ג) גם נאסר. (ד) מחלוקת. (ה) בכל העיניים, חוץ מנעילת הסנדל שכיון שלא חלץ מנעליו הוי כאילו התנה בפירוש חוץ מזה. (ו) לא, ומותר אפי' באכילה. וראה להלן. (ז) להתנות בפירוש בפה או בלב שאינו מקבל עליו התענית עד ביה"ש (משום דחיישינן שמא יקבל בלב וישכח. פמ"א). (ח) א"צ להתנות, דכיון שאסור להראות עינוי בשבת מסתמא לא נתכוין להפסיק לשם תענית. סעי' א"ס ק א ב ושה"צ.

(ט) שאלה למעשה: מעשה שהיה בר' ראובן שלאחר סעודה מפסקת רצה לשטוף פניו להתרעננות, ובעודו פותח את הברז ובהו לשטוף פניו, לפי שכבר היה בדעתו שלא לאכול עוד היום, אמר: 'הריני מקבל עלי התענית'. האם מותר לו אח"כ לשטוף פניו - שזה אחד מחמשת העיניים. (עי' ס"א וס"ק ב ושה"צ א).

75. (בהנ"ל): (א) מי שקיבל עליו לאחר הסעודה שלא לאכול עוד, מה דינו בשאר עיניים. (ב) וכשקיבל קודם פלג מנחה.

תשובה: (א) אסור בהם. (ב) אינו אסור אלא במה שקיבל בפירוש (והוא מדין נדר ולא מדין תענית ט"ב. שה"צ סי' תרח ס"ק יט). וכן כשקיבל עליו איסור אכילת בשר ויין מ"ז בתמוז ואילך אין איסור רחיצה בכלל. ס"ק ד.

76. (זמן תחילת התענית): (א) בט"ב, מאימתי חלים דיני התענית. (ב) מה דין בין השמשות במוצאי התענית. (ג) האם יש דין 'תוספת' בט"ב (כמו ביום כיפור). (ד) ואם התפלל ערבית מבעו"י. (ה) המתפללים מבעו"י, מה נוהגים לענין חליצת הנעליים. (ו) בהנ"ל ה', כיצד ינהג בשבת. והש"ץ.

תשובה: (א) מתחילת בין השמשות, מששקעה החמה. (ב) כדן ט"ב עצמו. (וכן ביה"ש של כניסת ט"ב כנ"ל א'). (ג) לא. (ד) ממילא חל עליו התענית ואסור באכילה (ובשאר עיניי). (ה) שחולצים קודם ברכו, וי"א קודם ההליכה לביהכ"נ, ועכ"פ יראה לחולצם קודם ביה"ש. (ו) חולצים לאחר ברכו, שאסור לעשות שום סימן אבילות בשבת [ולא יגע בהם בידיו, שיצטרך ליטול ידיו, ובדיעבד אם נגע ינקה ידיו בכל מידי דמנקי⁴⁵]. והש"ץ חולץ קודם ברכו, מפני הטירוף, ויאמר תחילה ברוך המבדיל כו', כדי שלא יראה עינוי בשבת. סעי"ב וס"ק ה-ז ושה"צ.

77. (טיול בערב ט"ב): האם מותר לטייל בערב ט"ב.

תשובה: (א) לא. סעי"ב.

78. (לימוד בערב ט"ב): (א) כיצד יש לנהוג לענין לימוד בערב ט"ב מחצות. (ב) וכשחל בשבת. (ג) וקודם חצות. (ד) והאם יש חילוק בהנ"ל בין שבת שהוא ערב ט"ב לבין ט"ב שחל בשבת.

תשובה: (א) נהגו שלא ללמוד אז בדברים האסורים בט"ב, ויש מפקפקים בזה לכן הרוצה להקל אין מוחין בידו. (ב) למחמירים דלעיל אות א' גם בזה כן הוא, ולכן אין אומרים פרקי אבות, ויש מתירין, ויש לסמוך עליהם דהא אפי' בחול כמה אחרונים מקילין כנ"ל. (ג) מותר. (ד) לא. סעי"ב וס"ק ה-י.

(כ) שאלה למעשה: בבית המדרש 'אור יששכר', בשהיה יום תענית תשעה באב, בעודם ממתינים ליציאת היום ולהתפלל ערבית, נסתפקו האברכים המופלגים דשם האם בדקות אלו של בין השמשות, יש להקל לענין לימוד בדברים האסורים בט"ב, שיש בזה כמה צירופים להקל, שמדובר באיסור דרבנן, וביה"ש עיקרו הוא ספק, וכמו שמצינו בהל" שבת שבבין השמשות לא גזרו על שבותים דרבנן (ס' שם), ובפרט שמדובר בענין חומרא דביטול תורה. מה למעשה. (ע"י ס"ב וס"ק א).

סיכום קצר לנלמד: (סי' תקנג). קבלת התענית: אע"פ שאכל סעודה מפסקת מותר לאכול אח"כ, אח"כ קיבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום, או שאמר שמקבל עליו התענית. וקבלה בלב מחלו' אם נחשבת קבלה. ואסור אז בכל מה שאסור בט"ב, חוץ מנעילת הסנדל שכיון שלא חלץ מנעליו הוי כהתנה בפירוש חוץ מזה. ואם רק גמר בדעתו לא לאכול, אין זה כלום, ומותר אפי' באכילה; ומי"מ נכון יותר להתנות בפירוש בפה או בלב שאינו מקבל התענית עד ביה"ש; ואם הוא שבת א"צ להתנות, שכיון שאסור להראות עינוי בשבת מסתמא לא נתכוין להפסיק לשם תענית. • מי שקיבל עליו אחר הסעודה שלא לאכול עוד, אסור בכל וכנ"ל, אך אם קיבל כן קודם פלג מנחה, אין זה קבלת תענית ואינו אסור אלא במה שקיבל בפירוש, וכן כשקיבל עליו איסור אכילת בשר ויין מ"ז בתמוז ואילך אין איסור רחיצה בכלל. • זמן תחילת התענית: ט"ב לילו כיומו לכל דבר, ואין אוכלים אלא מבעו"י, וכן רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל. וביה"ש שלו אסור. אבל אין דין תוספת. אך אם התפלל ערבית מבעו"י ממילא חל עליו התענית. והמתפללים מבעו"י נוהגים לחלוץ מנעליהם קודם ברכו, וי"א קודם שהולך לביהכ"נ, ועכ"פ יראה לחולצם קודם ביה"ש. ואם הוא שבת - חולצים לאחר ברכו, שאסור לעשות סימן אבילות בשבת [ולא יגע במנעלים בידיו שיצטרך ליטול ידיו, ובדיעבד אם נגע ינקה בכל מידי דמנקי], מלבד הש"ץ שחולץ קודם ברכו מפני הטירוף, רק יאמר תחילה ברוך המבדיל וכו' כדי שלא יראה עינוי בשבת. • טיוול: לא יטייל בערב ט"ב. •

הוספות ועיונים

⁴⁵ והיינו כשאין מים מזומנים לפניו [ע"י שה"צ ס"ק טו], וכן כתבו במחצ"ה (ס"ק ו) ובכף החיים (ס"ק יג), וכן מבואר במשנ"ב לקמן (סי' תרד ס"ק יד, לענין י"ב).

לימוד תורה: נהגו שלא ללמוד בערב ט"ב מחצות רק בדברים המותרים בט"ב [ויש מפקפקין בזה לכן הרוצה להקל אין מוחין בידון], ואפי' חל ערב ט"ב בשבת, ולכן אין אומרים פרקי אבות אחר חצות, אבל קודם חצות מותר אפי' חל ט"ב בשבת. ויש מתירים ללמוד בשבת אחר חצות, ויש לסמוך על זה דהא אפי' כשחל בחול כמה אחרו' מקילין וכנ"ל.

סימן תקנד

(הקדמה לסעי' א-ב). **לימוד תורה בתשעה באב:** מבואר בגמרא (תענית ז') לענין לימוד תורה בט' באב: א. אסור ללמוד תורה בט"ב משום שדברי תורה משמחים, כמו שנאמר (תפי' יט) פקודי ה' ישרים משמחי לב. ב. דברים הרעים מותר ללמוד, שצער הוא ללומד.

79. (דברים האסורים בט"ב: א) מה הם הדברים האסורים בט"ב. ב) והאם מותרים בבין השמשות. ג) מי שהתפלל מעריב של מוצאי ט"ב מוקדם, האם יש להקל קודם צאת הכוכבים.

(תשובה: א) אכילה ושתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמ"ה. וכן תלמוד תורה [ושאילת שלום⁴⁶ (סעי' ט)]. אך בנעילת הסנדל יש מתירין להולכים בין הגוים אחר חצות למו"מ כדלקמן סי"ז, ומהם למדו כולן להקל ויש למחות בידם. ב) לא. ג) לא. [יש אומרים שהעובר על א' מחמשה עינויים, כל היום, יא בנידוי (שה"צ מט)]. סעי' א וס"ק א.

80. (לימוד תורה): אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, ולשנות במשנה במדרש ובגמרא, בהלכות ובאגדות. א) מה הטעם. ב) תינוקות של בית רבן, האם מותרים ללמוד [בעצמם ללא מלמד]. ג) ואם הוא גדול קצת ומבין.

(תשובה: א) שהתורה משמחת הלב. [ולענין לימוד בהרהור עי' לקמן סי"ג]. ב) אסור (דלא כט"ז). ג) כ"ש שאסור דשמחה הוא לו (ובזה מסכים הט"ז. בה"ל). סעי' א וס"ק ב ובה"ל ד"ה בטלם.

81. (לימוד בדברים מצערים): האם מותר לקרות בט"ב: א) איוב. ב) ירמיה. ג) רעות גוים [כגון שבירמיה]. ד) פירוש איכה. ה) פירוש איוב. ו) מדרש איכה. ז) אגדת החורבן בפ' הניזקין ובפ' חלק. ח) פרק אלו מגלחין [ודיני מנודה ומוחרם שבין]. ט) חורבן הנזכר ביוסיפון.

(תשובה: א) כן. ב) בדברים הרעים מותר ופסוקי נחמה צריך לדלג. ג) אסור. ד) מותר. ה) מותר (דלא כאוסרים משום דעמיק טפי, עי' ב"י). ו) מותר. ז) מותר. ח) מותר כולו (דהכל לא חשיב שמחה. ב"י). ט) מותר. סעי' א ב וס"ק ב-ד.

82. (פרטים בהנ"ל): א) דברים המותרים ללמוד כנ"ל, האם מותר ללמוד דרך פלפול או לישא או ליתן בהלכה. ב) ולחשוב בלבו כדי לפרש דבר שקשה לו. ג) וללמוד איזה דרוש או קושיא או תירוץ בדברים הרעים. (שייך לס"ק ה). ד) האם מותר ללמוד עם תינוקות בדברים הרעים. ה) וללמוד החורבן.

(תשובה: א) לא, שדוקא ללמוד פשוטן של דברים מותר. ב) אסור, שיהיה לו שמחה לאחר שיתיישב לו. ג) אסור מפני ששמחה היא לו. ד) לא (דהא אסור ללמוד עם אחרים, כדן אבל [י"ד סי' שפד ס"ד], שבוה יש פרסום גדול [טור שם]), ויש מתירים (דהא מבואר בי"ד שם שאם רבים צריכים לו מותר, והרי אם כל ישראל אסורים ללמוד עם הקטנים ויהיו בטלים כל היום אין לך ביטול תורה גדול מזה, וכ"ש הוא מרבים צריכים לו. דג"מ כאן). ה) מותר לכונ"ע, שאינו אלא סיפור דברים ומשבר לב התינוק. ס"ק ב ד ה.

כא) שאלה למעשה: האם מותר בט"ב לקרוא סיפורים עצובים על חורבן השואה. (עי'

ס"ק א).

הוספות ועיונים

⁴⁶ ואף זה כשאר דברים שאסור כל היום כדלקמן באות ב', שהרי כל דבר שאסור מדינת אסור כל היום (ורק מה שאסור ממנהגא כגון ישיבה על הארץ הקילו מחצות), ודין זה של שאילת שלום מקורו מהתוספתא (תענית פ"ג הי"א) וירושלמי (פ"א הי"ח). הגר"ח קניבסקי (בתשי' להגרצ"ה גרינחויזי לבאר מה שכללו בהנח"ל ה"א).

83. (לימוד בהרהור: א) דברים האסורים ללמוד, האם בהרהור מותר. ב) האם להורות הוראה מותר. ג) ולהורות לחולה הצריך עכשיו. ד) האם מותר לדון דיני ממונות. ה) ובאופן שאין הבעלי דין יכולים להמתין עד מחר שנחוצים לדרכם, האם מותר.

ת: א) (א' 47, ב' לא. ג) מותר⁴⁹. ד) לא, דדין היינו תורה. ה) אפשר שמותר, דהוי כרבים צריכים לו. סעי' ג וס"ק ה.

(הקדמה לסעיף ד). **קריאה בסדר היום:** כתב הרמב"ן (תוס' א' אכלות יטנה) ונהגו קצת שלא לקרות פרשת הקרבנות ומשנת איזהו מקומן ומדרש רבי ישמעאל בבית הכנסת, לפי שאסור לקרות בתורה, ואינו נראה לפי שאין לנו איסור בסדר היום, שהרי קורין קריאת שמע ומברכין לפני ולאחריה, וכן קורין בתורה ומפטירין בנביא, ופרשת התמיד ואיזהו מקומן כנגד התמיד תקונה, ואומר כדרכו ואינו חושש.

84. (סדר היום): מותר לקרות ק"ש וברכותיה. א) שאר דברים שהם מסדר התפילה, האם מותר לומר. ב) ופרשת התמיד ומשנת איזהו מקומן ומדרש רבי ישמעאל. ג) ומעמדות ופיטום הקטורת וסדר קרבנות שנתבאר בסי' א) ד) כיצד יש לנהוג לענין אמירת תהילים ושיר היחוד. ה) האם מותר לחזן להכין הקריאה של מנחה (ויחל משה). ו) הרגיל לקרות שמו"ת ביום חמישי (שביים ו' טרוד בצרכי שבת), וחל בו ט"ב, האם מותר.

ת: א) כן. ב) מותר שכל זה סדר היום⁵⁰. ג) אין לומר (ואף פיטום הקטורת לא חשיב מסדר היום, שאין כל הציבור נוהגים לאמרו. מ"ב תקנט כ'⁵¹). ד) נוהגים לאומרם במנחה, כיון שהוא דרך בקשה, ויש מחמירים בתהילים, ובפזונא נוהגים להשלים התהילים ושיר היחוד למחרת, וכן נכון. ה) כן (וכ"ש של שחרית דהוא מעין המאורע). ו) לא (דלא כט"ז וא"ר דס"ל דהוי כסדר היום). ס"ד וס"ק ו-ו שה"צ.

כב) שאלה למעשה: האם מותר לאדם בט"ב לבקש על צרכיו. (עי' ס"ק ז).

(הקדמה לסעי' ה-). דרש רבא (פסחים נ"ג), עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים. וכתבו הרמב"ן (תוס' א' אכלות יטנה ע"מ' טו) והר"ן (תענית י' כ"ד) מיהו היה כל שלשים יום, וכן חולה שהוא צריך לאכול, מאכילים אותם, ואינם צריכים אומד, דבמקום חולי לא גזרו רבנן [וציין הגר"א לכמה מקומות בש"ס שמבאר שבאיסורים דרבנן לא גזרו במקום חולי]. והרמ"א כתב שחולה, וכן היה כשהיא לאחר שבעה ימים מהלידה, המנהג להתענות [א"כ יש צער גדול שיש לחוש לסכנה], אך הוסיף שהמיקל מלהתענות לא הפסיד.

85. (עוברות ומניקות): עוברות ומניקות, מה דינם בתענית ט"ב.

תשובה: מתענות ומשלימות, כמו ביו"כ. [ובט"ב שנדחה, יש להקל במעוברת שא"צ להשלים כשיש מיחוש קצת (בה"ל סי' תקנט ס"ט)]. סעי' ה. דין עוברות ומניקות בשאר תעניות נתבאר לעיל סי' תקנ ס"א.

86. (יולדת): א) יולדת תוך שבעה, האם מתענה בט"ב. ואם אמרה שאינה צריכה. ב) יולדת משבעה עד שלשים, האם מתענה בט"ב, מדינא. [וכשלא אמרה צריכה אני]. ג) בהנ"ל ב', וכשמכירה בעצמה שהיא בריאה ויכולה להתענות. ד) בהנ"ל ב', מה למעשה. ואם אמרה צריכה אני. ה) ובאופן שלא נתרפאה עדין לגמרי, או שהיא קצת חולה, או חלושה בטבעה. ו) ומה"ד ביולדת עד ל' שאם תתענה יש לה צער גדול ויש לחוש לסכנה. ז) אם אירע ביולדת

הוספות ועיונים

⁴⁷ מה שכתבו השו"ע בשם יש מי שאסור, אף שלא מצינו חולק בזה, עיי' בסמ"ע (חוי"מ סי' טז סק"ח) וביד מלאכי (כללי השו"ע אות יב) שדרך השו"ע לכתוב יש מי שאמרו על דין שמצא רק בחד מן הפוסקים (ומקור הדין כאן הוא האגור סי' תתמ"ז) אף ששאר הפוסקים לא חלקו עליו. (ובכתי"ס סי' טז הביא כן בתי"ב, ובתי"א כתב ששם שייא שרהרור לאו כדבור דמי, אך במגיא סק"ה והגר"א ביארו שפאן הוא לכוי"ע, וכן נקט במשני"ב).

⁴⁸ ומי"מ אם דרך עראי בא לו איזה הרהור בדברי תורה, כתב המהרש"ק (הגה' חכמי"ש) שאינו מחוייב להסיר הרהורו מליבו, שלא נאסר אלא לקבוע עצמו בכוונה ללמוד איזה ענין ע"י הרהור.

⁴⁹ ולאו דוקא לחולה אלא ה"ה בשאר הוראות הנצרכות למעשה, ומה שהזכיר המג"א הוראה לחולה, משום שזו ההוראה היותר שכיחה בתשעה באב. מהרש"ק (בהגהות חכמי"ש), וכ"כ היעב"ץ (בסידורו, שער שלכת שער הדלק דלת א) והערוה"ש (סי"ח).

⁵⁰ ומי שלא נוהג לומר תמיד, לא יאמר. הגרש"ז אויערבך (שלמי מועד פני"א ע"מ תצו) והגר"ח קניבסקי (שו"ת ל' תורת המועדים סי' קא).

⁵¹ ומנהג הספרדים לקרוא סדר התפילה כמו בכל יום, עם פיטום הקטורת ושיר של יום, עיי' בה"ח סי' תקנט ס"ק מח.

⁵² ולענין אם יש להקל בזמנינו מחמת חולשת הדורות לענין עוברות ומניקות, עיי' מה שהביאו במשני"ב דרשו על ס"ק טז.

בריאה המתענה שהרגישה באמצע היום שום חולשה יתירה, כיצד תנהג. (ח) מה דין יולדת עד ל' יום בט"ב דחוי. (ט) כיצד תנהג יולדת שאינה מתענה. (י) ואם גם זה קשה לה.

(תשובה: א) אין לה להתענות, ואפ"ל אמרה שאינה צריכה (דלא כט"ז). (ב) פטורה, ואפ"ל לא אמרה צריכה אני. (דלא כמהר"ש) של משהו ט"ב ליו"כ שיוולדת לאחר ז' חייבת, אא"כ חולה קצת. ואם אמרה צריכה אני מחלו לשיטה זו. שה"צ יד. ג) חייבת להתענות. (ד) כתב הרמ"א שהמנהג להתענות [ואפ"ל אמרה צריכה אני], והמיקל לא הפסיד^{54, 53} (ה) לא תתענה [בתוך ל' יום]. (ו) אסור לה להתענות. (ז) לא תתענה בשאר היום. (ח) יש להקל בכל יולדת הפטורה מדינא שלא תתענה. (ט) תתענה עכ"פ איזה שעות. (י) לא תתענה כלל. סעי' ו' ו'ס"ק ט' יב-טו.

87. (חולה: א) חולה שאין בו סכנה שהוא חלש וחש בגופו, האם חייב בתענית ט"ב [מדינא]. (ב) ומה למעשה. (ג) ואם הוא ג"כ אדם חלש⁵⁵. (ד) וחולה שיש לו צער גדול ויש לחוש לסכנה אם יתענה.

(תשובה: א) לא. (ב) כתב הרמ"א שנהגו להתענות, והמיקל לא הפסיד [ואפ"ל לא אמר צריך אני]⁵⁶. (ג) אין כדאי להחמיר. (ד) לא יתענה. סעי' ו' ו'ס"ק יא טז. ובתענית נדחה יש להקל גם בחולי קצת שלא להשלים התענית (בה"ל ס" תקנט ס"ט).

88. (א) במקום שאין המחלה של חלעי"א חזקה, מה דינם בתענית ט"ב. (ב) ומי שרוצה להתענות במקום שאין המחלה בזעם.

(תשובה: א) יאכלו בשיעורים [פחות מכתובת בכדי אכילת פרס, וכן בשתייה, ומבואר לקמן ס' תריח], שבזה לא נעקר התענית לגמרי⁵⁷. (ב) יש ליועצו ולהזהירו שלא ילך מפתח ביתו כל היום, ולהכריחו שכשיצא ישא סביב חוטמו ופיו חתיכה קאמפ"ר ומעט עשב מייאט"א (כדי לחצוץ שלא תיכנס המחלה לגופו⁵⁸). בה"ל ד"ה דבמקום.

89. (חסר דעה שנתפא): חסר דעה שמדי יום ויום הוא מתרפא מעט מעט, אינו צריך להתענות, וגם מותר בבשר ויין כל ימי השבוע, שיש חשש סכנה אם יתענה (נכתב ע"פ ה"ב"ש סק"ח). ס"ק י.

(ג) שאלה למעשה: לחידודי: הנמצא במקום חם מאד ויש חשש שייגיע למצב של

איבוד נוזלים והתייבשות, כגון הולכי מדבריות, מה דינו לענין שתיה בתשעה

באב. (ע"ל היטב ריש בה"ל ד"ה דבמקום, ולעיל הע' 57).

(הקדמה לסעי' ח-ד). **אופנים שמותר לרחוץ בט"ב:** אע"פ שרחיצה אסורה בט"ב, מבואר בגמרא ובראשונים כמה אופנים שהותרו רחיצה:

א. לצורך מצוה או במקום הפסד, והרחיצה אינה של תענוג - כגון ההולך להקביל פני רבו שיש בכך מצוה, מותר לו לעבור באמת המים ואינו חושש במה שמתרחץ גופו ממילא ע"כ (גמ' יומא ע"ז), ואותו דבר במי שצריך לילך לשמור פירותיו ובדרכו עובר באמת המים, שהתירו לו מפני הפסד ממונו.

הוספות ועיונים

⁵³ ובערך השלחן (ס"ה) כתב לענין המנהג להחמיר ביולדת דהיינו בימיהם שהזרות היו בריאים וחזקים, אבל עכשיו חלילה ליולדת להתענות בט"ב תוך שלשים כי עדיין חלושה היא ונחשבת כחולה. וכן הורה הגרי"נ קרליץ (חייש שבת ח"ד עמ' רס) שבזמנינו יולדת בתוך שלשים ללידתה אינה צריכה להחמיר להתענות. ועיי' מ"ש בשו"ת דברי יציב ס"י רלג.

⁵⁴ ולדעת המחבר כל ל' יום פטורה מהתענית, ולא הזכיר מנהג להתענות. והחילוקים דלהלן עד אות ח' [כולל] הוא למנהג הרמ"א.

⁵⁵ כלומר שהוא חלש בגופו חוץ ממה שהוא חולה, ומה שנוכר לעיל שהוא חלש היינו מחמת החולי ולא מחמת טבעו, וכאן הכונה שהוא חלש בטבעו. הגר"צ"ה גרינהויז.

⁵⁶ ולדעת המחבר חולה פטור, ולא הזכיר מנהג להתענות. והחילוקים עד סוף תשובה זו הם למנהג הרמ"א.

⁵⁷ משמע שסתם חולה שהותר לו לאכול בט"ב אין בו דין אכילה בשיעורים, שרק בה"ל יו"כ הוזכר כן, אמנם בנידון זה שאינו אוכל אלא כדי 'למנוע' מעצמו שלא יחלה, בזה הוא שהצריך לאכול בשיעורים [באופן שדי לו בכך]. וכן כתבו בכ"פ החיים (ס"ק לא) הערוך השלחן (ס"ה) שו"ת אור לציון (חייג כפייס אות ה) שו"ת שבט הלוי (חיד"ס סי' נו) ונבחרו שני (שבת ח"ד עמ' רנט) שחולה ממש אינו צריך להקפיד לאכול פחות מכשיעור.

⁵⁸ וכונת הדברים, שאם המחלה בזעם דהיינו שכבר נפוצה ברחוב, מוכרח לאכול כדי שלא ידבק בו החולי [עיי' שגופו חלש מחמת התענית], ואם אינה בזעם, אם ירצה יתענה ויסתפק במה שישאר בביתו שלא ידבק בו, ואם הוצרך לצאת יכסה חטמו ופיו.

ב. שאר רחיצה שיש בה צורך ואינה של תענוג - מי שיש על גופו לכלוך, יכול לרחצו ולנקותו (גמ' סט), כי אין זה רחיצה של תענוג. והוסיפו הפוסקים (מג"א בשם שלטי"ג) ללמוד מטעם זה שאף נשים שמבשלות הבשר וצריכות לרחוץ הבשר, וממילא נרחצות ידיהם, גם כן מותר, משום שאין זה רחיצה של תענוג.⁵⁹ וכמו כן התירו (ב"י סי' תרי"ג בשם הראשון) לאיסטניס שאין דעתו מיושבת עליו כל היום עד שירחוץ פניו.

ג. רחיצה שאין בה שיעור טופח על מנת להטפח⁶⁰ - אמרו בירושלמי (תענית פ"א ה"ו, יומא פ"ה ה"ט) בתשעה באב מרחיץ ידיו ומעבירן על פניו, ופירש הטור כונת הירושלמי דהיינו לאחר שניגב ידיו ממי הנטילה ועדיין הם לחות קצת מהמים, אבל לרחוץ ידיו ולהעביר על פניו להדיא אסור. וטעם החיתור משום שבשיעור מועט כל כך אין לזה שם רחיצה. וראה עוד כיו"ב לקמן בהקדמה לסעי' יד].

90. (רחיצה וטבילה): א) האם רחיצה בעונן מותרת בט"ב. ב) ולהושיט אצבעו בלבד במים. ג) טבילה של מצוה, האם מותרת בט"ב. ד) וכיצד תננה. ה) ומה"ד כשלא חפפה בערב בט"ב.

תשובה: א) לא. ב) גם אסור. ג) בזה"ז לא [כי אינה בזמנה, ואם מפני שיש צורך בטבילה הא אינו יכול לקיים עונה בט"ב]. ד) תרחץ ותחוף בערב בט"ב, ולמוצאי ט"ב חופפת מעט קודם הטבילה שתהא חפיה סמוך לטבילה. ה) תעשה כל החפפה כדין במוצאי ט"ב. סעי' ז ח וסי' ק יח ושה"צ. עוד לענין רחיצה ע"י לעיל בס' תקנא סט"ז ברמ"א ומ"ב ובה"ל שם, ולענין לבישת לבנים בט"ב ע"ש ס"ג ברמ"א ומ"ב שם.

91. (רחיצה שאינה של תענוג): א) היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה, האם מותר לרחוץ להעביר הלכלוך. ב) ומה צריך לזיהר. ג) נשים המבשלות וצריכות לרחוץ הבשר, האם מותר כששממילא רוחצת גם ידיה.

ת': א) כן, דאין איסור אלא ברחיצה של תענוג. ב) שלא יטול כל ידיו אלא כפי הצורך. ג) גם מותר כנ"ל. סעי' ט וסי' יט.

92. (נטי' התפילה): האם מותר לרחוץ ידים לתפילת מנחה.

תשובה: כן. ס"ק כא.

(הקדמה לסעיף י). נטילת ידים שחרית בט"ב: הנה מכל המובא בהקדמה לעיל (לסעי' ח-ה-ד), מבואר שמותר ליטול ידים שחרית בט"ב באב, שהרי אין זה רחיצה לשם תענוג, וכן היא של מצוה שהיא לצורך התפילה, וגם שנחשב לכלוך שיכול לסמות את עיניו כמו שאמרו בגמ' (שבת קה"ג) יד לעין תיקצץ, ואין לך לכלוך גדול מזה (כפון הראשון תענית ד לט), וע"פ כל זה כתבו הרבה ראשונים (הובאו ב"י) שמותר ליטול ידיו שחרית כשקם ממיטתו. וכתב הגר"א שגם מהירושלמי משמע שמותר ליטול ידיו שחרית. מיהו בירושלמי במקו"א (בבבא פ"ב ה"ז) אמרו: עלו בו חטטין [וצריך לרחוץ לרפואה], אמר ר' יסא אם לא ירחוץ ימות מותר לרחוץ. ומשמע שדוקא חולה שיש בו סכנה וחשש שימות אם לא ירחוץ מותר, ואם לאו אסור ואע"פ שאין זה רחיצה של תענוג. וכן כתב הרמב"ם (תפלה פ"ז ה"ח) דבתשעה באב שאין רחיצה לא מברך על נטילת ידים. [ומכל מקום לכו"ע מותר לרחוץ אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה (הגר"א ס"ט)]. ועפ"ז כתב המשנ"ב שלא יברך על נטילה זו.

93. (נטי' שחרית): א) האם מותר ליטול ידים שחרית [וכיצד]. ב) האם יברך [ומתי].

ת': א) מותר משום רוח רעה השורה על הידים, אך לא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו (דמעיקה"ד חיוב נטילת ידים בבוקר הוא עד שם, ובשאר ימות השנה לכתחילה יטול עד הזרוע ובט"ב שאסור רחיצה לא התירו רק מה שחייבים ע"פ הדין). ב) לא יברך אחר הנטילה (לחוש לאוסרים ליטול)⁶², רק אחר שעשה צרכיו יטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו⁶³ ואז יברך ענטי" משום תפילה.^{64, 65} סעי' י וסי' כא.

הוספות ועיונים

⁵⁹ וכתב הפמ"י (א"י"א סי' יט) שדוקא באופנים אלו שיש צורך ברחיצה, הא בלא"ה אע"פ שהרחיצה אינה של תענוג לא התירו.

⁶⁰ ושיעור טופח ע"מ להטפח היינו שאם ניח ידו שם יהיה בה לחות בשיעור שאם ניחנה על דבר אחר יתלחלח המקום ההוא (סי' פב סק"א).

⁶¹ ובביאור החילוק בין נטי' לבין ידיו מלוכלכות י"ל ע"פ מה שכתב במגדל עוז (על הרמב"ם שם, צוין בבהארי"א) דכיון שנטו"י מחמת רוח רעה אינה שייכת כ"כ ביו"כ דחרוז רעה בטלה ביום זה [ולענין ט"ב יש להוסיף משי"כ הכף החיים (סי' סק"ז)] בשם מהר"י צמח שבשאר ימות השנה צריך ליטול כל היד מפני הרוח רעה ורק ביו"כ ובט"ב אין צריך משום שביו"כ אין הרוח רעה שולטת ובט"ב אינה מקפדת על דבר מועט כזה כי כל היום הוא שלה בעונותינו! לכן לא התירו, ולפי"ז מובן שאם היו ידיו מלוכלכות התירו.

⁶² וצ"ע מלקמן סי' תרי"ג ס"ג שמבואר שמברך על הנטילה (הערת השנה"ל ה"ל י).

94. (קנינה בידים לחות): א) לאחר שניגב ידיו ועדין הם לחים קצת, האם מותר להעבירם ע"ג עיניו. ב) וע"ג פניו ידיו ורגליו. ג) בהנ"ל א' ב', האם מותר לרוחצם להדיא. ד) איסטניס, הצריך לקנח פניו במים ואין דעתו מיושבת עליו כל היום עד שיקנח במים, האם מותר לו. ה) ולשאר כל אדם. ו) ואם היה לפלוף ע"ג עיניו ודרכו לרחצו במים.

תשובה: א) כן, כיון שאין בהם טופח ע"מ להטפית. ב) גם כנ"ל א'. ג) לא אלא דוקא בדרך העברה. ד) כן. ה) אסור. ו) רוחץ ומעבירו, דהו"ל כטיט וצואה שרוחץ כדרכו וכנ"ל. סעי' יא וס"ק כב.

כד שאלה למעשה: מי שיש לו הפרשות סביב הפה מרירי הפה וכו', האם מותר לו לרחוץ להסירן. (ע"י שו"ע סעי' יא).

(הקדמה לסעיף יד ברמ"א). **אם מותר לקרר גופו בלא מים והוא מתענג בכך:** בגמרא (יומא עה). הובאו כמה אופנים שמותר לקרר גופו ע"י דברים צוננים כל שנעשה ללא מים, כגון ע"י פירות צוננים או כלים צוננים וכיו"ב. וכתב הטור שאפ"י עושה לתענוג מותר, וביאר הר"י מלוניל (ב. כלי"ף) שלא אסרה התורה (לענין יוס כיפוי, וה"ה ט"ז מליכנו) תענוג שאינו של רחיצה. עוד אמרו בגמ' (ספ) שמותר לקחת מטפחת בערב ט"ב ולשרותה במים ומוציאה והיא מתנגבת וביום ט"ב מעבירה על גופו, וכתבו הפוסקים (מג"א ס"ט טו ועוד) דהיינו כשאין בה מים בשיעור טופח על מנת להטפוח, שזה אינו נחשב רחיצה.

95. (לצורך מצוה או הפסד ממון): א) ההולך לצרכי מצוה, האם מותר לו לעבור במים. ב) ואם הולך להקביל פני רבו או אביו או מי שגדול ממנו. ג) ולרב לילך לתלמידו. ד) ואם שניהם שוים. ה) בהנ"ל ב', האם מותר לו לחזור [כשעובר במים]. ו) ההולך לשמור פירותיו, וצריך לעבור במים, האם מותר. ז) ולחזור [כשעובר במים].

תשובה: א) כן. ב) מותר שהוא ג"כ מצוה שמא ישמע ממנו איזה ד"ת. ג) אסור⁶⁶. ד) גם אסור. ה) גם התירו לו. ו) כן, מפני הפסד ממון. ז) אסור. סעי' יב יג וס"ק כג כה.

96. (רחיצה לרפואה): האב מן הדרך ורגליו עייפות מחמת טורח הדרך, האם מותר לרחוץ רגליו במים לחזקם.

תשובה: כן, שאין זה תענוג והוא לרפואה. סעי' יד וס"ק כו.

97. (קנוח במפה לחה): א) האם מותר לשרות מפה בערב ט"ב ומוציאה מהמים והיא מתנגבת ומקנח בה פניו ידיו ורגליו בט"ב. ב) ואם כונתו לתענוג.

ת': א) כשאין בה שיעור טופח ע"מ להטפוח מותר, וכשיש בה שיעור זה אסור. ב) גם מותר, כיון שהיא נגובה. סעי' יד וס"ק כז.

כה שאלה למעשה: האם מותר בתשעה באב להעביר על גבי פניו וידיו ממחטות לחות כדי להצטנן וכדו'. (ע"י ס"ד ברמ"א וס"ק כז).

(הקדמה לסעיף טז). **סיכה שאינה של תענוג:** כשם שנתבאר לעיל לענין רחיצה שאם אינה של תענוג ויש בה צורך מותר, כן לענין סיכה שאסורה בט"ב, כשאינה של תענוג ויש בה צורך מותר.

הוספות ועיונים

⁶³ וכשרוחץ עד קשרי אצבעותיו, בין בנטילת ידים שחרית ובין כשיוצא מבית הכסא, אי"צ לצמצם בדיוק עד סוף קשרי אצבעותיו ממש אלא אפשר ליטול ברווח קצת, כיון שאין זו רחיצה של תענוג (תו"י"א, מובא במעשה איש ח"יה עמ' כא ובארחות רבינו ח"יב עמ' קלט).

⁶⁴ ומי שנגע בנעלו או במקום מכוסה בגופו ורוצה ללמוד, אע"פ שמעיקה"ד מספיק שינקת ידיו בכל שהוא ואי"צ דוקא לנוטלן [ע"י משנ"ב ס"י ד ס"ק לח, לט, מא], מ"מ יכול ליטול ידיו במים לצורך הלימוד (הגר"ח קניבסקי בסי' קרא עלי מועד פרק ח' הע' לו).

⁶⁵ ובכף החיים (סק"ט) כתב שדעת השו"ע (סי' תריג ס"ט) לברך על הנטילה של שחרית, וכן המנהג, ולכן לא אומרים בזה סב"ל. עכ"ד.

⁶⁶ ואם הוא לצורך לימוד, כגון שהרב מסתפק באיזה דבר והולך לשאול את תלמידו שיודע בזה, מסתבר שמותר דלא גרע משאר מצוה (מ"ב ס"י שא ס"ק יא, ע"ש).

98. (סיכה: א) מהו בכלל סיכה [-בלאו מינים]. (ב) אבר אחד בלבד האם מותר לטרוף. (ג) סיכה שאינה של תענוג, כגון שיש לו חטטין בראשו, האם מותר. (ד) ולסוך כדי להעביר הזוהמה. (ה) כלה אחר נשואיה, האם מותרת לרחוץ פניה או לטרוף.

תשובה: (א) כשסך בדבר שדרך לסוך בו, כגון בשמן או חלב או בורית וכו"ג. (ב) לא. (ג) כן. (ד) גם מותר (דלא כמט"ו). (ה) כל ל' יום מותרת, כדי שלא תתגנה על בעלה. סעי' טו וס"ק כח כט ובה"ל ד"ה סיכה.

(כו) שאלה למעשה: מי שעוקצים אותו יתושים, ורוצה למרוח על גופו נוזל נגד יתושים, האם מותר בט' באב. (ע"י סעי' טו).

99. (נעילת הסנדל: א) נעל של בגד, עץ, שעם [-קליפי עץ], גמי, האם מותרים בט"ב. (ב) והנ"ל א', כשהנעל עשוי בצורת מנעל ממש. (ג) בהנ"ל, ואם הנעל מגין על רגלו. (ד) נעל של עץ מחופה עור מלמעלה, האם מותר. (ה) והנעל של עץ. (ו) נעל של בגד ומחופה בעור מלמעלה, או שהשוליים של עור.

ת': (א) כולם מותרים, שדוקא של עור אסור. (ב) גם מותר. (ג) גם מותר⁶⁷. (ד) אסור בכל גונא. (ה) אסור. סט"ז וס"ק ל לא.

(הקדמה לרמ"א בסעיף יז). **אם מותר לילך במנעלים בין הגוים:** הביא כמה ראשונים שהקילו לילך במנעלים במקום הגוים, משום שמלעגים על ישראל כשהולכים יחפים. ורבינו ירוחם כתב שקולא גדולה היא. וכתב הב"י שלענין מעשה אין להקל בדבר, ואם ילעגו הגוים מה בכך. ובדרכי משה (ס"ק ו) כתב שאין לדחות דברי הגאונים (-הלאשונים) מפני סברא בעלמא, וכדאי הם לסמוך עליהם. וע"פ זה כתב הרמ"א בהגה"ה שנהגו להקל בזה.

100. (הולך בדרך: א) ההולך בדרך, מה דינו בנעילת הסנדל. (ב) וכשמגיע לעיר. (ג) ומה"ד בהולך לשדה סמוך לעיר או לביה"ק. (ד) וכשהולך בדרך רחוק, מה דינו כאשר יושב בעגלה או רוכב.

תשובה: (א) מותר לנעול, שטורח גדול הוא⁶⁸. וטוב שיתן עפר במנעלים. [וכן הדין בכל זה באבל ומנודה]. (ב) יחלוץ. (ג) אסור לנעול [אא"כ יש רפש וטיט, או בין הגוים כדלקמן]. והא"ר צידד להקל כל שיצא מהעיר אף שאינו בדרך רחוק. (ד) יחלוץ. סעי' יז וס"ק לב לג ושה"צ.

101. (ההולך בין הגוים): (א) ההולך בין הגוים, האם מותר לנעול נעלים. (ב) וכשמגיע לרחוב היהודים. (ג) ומה דינו הרבה גוים. (ד) ומה דינו היושבים בחנות.

תשובה: (א) נהגו לנעול⁶⁹ משום שהגוים מלעגים עלינו. והח"א כתב אף שאין למחות שיש גדולים המתירים מ"מ אין לזה טעם דמה בכך שילעגו עלינו בלא"ה מלעגים. (ב) צריך לחלוץ. והמג"א כתב שאם יש שם הרבה גוים מותר, והא"ר מצדד להחמיר אף בזה. (ג) ודאי אסורים, דאיך ידעו הגוים שהולכים בלא מנעלים. ובעוה"ר הרבה מההמון מקילין באיסור נעילת הסנדל כל היום אף כשיושבים בביתם ועון גדול הוא, דאף כשנקיל בזה בעת שהולך ברחוב שמצוים שם גוים מ"מ תיכף כשבא לביתו חייב לחלצם. סעי' יז וס"ק לד-לו.

102. (ברכת שעשה): בט"ב ויו"כ שאסור בנעילת הסנדל, האם מברכים שעשה לי כל צרכי.

תשובה: הסכימו הרבה אחרונים שיוכל לברך (כיון שיש לו צד היתר לנעול כגון במקום סכנת עקרב וכיוצא. לבוש ס' תריד ס"ד), וכן נוהגים⁷⁰. ס"ק לא ושה"צ.

103. (הרחקות): (א) האם מותר לישן בלילה ט"ב עם אשתו במטה. (ב) ולגיע באשתו, בלילה או ביום. (ג) והנ"ל ב', במקום שהנשים הולכות מקושטות ביום ט"ב.

ת': (א) נכון שלא. (ב) אפשר שאסור, וביום יש להקל (וע"י שה"צ מד בשם הט"ז). (ג) יש להחמיר גם ביום. ס"ח וס"ק לו ושה"צ.

הוספות ועיונים

⁶⁷ ולענין נעלי גומי וכדומה המצויות בזמנינו שעשויות באופן נח מאד ללבישה, עיי' מה שהביאו במשנ"ב דרשו על ס"ק ל.

⁶⁸ ובזמנינו שיש נעלים שהן טובות ממש כמו של עור ומותרות ב"ט, עיי' במשנ"ב דרשו (נעל ס"ק לב) בשם הפוסקים שיש לנעול אותם.

⁶⁹ לדעת הב"י אין להקל בזה (הוי"ד בהקדמה לעיל).

⁷⁰ ודעת הארזי"ל שלא לברך. כף החיים ס"ק עח.

104. (ט"ב שחל בשבת): א) ט"ב שחל בשבת, מה דין דברים האסורים בט"ב [לבד מדברים שבצנעא]. (ב) ודברים שבצנעא [כגון רחיצת ידיים בחמין ותשמי'ה]. (ג) האם ומה מכריז השמש. [ובמקום שלא נהגו להכריז]. (ד) מה"ד באירע ל"ט בשבת. (ה) ומה"ד בבא מן הדרך.

תשו': א) מותר בכלום. (ב) למחבר מותר⁷⁴, והרמ"א כתב שיש אוסרים וכן נוהגים. (ומכאן עד סוף התשובה הוא לרמ"א). (ג) מכריז 'דברים שבצנעא נוהג'. ובמקום שלא נהגו להכריז אין להכריז (ד) יש לסמוך להקל (ע"י מ"ב ד"ש מחמייים). (ה) יש מקילים גם בזה, והכל לפי מה שהוא אדם. סעי' טו וס"ק לט מ ושה"צ. (לענין לימוד תורה אחר צאת ע"ל ס' תקנג ע"ב).

105. (שאלת שלום ונתינת מתנה): א) האם מותר לשאול שלום לחבירו בט"ב. (ב) ולומר צפרא טבא. (ג) כיצד ינהג בעם הארץ. (ד) הדיניות שאינם יודעים ונותנים שלום, כיצד ינהגו עימם. (ה) האם מותר לשלוח דורון לחבירו בט"ב.

תשובה: א) לא⁷⁵. (ב) גם אסור⁷⁶. (ג) טוב שיודיענו שהיום אסור ליתן שלום, כדי שלא יהא לו איבה מחמת זה⁷⁴. (ד) משיבים להם בשפה רפה ובכבוד ראש. (ה) גם אסור. סעי' כ וס"ק מא מב.

106. (טיול): האם מותר לילך ולטייל בשוק בט"ב.

תשובה: י"א⁷⁵ שלא, כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות והיתול⁷⁶. סעי' כא.

(הקדמה לסעי' כב-כד). **עשיית מלאכה בט"ב:** איתא במשנה (פסחים נה). מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין, מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין. ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים. רבן שמעון בן גמלי אומר לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם. (ע"ט). והטעם שלא לעשות מלאכה בט"ב פירש רש"י (וכן כתב בשמו בתוס' ס"י קנג) שהוא משום עינוי, דהיינו שלהיבטל ממלאכה הרי זה עינוי והמלאכה יש בה שמחה, והיום הוא יום אבל (ע"פ הלבוש). והרע"ב (פסחים פ"ד מ"ה) פירש כדי שלא יסיחו דעתם מהאבילות. ולכן גם בליל ט"ב אסור במלאכה, שאף בו יש חיוב עינוי ואיסור הסחת דעת מאבילות. ולכן גם לא אסרו בט"ב אלא מלאכה שיש בה שיהוי, אבל מלאכה קצרה [כגון הדלקת נר או קשירה (תרו"ס ד' עט)] לא אסרו דאינה מבטלת העינוי ואינה גורמת להסיח דעת מהאבילות. ואף מלאכה שאין בה טורח וכן מלאכת הדיוט אסרו בט"ב (הע"ג פ"ט"ב מ"ו חמור מחמ"מ כדלקמן ובחמ"מ מותר מעשה הדיוט, והטעם ככפסוק), שאף בהם יש עינוי למתבטל מהם וכן הם מסיחים דעת מהאבילות. ואיסור מלאכה בט"ב אינו חמור מחול המועד, לכן דבר האבד מותר בו. (ע"פ התרו"ס ד' עט, מ"א ס"ק כג כה, והלחמנוסים).

אמנם אמרו בגמרא (תענית ל') 'כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה [מאותה מלאכה (ה"ק)] לעולם', וביארו הפוסקים (מג"א ס"ק כז ועוד) דהיינו אפי' במקום שנהגו להקל בעשיית מלאכה. ובהמשך הדברים אמרו בגמרא 'כל העושה מלאכה בתשעה באב ואינו מתאבל על ירושלים' ומשמע ש'עושה מלאכה' היינו דוקא כשאינו מתאבל על ירושלים מחמת המלאכה, והיינו דוקא כשקובע עצמו למלאכה. הרי נמצא, שלענין מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, זהו אפי' כשאינו קובע עצמו למלאכה, ובלבד שהיא מלאכה שיש בה שיהוי ולא במלאכה קצרה. ומה שאמרו אינו רואה סימן ברכה, והיינו אפי' במקום שנהגו לעשות מלאכה, זהו דוקא כשקובע עצמו למלאכה.

107. (מלאכה): א) האם מותר לעשות מלאכה בט"ב. (ב) ומה דין פרקמטיא. (ג) מקום שנהגו לעשות מלאכה, האם מותר גם לקבוע עצמו למלאכה. (ד) ולקבוע עצמו למלאכה אחר צות. (ה) מה דין ת"ח לענין מלאכה. (ו) הרוצה לעשות עצמו כת"ח לענין זה האם רשא, או דמחזי כיוהרא.

הוספות ועיונים

⁷¹ ועי' אור לציון (ח"ג פכ"ט אות יז) שכתב שטוב להחמיר ולהימנע מכך.

⁷² אמנם נלענע לחבירו בראשו לאות שלום, כתב הריטב"א (מ"ק כו): שמוותר.

⁷³ ואף שאין זה נחשב ממש כשאלת שלום ולכן התירו לומר כן קודם שיתפלל [אף שאסור לשאול בשלום חבירו קודם שיתפלל], מ"מ בט"ב אסור כמו שאסרו באבל על אביו ואמו תוך שלושים יום. א"ר ס"ק כא.

⁷⁴ אמנם אם הוא מתבייש הימנו, כגון שאינו קרוב או מי שלבו גס בו, יכול להחזיר לו שלום בשפה רפה. כף החיים ס"ק צד.

⁷⁵ כתב הכף החיים (ס"ק צה) שדין זה הובא בשו"ע בשם יש מי שאומר אף שלא נמצא חולק בזה, משום שדין זה כתבו הב"י רק בשם הכלבו, וכן דרכו של הב"י לפעמים שסברא שלא מצאה כי אם בפוסק אחד כתבה בשם יש מי שאומר.

⁷⁶ לשון התרו"ס השלחן (ס"ח): אין לילך ולטייל בט"ב בשוק וברחוב דהיטול בעצמו אסור בט"ב, ולבד זה עוד ננקל לבא לידי שחוק וקלות ראש והיתול.

תשובה: (א) תלוי במנהג המקום, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושים ומקום שנהגו לעשות עושים. (ב) דינה כמלאכה אלא שצריך למעט. (ג) לא, ואם קובע אינו רואה סימן ברכה מהמעוות שירויח מהמלאכה. (ד) גם כנ"ל. (ה) בטלים בו. (ו) רשאי ולא מחזי כיוהרא. סעי' כב כד וס"ק מג מד נ ושה"צ.

1408. (המנהג לענין מלאכה): (א) מה מנהג כל ישראל היום לענין מלאכה. (ב) ולאחר חצות. (ג) איזו מלאכה בכלל האיסור. [ואם הוא מעשה הדייט]. (ד) כתיבה, האם מותר. (ה) מה דין עשיית מלאכה ע"י גוי ובבית הישראל. (ו) לכנות בנין, האם מותר [וע"י גוי]. (ז) פרקמיא להרויח ולהשתכר, האם מותר. וע"י גוי.

תשובה: (א) שלא לעשות. (ב) מנהגו שעושים מלאכה⁷⁷. (ג) דוקא מלאכה שיש בה שיהיו קצת, ואפ"י מעשה הדייט אסור, אבל דבר שאין בו שיהיו כגון הדלקת נרות או קשירה וכדו' מותר גם קודם חצות. (ד) יש מתיירין, וי"א שדינו כחיה⁷⁸. (ה) ע"י גוי מותר הכל, אפ"י בביתו. [וי"א שדוקא אם נתן לו קודם ט"ב, וצ"ע]. (ו) אסור אפ"י ע"י גוי, דאושא מילתא. (ז) אסור ואפ"י ע"י גוי, דהוי פרסום. סעי' כב וס"ק מה-מז ושה"צ ובה"ל ד"ה במקום וד"ה ע"י.

1409. (דבר האבד): (א) מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה וכנ"ל, מה דין מלאכת דבר האבד. (ב) ואם יריד או שיירות באים האם מותר לקנות מהם ולמכור להם. (ג) בהנ"ל ב', למה אסור ע"י עצמו. (ד) לחלוב פרות, האם מותר.

תשובה: (א) מותר. (ב) מותר ע"י גוי, כיון שהוא דבר האבד. (ג) משום שמסיח דעתו מן האבילות [או משום שזה בפרהסיא ולרבי]. (ד) עדיף ע"י גוי [ואפשר דהיינו דוקא בענין שאינו אבד כשימתין עד חצות], ואם א"א ע"י גוי מותר ע"י עצמו. והגר"א מצד שמותר ע"י ישראל אפ"י כשאפשר ע"י גוי (דבסתמא חליבה הוי דבר האבד. כתבי הגר"צ גרינהויז). כל הנ"ל הוא קודם חצות [וכנ"ל תשו' קודמת], ומ"מ גם אחר חצות לא ימשך בעסקיו ולא יקבע עצמו למלאכה כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. סעי' כג וס"ק מה ובה"ל ד"ה אם וד"ה דבר.

1410. (בחומרת התענית): (א) מעוברת ומניקה, או אדם חלוש בטבעו ומצטער מהתענית, החייבים מן הדין להתענות (כדלעיל ס"ה), האם יכולים לפדות התענית בממון. (ב) מה אמרו על האוכל ושותה בט"ב.

תשובה: (א) לא. (ב) שאינו רואה בשמחת ירושלים [ואפ"י הוא חלש וכנ"ל אות א']. וכדאי הוא בית אלוקיניו להצטער על חורבנו עכ"פ יום א' בשנה. וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה. וכל האוכל בשר או שותה יין בסעודה המפסקת, עליו הכתוב אומר 'ותהי עונותם על עצמותם'. סעי' כה וס"ק נא ושה"צ.

סיכום קצר לנלמד: (ס"י תקנד). **דברים האסורים בט"ב** - אכילה ושתייה רחיצה סיכה נעילה ותשמ"ה, תלמוד תורה ושאיילת שלום. יש מתירים לאחר חצות בנעילת הסנדל לאותם ההולכים בין הגוים למו"מ, ומהם למדו להקל בלא"ה ויש למחות במקילין. דין בין השמשות כיום עצמו; וגם מי שהתפלל ערבית של מוצאי ט"ב מוקדם אין להקל בבין השמשות. י"א שהעובר על אי מחמשת עינויים, כל היום, יהא בנידוי. (סעי' א כ ושה"צ מג). • **לימוד תורה:** אסור ללמוד תורה בטי' באב, שהתורה משמחת הלב; ואפ"י בהרהור אסור. ותשב"ר בטלים בו, ואסורים אפ"י ללמוד בעצמם (דלא כט"י), וכ"ש אם הוא גדול קצת ומבין שאסור (לכו"ה) דשמחה הוא לו. ואסור להורות הוראה, אם לא לחולה הצריך עכשיו. ואין לדון דיני ממונות דדין היינו תורה; ואם אין הבע"ד יכולים להמתין שצריכים לצאת לדרך, אפשר שמותר, דהוי כרבים צריכים לו. (סעי' א ג). • **דברים המצטרפים** - מותר ללמוד, ובכלל זה: איוב, דברים הרעים שבירמיה [אך לא רעות גוים], פי איכה ופי איוב, מדרש איכה, אגדת החורבן בפי הניזקין וחלק, פי אלו מגלחין כולו, חורבן הנזכר ביוסיפון. אך אין ללמודם בדרך לפלול או לישא וליתן בהלכה; וכן אין לחשוב בלבו כדי לפרש דבר הקשה לו [שלאחר שיתיישב לו ישמח]. וכן אין ללמוד איזה דרוש או קושיא או תירוץ מפני ששמחה היא לו. ללמוד עם תינוקות דברים הרעים - מחלו', אך ללמד את התינוק החורבן מותר שאינו אלא סיפור דברים ומשבר את לבו. (סעי' א ב ג). • **סדר היום** - מותר, ובכלל זה ק"ש וברכותיה, סדר התפילה, פרשת התמיד ומשנת איזהו מקומן ומדרש ר' ישמעאל. אך לא מעמדות

_____ הוספות ועיונים _____

⁷⁷ והבי' כתב ומנהג כל ישראל לא לעשות מלאכה, ולא חילק בין קודם חצות לאחר חצות. וע"י בכה"ח ס"ק צז.

⁷⁸ ומי שנתחדש לו חידוש תורה בו ביום [בדברים המותרים], כתב הכף החיים (סי' ק) שיש אסורים ואע"פ שבחוק"מ מותר, משום שכתובת חידוש שמחה היא לו, ולכן למעשה רק אם חושש שישכח יכול לכתוב ובראשי פרקים.

ופיטום הקטורת וסדר קרבנות שבשי' א. תהילים ושיר היחוד - נוהגים לאומרם במנחה [שהוא דרך בקשה], ויש מחמירים בתהילים, ובפזזא נוהגים להשלים התהילים והשיר של יום למחרת, וכן נכון. מותר לחזן להכין הקריאה של מנחה [וכ"ש של שחרית שהוא מעין המאורע]. מי שרגיל לקרוא שמו"ת ביום ה', אסור בטי"ב.

• עוברות ומניקות בטי"ב - מתענות ומשלימות. • יולדת: עד שבעה ימים אינה מתענה, ואפי' אמרה איני צריכה. משבעה עד שלשים, מן הדין פטורה [ואפי' לא אמרה צריכה אני], ואם מכירה בעצמה שהיא בריאה חייבת להתענות. וכתב הרמ"א שהמנהג להתענות בכל גונא [ואפי' אמרה צריכה אני], והמיקל לא הפסיד. אך אם לא נתרפאה עדין לגמרי, או שהיא קצת חולה, או שחלושה בטבעה, לא תתענה [עד ל' יום]. ואם כשתתענה יש לה צער גדול ויש לחוש לסכנה, אסור לה להתענות. ובטי"ב דחוי, יש להקל בכל יולדת הפטורה מדינא, שלא תתענה. וכל יולדת שאינה מתענה, תתענה עכ"פ איזה שעות, ואם גם זה קשה לה - לא תתענה כלל. • חולה: חולה שאין בו סכנה, שהוא חלוש וחש בגופו, פטור מהתענית. וכתב הרמ"א שנהגו להתענות, והמיקל לא הפסיד. וכשהוא גי"כ אדם חלוש, אין כדאי להחמיר. וחולה שיש לו צער גדול ויש לחוש לסכנה אם יתענה, לא יתענה. • במקום שיש חוליר"ע ואינה חזקה, יאכלו בשיעורים. • רחיצה - אסורה בטי"ב, ואפי' להושיט אצבעו בלבד במים אסור. טבילה של מצוה, בזה"ז אסורה בטי"ב; ותרחץ ותחוף בערב ט"ב, ולמוצאי ט"ב חופפת מעט קודם הטבילה שתהא חפיפה סמוך לטבילה. וכשלא חפפה בערב ט"ב, תעשה כל החפיפה כדן במוצאי ט"ב. • רחיצה שאינה של תענוג - כשיש בה צורך, מותרת בטי"ב. כגון: כשידיו מלוכלכות בטיט וצואה, ויזהר שלא ישטוף אלא כפי הצורך. וכן נשים המבשלות וצריכות לרחוץ הבשר מותר ואפי' כשממילא רוחצת גם ידיה. לצורך רפואה: הבא מן הדרך ורגליו עייפות, מותר לרחוץ רגליו במים לחזקם, שאין זה תענוג והוא לרפואה (סי"ד). • בטי"ב שחרית - מותר, ולא יטול רק עד סוף קשרי אצבעותיו. ולא יברך, רק אחר שעשה צרכיו יטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו ויברך ענט"י משום תפילה. ולאחר שניגב ידיו ועדין הם לחות קצת, מותר להעבירם ע"ג עיניו או פניו ידיו ורגליו, כיון שאין בהם טופח ע"מ להטפוח. איסטנטי - הצריך לקנח פניו במים ואין דעתו מיושבת עליו כל היום עד שיקנח במים, מותר לו. וכן שאר כל אדם, אם היה לפלוג ע"ג עיניו ודרכו לרחצו במים, רוחץ ומעבירו. • קנוח במפה לחה: מותר לשרות מפה בערב בטי"ב ומוציאה מהמים והיא מתנגבת ומקנח בה פניו ידיו ורגליו בטי"ב, ובלבד שאין בה שיעור טופח ע"מ להטפוח. ואפי' כונתו לתענוג מותר, כיון שהיא נגובה. (סי"ד). • נטילה לתפילה: מותר לרחוץ ידים לתפילת מנחה. (סי"ט). • לצורך מצוה או הפסד ממונו, והרחיצה אינה של תענוג, מותר. כגון: הולך לצרכי מצוה, מותר לעבור במים. וכן אם הולך להקביל פני רבו או אביו או מי שגדול ממנו [אך לרב לילך לתלמידו אסור, ואפי' שניהם שוים]. והתירו לו גם לחזור. וכן ההולך לשמור פירותיו וצריך לעבור במים, מותר לו מפני הפסד ממונו, אך בזה לא הקילו לחזור. • סיכה - היינו כשסך דבר שדרכו לסוך בו, כגון שמן או חלב ובורית וכה"ג. ואסור אפי' אבר אחד. סיכה שאינה של תענוג, כגון שיש לו חטטין בראשו, מותר. וכן מותר לסוך כדי להעביר הזוהמה. כלה אחר נשואיה, מותרת לרחוץ פניה או לסוך כל ל' יום, כדי שלא תתגנה על בעלה. • נעילת הסנדל: דוקא נעל של עור אסור. לפיכך נעל של בגד, עץ, שעם [קליפי עץ], גמי, כולם מותרים, ואפי' עשויים בצורת מנעל ממש וגם הנעל מגין על הרגל. אבל נעל של עץ המחופה עור מלמעלה אסור, ואפי' היו השוליים של עץ. וכן נעל של בגד המחופה עור מלמעלה או שהשוליים של עור, אסור. • ההולך בדרך - הקילו לו לנעול הסנדל, מפני שטורח גדול הוא; וטוב שיתן עפר במנעלים. וכשמגיע לעיר יחלוץ. וההולך לשדה הסמוך לעיר, או לבית הקברות, אסור לנעול, והא"ר צידד להקל כל שיוצא מן העיר ואפי' שאינו בדרך רחוק. ואפי' כשהוא בדרך רחוק, כשיושב בעגלה או כשהוא רוכב - יחלוץ. • ההולך בין הגוים - מותר לנעול מפני שהגוים מלעיגים עלינו [ולב"י אין להקל], והח"א כתב שאף שאין למחות במקילים מ"מ אין לזה טעם דמה בכך שמלעיגים בלא"ה מלעיגים. וכשמגיע לרחוב היהודים צריך לחלוץ, ואם יש שם הרבה גוים מחלוקת. היושבים בחנות ודאי אסורים. • ברכת שעשה - המנהג לברך (ומנהג הספרדים נתבאר לעיל). • הרחקות: נכון שלא לישן עם אשתו בליל ט"ב, דלך לך אמרינן לניזרא. וליגע באשתו אפשר שאסור, וביום יש להקל - אא"כ הוא מקום

שהנשים הולכות מקושטות יש להחמיר אף ביום. • **ט"ב שחל בשבת** - אין נוהג עינויים. ודברים שבצנעא מחלו, למחבר מותר ולרמ"א המנהג לאסור. דברים שבצנעא היינו כגון רחיצת ידיים בחמין ותשמ"ה. לרמ"א השמש מכריז ידברים שבצנעא נוהג, אך במקום שלא נהגו להכריז לא יכריזו. כשאירע ל"ט בשבת יש להקל (זלא כחולקים), ויש מקילים גם בבא מן הדרך והכל לפי מה שהוא אדם. • **שאלת שלום** - אסור בט"ב. וכן אין לומר צפרא טבא. וכן לא לשלוח דורון. לעם הארץ, טוב שיודיענו שהיום אסור ליתן שלום, כדי שלא יהא לו איבה מחמת זה; והדיוטות שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכובד ראש. • **טיול** - אסור בט"ב. • **מלאכה** - תלוי במנהג המקום, מקום שלא נהגו אין עושים. ופרקמטיא דינה כמלאכה, ומ"מ צריך למעט. ובכל מקום אין לקבוע עצמו למלאכה, ואף לא אחר חצות [והקובע אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה]. ת"ח בטלון ממלאכה, וכל אדם יכול לעשות עצמו כתי"ח לענין זה ואין בזה משום ויהרא. • מנהג כל ישראל היום שלא לעשות מלאכה, ולאחר חצות מנהגו עושים (ולב"י אין עושים). ודוקא מלאכה שיש בה שיהוי קצת, וזוהו אסור אפי' מעשה הדיוט, אבל דבר שאין בו שיהוי כגון הדלקת נר או קשירה, מותר. כתיבה - מחלו, יש מתירים וי"א שדינה כחוח"מ. ע"י גוי מותר כל מלאכה ואפי' בבית ישראל [ווי"א דוקא כשנתן לו קודם ט"ב, וצ"ע]. לבנות בנין, אסור אפי' ע"י גוי, דאוושא מילתא. וכן פרקמטיא אסור אפי' ע"י גוי, משום פרסום. • **דבר האבד** - מותר בכל מקום. ואם נזדמן לו מכירה או קניה ברווח, מותר ע"י גוי משום דבר האבד, ולא ע"י עצמו משום שמסיה דעתו מן האבילות [או משום שהוא בפרהסיא ולרבים]. לחלוב פרות עדיף ע"י גוי [ואפשר שאם הוא דבר האבד כשימתין ע"י חצות מותר ע"י עצמו], ואם א"א ע"י גוי מותר בעצמו; ויש מתירים לישראל אפי' כשאפשר ע"י גוי. כל זה הוא קודם חצות, ומ"מ גם אחר חצות לא ימשך בעסקיו ולא יקבע עצמו למלאכה כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. • **פדיית התענית**: מעוברת ומניקה, או אדם חלוש בטבעו ומצטער מהתענית, ואינו פטור מן הדין, חייב להתענות ואינו יכול לפדות התענית בממון.

סימן תקנה

111. (תפילין וטלית: א) ט"ב, האם חייב בתפילין. (ב) ומה נוהגים. (ג) ומה לענין תפילין דר"ת. (ד) מה המנהג לענין לבישת הטלית. (ה) כשמניח טלית ותפילין במנחה, האם קורא פרשיות ק"ש וקדש. (תשובה: א) כן (כן משמע כאן, וכן מפורש לעיל ס"ח לה"ו). (ב) שאין מניחים בשחרית אלא במנחה.⁷⁹ (ג) הרגיל להניחם יניח גם עתה במנחה. (ד) שלא לובשים בשחרית אלא במנחה. ובשחרית לובשים טלית קטן תחת הבגדים, בלא ברכה [ואם פשטו בלילה י"א שצריך לברך עליו בבקר]. (ה) לא,⁸⁰ דהלא עתה הוא רק כקורא בתורה, ות"ת אסור כל היום.⁸¹ וכן כל העינויים אסורים כל היום, ורק תפילין וטלית שהם מנהג, מניחין לאחר חצות. סעי' א ו"ק ב-ה.
112. (משכב: א) מה יש לאדם לנהוג בענין משכבו בליל ט"ב. (ב) ומה יש נוהגים (הישנים ע"ג המיטה ולא על הארץ). (ג) ומה עוד יש נוהגים. (ד) אדם חלוש, או עוברות, האם צריכים להחמיר בהנ"ל. (תשובה: א) לנהוג צער, שאם רגיל בב' כרים ישכב באחד. (ב) לשים אבן תחת מראשותיהם.⁸² (ג) לשכב מוטה על הארץ ולהניח אבן תחת הראש. (ד) לא. סעי' ב ו"ק ו ז.

הוספות ועיונים

⁷⁹ וכן כתב המחבר. ובכה"ח (סי"ק ד) כתב שמנהג בית אל החולקים ע"פ דברי רבינו הארי"י והרש"ש ז"ל שלובשים טלית ותפילין בשחרית ומתפללים בביהכ"ס כבכל השנה בלא שינוי, וכן נוהגים בעוד בתי כנסיות. ובשו"ת אור לציון (ח"ג פכ"ט אות כב) כתב שכן ראוי לנהוג, והוסיף ש"מ"י יש להסירם לפני אמירת הקינות. [ומי שנדמן למקום שנוהגים בשונה ממנהגו עליו לנהוג כמותם, ע"ש ענד].

⁸⁰ ופוסקי הספרדים כתבו שיש מנהגים חלוקים בזה, ע"י בא"ח (דברים כה) וכה"ח (סק"ז).

⁸¹ והפוסקים שנוהגים לומר בהנחת טלית ותפילין [ברכי נפשי, מה יקר, ומחכמתך, וראשיתך], דעת הגר"ח קניבסקי (שנה"ל תה"מ תע"ה) שמותר לאומנם בעת החתום.

⁸² ב"ב איש חי (דברים ס"ט) כתב שישם האבן תחת הכר שמניח ראשו עליו.

113. (שאר הנאות): א) מה יש לאדם לנהוג בענין כבודו והנאתו בט"ב. ב) עישון, האם מותר. [ולמי שדחוק לו].
 תשובה: א) יש למעט מכבודו והנאתו בכל מה שאפשר. ב) אסור אפ"ל בד' צומות וכ"ש בט"ב. ויש מקילין,⁸³ ולכן מי שדחוק לו שמורגל בזה ביותר יש להקל אחר חצות בצנעא בתוך ביתו. סעי' ב' וס"ק ת.

סיכום קצר לנלמד: (סי' תקנה). **תפילין וטלית** - חייבים בט"ב, ונוהגים שאין מניחים בשחרית אלא במנחה [ואין קוראים אז ק"ש וקדש שאסור בדי"ת כל היום]; והרגיל להניח של ר"ת יניחם ג"כ אז. בשחרית לובשים טלית קטן תחת הבגדים בלא ברכה [ואם פשטו בלילה י"א שיברך]. • **שאר הנאות:** יש לאדם למעט מכבודו והנאתו בכל מה שאפשר. ועישון אסור אפ"ל בשאר צומות וכ"ש בט"ב, אך יש מקילין ולכן מי שדחוק לו שמורגל בזה ביותר יש להקל אחר חצות בצנעא בתוך ביתו. • **משכב:** יש לאדם לנהוג צער בענין משכבו, שאם רגיל בב' כרים ישכב בא'; ויש נוהגים לשים אבן תחת מראשותיהם. ויש נוהגים לשכב מוטה על הארץ ולהניח אבן תחת הראש. ואדם חלוש או מעוברת לא ינהגו חומרא בענין זה.

סימן תקנו

(הקדמה). **כיצד מבדיל במוצאי שבת שחל בו ט"ב:** בסימן זה יבואר כיצד מבדיל במוצאי שבת שחל בו ט"ב. שהיה להבדיל על הכוס אי אפשר מפני התענית. ולתת לקטן גם אי אפשר שמא יורגל בזה ויבוא לשנות כשיגדל [ולא דמי למילה שנתהי' לקטן, שכלן הוא דבר קבוע. משני' תקנט ט]. ולהבדיל בשבת מפלג מנחה [שמי שהוא אנוס מותר לו מעיקר הדין להבדיל על הכוס אז, כמבואר לעיל סי' רצג ס"ג [ועי' במ"ב סק"ט] גם כן אי אפשר שאם כן קיבל עליו התענית ונאסר בשתית הכוס (מג"ל כ"אן וס"ל ר"ל ל"ג).

114. (הבדלה בט"ב שחל במוצ"ש): א) ליל ט"ב שחל ביום ראשון, האם מבדיל אז על הכוס. ב) האם מבדיל בתפילה. ג) האם מברך על האש. ד) ועל הבשמים.

תשובה: א) לא [אלא במוצאי ט"ב (כדלקמן תשו' 116. ואינו יכול להבדיל מבעו"י שא"כ יאסר בשתית הכוס (שה"צ רצט לג)].
 ב) כן. ג) כן. [וראה זמנה בתשו' הבאה אות ג']. ד) אין מברך. (ואם מותר להריח בשמים בט"ב על שה"צ אות א' שהביא מחלוקת בזה, ובס"ל תקנט ס"ק כז נקט שאין מריחים. וכן משמע דעת המחבר שם). סעי' א' וס"ק ב.

115. א) לא הבדיל בתפילה, האם יחזור להתפלל. ב) מה צריך להזהר הנשים שאינם מתפללות ולא מבדילות בתפילה. ג) אימתי יש לברך על האש. ד) ואם לא בירך אז, האם ועד מתי יכול לברך.

תשובה: א) לא, כיון שיבדיל על הכוס במוצאי ט"ב. ב) שלא יעשו מלאכה (עי' פ"ב רצט לט) עד שיאמרו המבדיל. ג) קודם קריאת איכה. ד) יכול לברך כל הלילה. ס"ק א ב.

116. (מוצאי ט"ב): א) ט"ב שחל במוצ"ש, אימתי מבדיל על הכוס. והאם מבדיל על יין. ומי ישתה הכוס. ב) האם מברך אז על הנר. [וכשלא בירך במוצ"ש]. ג) ועל הבשמים. ד) האם מבדיל אז בתפילה. [ואם שכח במוצ"ש להבדיל בתפילה].

תשובה: א) מבדיל על היין בליל מוצאי ט"ב⁸⁴. ויכול לשנות בעצמו וא"צ לתת לקטן⁸⁵. ב) אין מברך ואפ"ל לא בירך במוצ"ש. ג) גם לא. ד) לא מבדיל בתפילה, ואפ"ל לא הבדיל אתמול. סעי' א' וס"ק ג ד.

הוספות ועיונים

⁸³ כן מבואר בבבארי הטיב (סי' תקס"ד סק"ח) בשם שו"ת דרכי נועם (סי' ט) שכתב שלא מצינו שאסרו הנאות ביום התענית אלא דוקא אותם הח' עינויים שיש להם רמז מן הכתובים, אבל שאר עינויים לא, וכ"ש שתיית העשן שאין שום רמז משום מקום לאוסרו. ומי"מ משום חומרו ואבלו של יום ראוי למנוע מלשתותו שלא להסיח דעתו מן האבל, כדרך שאסרו לקרוא בתורה, כ"ש הא שדרכו להסיח דעתו של אדם. ובשערי תשובה (סי' תקנט סק"ה) הביא תשובת הר הכרמל שכתב איני יודע טעם להאסור ולהחמיר על הציבור.

⁸⁴ וראה לעיל סי' רצט ס"ו שהביא השו"ע יש אומרים שמי שלא הבדיל במוצ"ש אינו יכול להבדיל אלא עד יום ראשון, ומה שכאן מבדילים בליל יום שני, דכיון שא"א בענין אחר מודה. מג"א (סק"ה) בשם הרא"ש (תענית פ"ד ס"מ).

סיכום קצר לנלמד: (סיי תקנו). כיצד מבדילין בט"ב שחל במוצ"ש: אין מבדיל במוצ"ש על הכוס. ומבדיל בתפילה, ומברך על האש [קודם איכה. לא בירך - יכול לברך כל הלילה], ולא מברך על הבשמים. לא הבדיל בתפילה לא יחזור להתפלל, כיון שיבדיל מחר. יש להזהיר הנשים שאינם מבדילות בתפילה שלא יעשו מלאכה עד שיאמרו המבדיל. ועושים הבדלה במוצאי ט"ב, ויכול לשתות בעצמו. ואין מברכים אז על הנר ואפי' לא בירך אתמול, ולא מברכים על בשמים, ולא מבדילים אז בתפילה ואפי' לא הבדיל אתמול.

סימן תקנו

(הקדמה). בירושלמי אמרו (בבבא פ"ד ה"ג) בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע, וזוהי תפילת 'נחם' (בגיר' לפנינו כתוב 'נחם', וכמה לרס"ו העתיקו 'נחם'), והיכן אומרה, כל דבר שהוא להבא אומרה בעבודה, וכל דבר שהוא לשעבר אומרה בהודאה. (עכ"ל הידועלמי). מיהו כתבו הראשונים (רי"ף ורמ"ע) שנהגו העולם לאומרה בבונה ירושלים, וסמכו על הגמ' (ע"ז ת). שיכול אדם לשאול צרכיו בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה. עוד צריך להוסיף בתפילה תפילת 'ענגו' כבשאר תעניות (סיי תקס"א), היחיד אומרה בשומע תפילה (ס"ג) והש"ן אומרה ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא (סיי תקס"ו ס"א).

117. (נחם: א) היכן אומרים נחם בתפילה. ב) שכח ולא אמר שם היכן יאמר. והאם יחתום בה. ג) ואם אמרה בשומע תפילה. ד) לא אמר כלל נחם, האם מחזירין אותו. ה) באיזו תפילה אומרים נחם.

(תשובה: א) בבונה ירושלים. ב) יאמר בעבודה (ולא כהסוברים בשומע תפילה או בהודאה), קודם ותחזינה, ולא חותם בברוך מנחם ציון⁸⁶. ג) לא יאמרנה שוב בעבודה. ד) לא. ה) למחבר בכל התפילות⁸⁷, ולרמ"א רק במנחה. סעי' א וס"ק א ב ובה"ל ד"ה בבונה.

118. (נחם כנרחה"מ: א) מי שאכל בט"ב, האם אומר נחם כנרחה"מ. [והיכן]. ב) ואם לא אמר.

(תשובה: א) י"א שאומר [בבונה ירושלים], ויש חולקים⁸⁸. ב) לכר"ע אין מחזירין אותו. סעי' א וס"ק ה.

119. (ענגו: א) היכן אומר הש"ץ ענגו בתפילה. ב) ויחיד. ג) בהנ"ל א' ב', מה"ד אם שכחו מלאומרו בתפילה. ד) באיזו תפילה אומרים ענגו, הש"ץ או היחיד.

(תשובה: א) בין גואל לרופא, ברכה בפ"ע⁸⁹. ב) בשומע תפילה⁹⁰. ג) אין חוזרים. ד) למחבר בכל התפילות, ולרמ"א היחיד רק במנחה, והש"ץ בשחרית ומנחה (-לפי הסכמת רוב הפוסקים). סעי' א וס"ק ג.

כז) שאלה למעשה: חולה האוכל בט"ב, האם אומר נחם בברכת המזון או בתפילה.

(עי' ברמ"א ומ"ב סק"ה, ודוק).

סיכום קצר לנלמד: (סיי תקנו). נחם - אומרים בבונה ירושלים [למחבר בכל התפילות ולרמ"א רק במנחה]. לא אמר, יאמר בעבודה, ולא חותם במנחם ציון. אמרה בשומע תפילה לא יאמר שוב בעבודה. לא אמר כלל נחם, אין מחזירים אותו. • נחם בכנרחה"מ: מי שאכל בט"ב, י"א שאומר

הוספות ועיונים

⁸⁵ עיי' בשע"ש ס"ק ז דלא דמי לימים שלפני ט"ב שכתב הרמ"א (סיי תקנ"א ס"י) שאם יש קטן נותנים לו, דלילה שאחר התענית קילא. וביאר במשנ"ב (לקמן סיי תקנ"א ס"י) משום דמראש חודש אב יש קצת אבילות מדינת דגמרא, שממעטין בשמחה ומשא ומתן, משא"כ בליל מוצאי ט"ב מותר מדינתא בכל.

⁸⁶ ואם שכח לומר גם שם, יאמרנה באלוקי נצור. כפ' החיים (סיי"ב), ע"פ המבואר לקמן סיי תקס"ה ס"ב לענין ענגו.

⁸⁷ ועיי' עוד מ"ב ס"ק א מה שכתב לענין מנהג ירושלים ועיי' גם כה"ח ס"ק א' וז' ואולי"צ ח"ג פכ"ט אות כא.

⁸⁸ וכיון שנחלקו בדבר, ועוד שלכל הדעות אם לא אמר אין מחזירין אותו, שב ואל תעשה עדיף, מחשש הפסק לדעות שאין לאמרן, רק יאמרנו בתוך הרחמן. כפ' החיים (סיי"ב) ואור לציון (ח"ג פכ"ט אות ז). והוסיף באולי"צ שמ"מ הנהגה כהסוברים לאמרנו בברכה"מ, יש לו על מה לסמוך.

⁸⁹ ואם שכח לאמר, אם נזכר קודם שסיים ברכת רופא, גם אם כבר פתח בחתימה ואמר 'ברוך אתה' אך עדיין לא אמר את השם, חוזר ואומר ענגו עם החתימה וממשיך מרפאינו לומר כסדר. ואם נזכר לאחר שאמר את השם, שוב אינו חוזר לומר ענגו, ויאמרנו בשומע תפילה כיחיד. סיי קיט ס"ד ומ"ב שם ס"ק טז.

⁹⁰ ואם שכח, יאמר באלוקי נצור. סיי תקס"ה ס"ב [ועיי' בשע"ש ס"ק ז].

נחם [בבונה ירושלים], ויש חולקים. ואם לא אמר לכו"ע אין מחזירין אותו. **עננו:** השי"ץ אומרה בין גואל לרופא, והיחיד בשומע תפילה. לא אמרו, אין חוזרים. למחבר אומרים עננו בכל התפילות, ולרמ"א - היחיד רק במנחה, והשי"ץ בשחרית ובמנחה.

סימן תקנה

120. (בשר ויין במוצאי ט"ב): (א) מוצאי ט"ב, אימתי מותרים בבשר ויין. (ב) ומי שדרכו תמיד לברך ברכה"מ על כוס יין. (ג) מה דין תבשיל של בשר. (ד) סעודת מצוה, האם ומי מותרים באכילת בשר. (ה) ובסעודה שעושים בלילה שלפני החתונה במקום שאין משלחין סבלונות, האם מותרים בבשר. (ו) ובכלי שיר. [ואם התענית דחוייה].

(תשובה: א) נוהגין שלא לאכול בשר ויין ב' באב עד חצות היום (ולדעת המחבר אסור כל היום)⁹¹ כדמשמע מדבריו ומרמ"א, וכ"כ הא"ר סק"ב). (ב) מותר. (ועי' לעיל ס"י תקנו סק"ג שהבדלה מותר). (ג) מותר. (ד) מותרים כל הקרואים ואפ"י אינו קרובו. (ה) אין זה נחשב סעודת מצוה ואסורים בבשר, חוץ מהחתן וכלה והוריהם. (ו) כ"ש שאסור. ובנדחה יש להקל. סעי' א' וס"ק ב' ושה"צ ובה"ל ד"ה שלא.

121. (רחיצה תספורת וכיבוס): (א) מוצאי ט"ב, מתי מותרים ברחיצה תספורת וכיבוס. (ב) וכשחל התענית ביום חמישי. (ג) מה דין תשמי"ה בליל י'.

(תשובה: א) נוהגין שלא לרחוץ לספר ולכבס עד חצות יום י'⁹². (ב) מותר בער"ש לכבוד שבת. (ג) טוב לימנע, אך לא בליל טבילה או יוצא לדרך או בא מהדרך. ס"ק ב' ג.

122. (ט"ב נדחה): (א) חל ט"ב בשבת ונדחה ליום ראשון, מתי מותרים בבשר ויין. (ב) ובתספורת. (ג) בשאר תעניות, האם יש חומרא בבשר ויין במוצאי התענית.

(תשובה: א) ביום שני, אבל בלילה יש להחמיר מפני אבילות של יום⁹³. (ב) מותר מיד. (ג) לא. סעי' א' וס"ק ד' ה' ושה"צ.

(כח) שאלה למעשה: ערב שבת שהוא י' באב, שנוהגים להחמיר באכילת בשר, האם מותר לטעום את הבשר שנתבשל לשבת כפי שכתב המשנ"ב (ס"י ר"נ ס"ק ב') [כדי לתקנו יפה כהוגן או משום שיש מצוה לטעום (ע"ש ובשה"צ ח)]. (ולמקילים בבשר אחר חצות - כשיש לו צורך בכך דוקא קודם חצות). (ע"י ס"ק ב' ג).

סיכום קצר לנלמד: (ס"י תקנה). **מוצאי ט"ב:** בשר ויין - נוהגים להחמיר עד חצות היום (ולמחבר כל היום). ומי שדרכו תמיד לברך ברכה"מ על כוס יין, רשאי גם אז. ותבשיל של בשר מותר. ובסעודת מצוה רשאים באכילת בשר, וכן כל הקרואים ואפ"י אינם קרובים. ובסעודה שעושים בלילה שלפני החתונה במקום שלא משלחים סבלונות, אסורים בבשר, לבד מהחתן וכלה והוריהם; ואסורים בכלי שיר, ובנדחה יש להקל. • **רחיצה תספורת וכיבוס** - נוהגים להחמיר עד חצות היום (ולמחבר לעיל בסי' תקנ"א מותר). ובער"ש מותר לכבוד שבת. תשמי"ה - טוב לימנע בליל י', אא"כ חל בו ל"ט, או ביוצא או בא מהדרך. • **ט"ב נדחה** - מותרים בבשר ויין ביום י', אך בלילה יש להחמיר מפני

הוספות ועיונים

⁹¹ לכן כתב באול"צ (ח"ג פכ"ט אות כו) שיש לבני ספרד להמנע מבשר ויין כל היום.

⁹² והמחבר כתב לעיל (ס"י תקנה ס"ד) 'לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד, ולא כתב שנהגו להחמיר בזה כמו שכתב כאן לענין בשר ויין. [ועי' באול"צ (ח"ג פכ"ט אות כו בביאורים בתחילה) שכתב לבאר החילוק בין בשר ויין שאיסורם משום שבתלו הקרבנות וניסוך היין (כדכתב הבי"י בשם הלכ"ג) ולא משום אבילות דהא אבל מותר בבשר ויין, לבין שאר מיילי שאיסורם משום אבילות, ומשיצא התענית אין טעם להימנע מאבילות]. ולכן כתב באול"צ (שם) שבני ספרד מותרים במוצאי התענית בשאר דברים חוץ מבשר ויין, ושכ"כ עוד אחרונים [ועי' גם בה"ל ד"ה ד"ה עד בשם המאמיר], אלא שעכ"פ יש מבני ספרד שנהגו להחמיר שלא לרחוץ ולכבס כל עשירי באב עד סוף היום.

⁹³ וכתב באול"צ (ח"ג פכ"ט אות כח) משמעות דברי מרן שרק ביום עשירי שבו נשרף ההיכל יש להמנע מבשר ויין, וכן כתב החיד"א (ברכ"י סק"י) בשם מהר"ש ויטאל שראה לאביו מהר"ח ויטאל שהיה אוכל במוצאי ת"ב דחוי, ושכן כתב הפר"ח שאף בלילה מותר (והביאם בבחי"ח ס"ק יט), וכן כתב במועד לכל חי (ס"י אות צב). וכן נקט האול"צ.

אבילות היום (והמחבר משמע שמתיר). ובתספורת מותרים מיד. בשאר תעניות אין חומרא במוצאי התענית.

סימן תקנט

123. (צדקתך): שבת שהוא ערב ט"ב, האם אומרים צדקתך. תשובה: לא, משום דט"ב איקרי מועד⁹⁴. סעי' א וס"ק א.
124. (אמירת איכה וקנינות): אומרים איכה וקנינות ואפילו כשהוא ביחיד (ס"ב וס"ק ה). וטוב שהיחיד יקרא איכה גם ביום. (א) כיצד תהיה צורת אמירת איכה. (ב) ומה יש לנהוג בענין ההפסקות. (ג) וכיצד ינהגו בפסוק השיבנו שבסוף. (ד) לאחר שקראו ה' פרקי איכה, מה נוהגים.
- תשו': (א) בנחת ודרך בכי [וכן התפילה],⁹⁵ ובכל איכה מגביה קולו יותר (שכן דרך הבוכים להגביה קולם כשמרבים בבכיה. לבוש). ופסוק אחרון שבכל פרק אומר בקו"ר. (ב) שיפסיק בין כל פסוק מעט, ובין כל פרק מעט יותר. (ג) הקהל אומרים אותו בקו"ר, ואח"כ אומרו החזן, וחוזרים הקהל ואומרים אותו בקו"ר וכן החזן. (ד) שחוזר החזן ומתחיל זכור השם מה היה לנו אוי, הביטה וראה את חרפתנו אוי מה"ל, וכן חולק כל הפסוקים אמצעיתן באוי וסופן באמה"ל. סעי' א וס"ק ג. ענין הבדלה נתבאר בס' תקנו.
125. (צדקתך): שבת שהוא ערב ט"ב, האם אומרים צדקתך. תשובה: לא, משום דט"ב איקרי מועד⁹⁶. סעי' א וס"ק א. במקום שנוהגים לברך הבנים במו"ש אם חל ט"ב במו"ש אין מברכים. ס"ק ד.
126. (תפילת ערבית): בליל ט"ב מתפלל ערבית בתחילה. (א) אחר התפילה, איזה קדיש אומר. (ב) בשאר הקדישים שאומרים אחר איכה האם אומרים עם התקבל. (ג) עד אימתי הוא הנ"ל ב'.
- תשובה: (א) קדיש שלם עם התקבל. (ב) לא (והטעם מבואר בב"י משום שאומרים באיכה 'שתם תפילתי, ולכן נוהגים במנהג רק אחר שקראו איכה). (ג) עד שיוציאים למחר מביהכ"ס⁹⁷. סעי' ב ד וס"ק ד ושה"צ. אומרים איכה וקנינות, ואפילו כשהוא ביחיד. ס"ב וס"ק ה.
127. (הפרכות): מה נוהגים בפרכות. תשובה: מסירים אותה מהארון, ע"ש בצע אמרת⁹⁸. סעי' ב.
128. (א) מה אומר אחר איכה וקנינות. ומהיכן מתחיל. (ב) אם חל במוצ"ש האם אומרים למנצח בנגינות, ויהי נועם, ויתן לך.
- תשובה: (א) אומר סדר קדושה⁹⁹. ומתחיל ואתה קדוש [שאינן אומרים ובא לציון גואל ואני זאת ברית]. (ב) לא (הטעם ביותן לך דלאו זמן ברכה ושמחה הוא. מ"ב ע"פ הלבוש). סעי' ב וס"ק ג.

הוספות ועיונים

⁹⁴ ט"ב נקרא מועד ע"ש העתיד שיהיה חג. על כן ט"ב תמיד חל כמו שחל יום ראשון של פסח שבו יצאו ישראל ממצרים, שהוא מעין גאולה דלעתיד כמו שנאמר (מ"כה ז טו) 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות'. של"ה (פרשת בלק תורה אור).

⁹⁵ מכאן עד סוף התשובה הספרדים לא נהגו כן.

⁹⁶ ט"ב נקרא מועד ע"ש העתיד שיהיה חג. על כן ט"ב תמיד חל כמו שחל יום ראשון של פסח שבו יצאו ישראל ממצרים, שהוא מעין גאולה דלעתיד כמו שנאמר (מ"כה ז טו) 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות'. של"ה (פרשת בלק תורה אור).

⁹⁷ ונמנה הספרדים הוא בהיפך מהמבואר כאן, שבערבית אומרים בלא תתקבל ובשחרית אומרים, אך לענין שחרית יש נוהגים שלא לומר ונהרא נהרא ופשטיה.

⁹⁸ בכף החיים (סי"ק יט) כתב שבמנחה מחזירין אותו למקומו, שהרי תלית גם אין מניחים בבוקר מטעם בצע אמרתו ובמנחה מניחים, וע"ש טעמים נוספים לזה.

⁹⁸ בכף החיים (סי"ק יט) כתב שבמנחה מחזירין אותו למקומו, שהרי תלית גם אין מניחים בבוקר מטעם בצע אמרתו ובמנחה מניחים, וע"ש טעמים נוספים לזה.

⁹⁹ והטעם שיש לומר בליל ט"ב סדר קדושה, הביא בהלכות קטנות (ח"ב סי' קל"ט) בשם המהר"י מולכו שהוא ע"פ מה שאמרו בב"מ (פסחים ס"ט). שבזמן הזה העולם קיים על סדר קדושה, ובתשעה באב אין העולם מתקיים ע"י לימוד תורה שהרי אסור ללמוד, וכדי שיתקיים העולם תיקנו לומר סדר קדושה במקום תורה האסורה. וע"י גם כף החיים סי"ק יד.

129. (ישיבה על הארץ): בליל ט"ב ויומו יושבים על הארץ כאבלים [ובברכו עומדים]. (א) האם מותר להניח שק או כר קטן תחתיו. (ב) ולישב ע"ג ספסל נמוך. (ג) עד מתי נוהגים איסור ישיבה.
- תשובה: (א) כן¹⁰⁰. (ב) מותר למי שקשה לו לישוב על הארץ¹⁰¹. (ג) עד חצות. סעי' ג וס"ק י"ב. ואין צריך לשנות מקומו בט"ב. סעי' ד.
130. (הנרות): (א) מה יש לנהוג בענין הנרות בלילה. (ב) ולמנהגו שכל הקהל אומרים איכה וקניות בלחש עם החזן. (ג) האם בבוקר מדליקים נר תפילה בבהכ"ס. (ד) ובמנחה. (ה) ובברית כשמביאין התינוק למול.
- תשובה: (א) שאין מדליקין כי אם נר א' לומר לאורו קניות ואיכה, דכתיב במחשכים הושיבני. (ב) יש להדליק נר א' בכל שכונה (-איזור ישיבה) שע"י הדחק ויכול לומר קניות לאורו. (ג) לא (שלא הותר להדליק אלא מה שצריך לקרוא על ידו וכו'). (ד) מדליקין (שאו מקילין בכל מה שנאסר מצד המנהג. באהג"א סי' תקנה ס"א). (ה) מדליקין (שהקילו בברית בכמה דברים האסורים משום מנהג כדי לעשותה בשמחה, כדלקמן ס"ח). סעי' ג וס"ק יד טו.
131. (תפילת שחרית): (א) מה נוהגים בענין קימת שחרית. ואימתי עדיף שלא לנהוג כן. (ב) מזמור לתודה, האם אומרים. (ג) מה קורין בתורה. (ד) ובמה מפטירין. ובאיזה ניגון. (ה) האם נופלים על פניהם. (ו) האם אומרים תחנון, אא"א, מזמור יעקב. (ז) ופיטום הקטורת.
- תשובה: (א) משכימין קצת לביהכ"נ, אך אם עי"ז יגמרו הקניות זמן רב קודם חצות טוב שלא להשכים כ"כ¹⁰³. (ב) כן. (לענין מה מותר לומר בתפילה ע"ל סי' תקנד ס"ד, ולענין ברכת שעשה כל צרכי ע"ש ס"ק לא). (ג) כי תוליד בנים. (ד) מפטירין בירמיה אסוף אסיפם, בניגון איכה¹⁰⁴. (ה) לא. (ו) לא. (ז) לא¹⁰⁵. סעי' ד וס"ק טז יח. כ. ס"ק יז לקמן סעי' י' תשו' 139.
132. (סדר אמירת הקניות): (א) עד אימתי יש לומר הקניות [ומדוע]. (ב) מה יש לזוהר בענין הסחת דעת מהקניות. (ג) מה נוהגים לענין נחמה.
- תשובה: (א) עד מעט קודם חצות, כדי שלא יבואו לעשות מלאכה אז. טוב שהיחיד יקרא איכה גם ביום¹⁰⁶ (ס"א וס"ב). (ב) אסור לספר בעת הקניות ולא לצאת לחוץ [וכ"ש שלא ישיח עם הגוין]. כדי שלא יסיח לבו מהאבל. ורע המעשה בענין שזורקים (עצים) זה לזה בביהכ"נ וכו'. (ג) נוהגים לומר קצת נחמה אחר הקניות, לפסוק בנחמה. סעי' ג ה וס"ק יב כב.
- (הקדמה לסעיף ו). **אם לאבל מותר לילך לביהכ"נ בט"ב:** הנה בשו"ע יו"ד (סי' שצ"ג ס"ג) מבואר שאסור לאבל לצאת לביהכ"נ, כיון שנמצא עם אנשים אחרים שאינם מתאבלים ויסיח דעתו מן האבילות (תיומה הגזן סי' לט). אך לבית אבל אחר מותר לו לילך [ש"ע דס ס"ט], ודוקא לאחר ג' ימים ראשונים של אבילותו, אבל תוך ג' ימים ראשונים שהאבילות אז חמורה יותר (ע"י מ"ק כ"ז). אין היתר. ובסעיף שלפנינו יתבאר שאבל בט"ב מותר לו לילך לביהכ"נ, מאחר שכולם אבלים באותו היום.
133. (אבל ואונן): (א) אבל, האם מותר לילך לביהכ"נ, כשהוא אחר ג' ימים ראשונים. [בלילה או ביום]. (ב) וכשהוא תוך ג' ימים ראשונים. (ג) אונן, כיצד ינהג.

הוספות ועיונים

¹⁰⁰ וע"י כף החיים סי' תקנב (סי"ק לט) שעדיף לעשות כן כדי שלא לשבת על קרקע בלא הפסק בגד [והוא ע"פ קבלה. ועיי' ש].

¹⁰¹ והנוסע במכונית מותר לשבת. קרא עלי מועד (פ"ח סי"ק כ"ג) בשם הגרשו"א, וכן העיד הגר"ח קניבסקי שהחזו"א ישב במכונית. וכן באוטובוס מותר לישוב. כן דעת הגרשו"א (תורת היולדת פמ"ח הע' ז'), כיון שאין זה דרך נוחיות ותענוג, ובאופן זה לא תיקנו שיצטרך לישוב על הקרקע. וכן דעת הגרנ"ק (ח"יש שבת ח"יב עמי שכ"ז) וכן דעת הגר"ח"ק (קרא עלי מועד שם), והוסיף שכן נהגו. ועיי' קרא עלי מועד (שם) בשם הגרשו"א.

¹⁰² מכאן עד סוף התשובה אין מנהג הספרדים להדליק נר גם שלא בט"ב.

¹⁰³ אא"כ רגיל להתפלל כותיקין, יכול להתפלל אז אף שגומר הרבה קודם חצות (וכן הביאו במ"ב דרשו על סי"ק טז ע"ש).

¹⁰⁴ ויש נוהגים בניגון אחר. וכל דברים אלו תלויים במנהג וכל אחד יתפוש במנהגו (ע"י כף החיים סי"ק כח).

¹⁰⁵ ומנהג הספרדים לקרוא סדר התפילה [לבד מדברי וידוי כ"ל אות ו'] כמו בכל יום, עם פיטום הקטורת ושיר של יום, עיי' כה"ח סי' תקנט סי"ק מח.

¹⁰⁶ והיום נהגו לאמרו בביהכ"נ בציבור לאחר התפילה ובלא ברכה (לוח ארץ ישראל).

- תשובה: (א) מותר בלילה וגם ביום עד שיגמרו הקינות. (ב) מחלו, והגר"ש קלוגר הכריע שבליילה שיש קינות מועטים לא ילך, וביום שיש הרבה קינות וצער לו אם לא ילך מותר. (ג) בלילה יושב בביתו¹⁰⁷, ולמחר לאחר הקבורה מותר לילך לביהכ"נ [למתירין באבל תוך ג' ימים] עד שיגמרו הקינות. סעי' ו' ס"ק כד.
134. (ברית מילה): (א) אם יש תינוק למולו, מתי מלין אותו. (ב) האם מברכים על בשמים. (ג) מי שותה את היין. (ד) בהנ"ל ג', באיזה גיל יהיה התינוק.
- תשובה: (א) אחר גמר הקינות, ויש ממתנינים אחר חצות, והמנהג כסברא ראשונה. (ב) לא (ע"י בזה לעיל ס' תקנו בתשו' ראשונה אות ד'). (ג) אם היולדת מותרת לשתות [באופן שנתבאר בסי' תקנד ס"ו] ומצויה שם, יברך על הכוס והיא תשתה, ובלבד שתשמע הברכה ולא תפסיק בדברים בין הברכה לשתיה, ואם אינה שם יברך על הכוס ויטעים לתינוקות. (ד) טוב שיהיה גדול קצת שחייב לחנכו בברכה. סעי' ז' ס"ק כח כט ושה"צ.
135. (בגדי שבת): (א) בעלי הברית, איזה בגדים ילבשו. ומה"ד בבגדים: לבנים, חדשים, ניכר בהם הגיהוץ. ומה דין הכתנות. (ב) ממתי ועד מתי לובשים הבגדים הנ"ל. (ג) האם מותרים בנעילת הסנדל. (ד) מי הם בעלי הברית.
- תשובה: (א) מותרים להחליף הכתנות כמו בשבת חזון (כיון שלובשים אותה רק מפני הזיעה ואין לה חשיבות כבשאר בגדים), וללבוש בגדים אחרים (פ"י יפים) ובגדי שבת¹⁰⁸, אבל לא לבנים ממש. ואם ניכר בהם הגיהוץ אסור ללבושן, ובבגדי ישע מצדד שגם אם ניכר בהם הגיהוץ מותר ובלבד שאינם חדשים ממש¹⁰⁹. (ב) מלאחר שגמרו הקינות ובאין למול התינוק, עד אחר המילה. (ג) לא. (ד) אבי הבן ואמו המולה והסנדק. סעי' ח' ס"ק לא-לד ובה"ל ד"ה ומותר.
- (הקדמה לסעיף ט). **ברית מילה בט"ב נדחה**: איתא בגמרא (תענית יב): אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, אני מבני בניו של סנאב בן בנימין [שזמנו לנדב עצים למזבח היה ב' אב (תענית טו)] והיו מביאים קרבן באותו היום, והיה יום זה למשפחתו יום טוב לעולם, אף לאחר החורבן (רמ"ש פתחי סי' ס"א), ופעם אחת חל ט"ב להיות בשבת ודחוהו לאחר השבת, והתענינו בו ולא השלמנוהו [פ"י לא סיימנו התענית], מפני שיום טוב שלנו הוא. ולמדו בראשונים (ע"י ט"ו) שכן הוא לגבי בעלי ברית בתשעה באב נדחה, שהוא יום טוב שלהם.
136. (ט"ב נדחה): (א) חל מילה בט"ב שאינו נדחה, האם בעלי הברית משלימים התענית. (ב) ומה"ד בד' צומות. (ג) ואם חל ברית בט"ב נדחה. (ד) ממתי מותרים לאכול. (ה) מה צריכים לזוהר לענין הסעודה. (ו) מי בכלל היתר האכילה הנ"ל. (ז) בליל מוצאי התענית, האם מותרים לעשות סעודה. (ח) פדיון הבן בט"ב נדחה, האב והכהן האם צריכים להשלים התענית. (ט) ובפדיון הבן שלא בזמנו [ואם היה יום ל"א בשבת]. (י) בט"ב נדחה, האם יש קולא לענין חולה ומעוברת.
- תשובה: (א) כן. (ב) כנ"ל א'. וה"ה בתענית שגזרו הציבור. (ג) אינם צריכים להשלים התענית, לפי שיו"ט שלהם הוא¹¹⁰. (ד) מתפללים מנחה גדולה אחר חצות ומותרים אח"כ לאכול (ע"י שה"צ ד"ש מקומות שנהגו להחמיר להשלים התענית). ואינם להבדיל מקודם. (ה) שלא לעשות סעודה גדולה כשאר ימים אם לא היה ט"ב. (ו) בעלי הברית [אבי הבן ואביו המולה והסנדק], אף לא המכניס ומוציא ולא שאר קרואים. (ז) כן. (ח) לא [ויש מפקפקין בזה¹¹¹]. (ט) צריכים להשלים. (י) כן, שבחולי קצת, ומעוברת שיש מיחוש קצת, מותרים לאכול. סעי' ט' ס"ק לה-לח ושה"צ ובה"ל ד"ה ואינו.

הוספות ועיונים

¹⁰⁷ אונן מותר לילך לביהכ"נ, רק מאחר שאסור להתפלל מה יעשה שם. רמ"א (וי"ד סי' שמא ס"א).

¹⁰⁸ אמנם בשה"צ לעיל (סי' תקנא ס"ק מה) מבואר שאין ללבוש במילה בט"ב בגדי שבת, וצ"ע (שו"ת להכות הל' טו).

¹⁰⁹ וביאור המחלוקת הוא, שבחומרא שאין ללבוש בגדי שבת בשבת חזון ישנם ב' טעמים, א, שצריך לנהוג באבילות גם בשבת, ב, שבגדי שבת בדרך כלל ניכר בהם הגיהוץ ונראים כחדשים. וסבר המג"א, שההיתר בבעל ברית ללבוש בגדי שבת הוא רק שלא ינהג באבילות, אבל כשנראים כחדשים לא היתר, דבגדים חדשים אסורים מדינא. והבגדי ישע סבר שממה שהתירו לבעל ברית ללבוש בגדי שבת היינו גם בחדשים, שהרי מסתמא בגדי שבת נראים כחדשים, רק שלא יהיו חדשים ממש. ודייק כן מלשון הלבוש שכתב 'אך לא חדשים ולא לבנים ממש', והרי בגדי שבת מסתמא גיהוץ ניכר בהם ולא אמר רק 'חדשים ממש'. (משניב ע"ז והדר).

¹¹⁰ ובסי' תרפו (שה"צ טו) מצדד להקל שא"צ להתענות כלל בנדחה.

¹¹¹ במלבושי יו"ט כתב שבפדיון הבן גם לא ישלימו, מטעם שכתב בים של שלמה (בי"ק פ"ז סי' לו) שסעודת פדיון הבן היא סעודת מצוה. וכתב בא"ר, שלדעתו נראה לחלק, ואין לתלות הדבר בסעודת מצוה, שהרי גם בברית מילה לא התירו לעשות סעודה, אלא בעלי ברית אינם משלימים כי הוא יו"ט בשבילם כמיש' ישש אנכי על אמרתך, ועל פדיון הבן לא נאמר כן. ועיי' שער' (סי' טו) שיישב, ועיי' חיי אדם (ככל קלו ס"ו) שכתב ליישב דבאמת אינו מוכח דדוקא במילה משום שש אנכי וגו', שכן

137. (חתן): א) חתן ביום חופתו, האם צריך להשלים תענית – בתענית ציבור ובד' צומות [בלא נדחה]. ב) ומי שותה הכוס. ג) בשאר ימי המשתה, האם צריך להשלים התענית [בלא נדחה]. ד) בתענית דחוייה, האם חתן צריך להשלים התענית, ביום החופה או בשאר ימי המשתה. ה) האם חתן צריך להתענות תענית יארציט בז' ימי החופה.

תשובה: א) כן. ב) קטן. ג) כן. ד) ביום החופה א"צ להשלים. ובשאר ימי המשתה גם צריך להשלים ויש מקילים שא"צ להשלים. ו) לא, אך צריך התרה. ס"ק לה ושה"צ ובה"ל ד"ה ונדחה.

כט) שאלה למעשה: א. לחידודי: ברית שחלה בט"ב נדחה, שבעלי הברית מותרים באכילה. מה דינם בניעולת הסנדל. (עי' היטב שו"ע סעי' ט, דוק. דברי הבה"ל ד"ה ומותר אינם ענין לכאן דהתם מיייר בט"ב שאינו נדחה). ב. כתב השו"ע (סי' תצג ס"ב): 'נוהגין שלא להסתפר בימי העומר, ובעלי הברית מותרים להסתפר לכבוד המילה' (וטעם ההיתר לפי שיום טוב שלהם הוא). מה הדין בפדיון הבן שחל בימי ספירת העומר, האם מותר לאב או לכהן להסתפר. (עי' ס"ק לח דוק, ועי' שה"צ מא). ג. לחידודי: ברית מילה דחוייה, שחלה בט"ב שנדחה, האם בעלי הברית מותרים לסעוד סעודת מצוה או שצריכים להשלים התענית. (עי' ס"ק לח, דוק היטב).

138. (הליכה לבית קברות): א) מה כתב הרמ"א שעושים לאחר שיוצאים מביהכ"נ. ב) האם דוקא של ישראל או גם של גוים. ג) האם אפשר לילך סמוך לקברות ממש. ד) מה נכון ליהרר בענין ההליכה. ה) מי שבשביל לילך לביה"ק מוכרח לילך במנעלים, כיצד ינהג.

תשובה: א) שהולכים לבית הקברות. ב) של ישראל, ואם אין של ישראל הולכים על קברי גוים לומר שאנו חשובים כמתים¹¹². ג) לא, שיש לחוש שידבקו בו החיצונים, אלא ילך בריחוק ד' אמות. ד) שלא לילך בכנופיא גדולה כי אין זה אלא טיול וגם מביא לידי שיחת חולין ומסיחין דעתן מהאבילות, רק ילך יחידי או עם עוד אחד שלא יפסיקו מלדבר בענין החורבן ולהתעורר באבילות. ה) עדיף שלא ילך. סעי' י"א וס"ק מא.

139. (מת): א) אם אירע מת בט"ב, האם אומרים צידוק הדין. ב) האם מותר לעשות הספד על חכם שמת. ולישב ע"ג קרקע אחר חצות.

תשובה: א) לא, דאקרי מועד. ב) מותר, דכל ההוא יומא קבוע לבכיה והספד. סעי' י"א וס"ק ע"ב.

140. (הכנת צרכי סעודה): א) האם מותר בט"ב להכין צרכי הסעודה שלאחר ט"ב. ב) והאם מותר לצורך סעודה שמחר [כגון לשחוט - למנהגנו שלא אוכלים בשר בלילה]. ג) האם לצורך סעודת מצוה שיהיה בלילה יש קולא יותר.

תשובה: א) נוהגין שלא להכין עד אחר חצות [כדי שלא יעסוק בדברים המסיחים דעתו מהאבילות], ואסור להקל במקום שנהגו איסור. ב) מחלו, ובמקום הדחק יש להקל. ג) כן, שמותר להכין אף קודם חצות. סעי' י"א וס"ק לט מ' ובה"ל ד"ה עד.

ל) שאלה למעשה: משפחת לוי הנוהגים להכין מאכלים לכבוד שבת עבור ארגון "עזר מציון" [מערך מתנדבים גדול עבור משפחות חולים ומחוסרי יכולת לעזרים ולסייעים ולהכין מאכלים עבורם]. ותשעה באב חל ביום חמישי, ולכן יצטרכו להזדרז ולהכין בבוקר היום. האם מותר להם. (עי' ס"ק מ, ועי' עד).

סיכום קצר לנלמד: (סיי תקנט). שבת שהוא ערב ט"ב אין אומרים צדקתך, דט"ב אקרי מועד. ואין מברכים את הבנים במוצי"ש שחל בו ט"ב. • ערבית: בליל ט"ב מתפללים ערבית תחילה, ובנחת ודרך בכי כאבלים. ואחר התפילה אומר קדיש שלם עם תתקבל, ובשאר קדישים שאחר איכה אין אומרים תתקבל, וכן הוא עד שיוצאים למחר מביהכניס. מסירים את הפרוכת מהארון. • איכה

הוספות ועיונים

מקור דין זה הוא ממעשה דר"א ב"יר צדוק (בעירובין מא, מובא לעיל בהקדמה) שביים שהביא קרבן עצים שלו עשה יו"ט ודחה לתענית ט"ב שנדחה, הרי דלאו דוקא מילה.

¹¹² ועיי' כף החיים (ס"ק פא) שהחמיר מאד שלא לילך על קברי גוים, ע"ש.

וקנינות: אומרים איכה וקנינות, אפי' כשהוא ביחיד [ואומרים בנחת ודרך בכל (ס"א). וע"ש ברמ"א ובמ"ב ס"ק ב ג במנהג אמירת איכה]. אחר הקנינות אומר סדר קדושה, ומתחיל ואתה קדוש. אם חל במוצ"ש, אין אומרים למנצח בנגינות, ויהי נועם, ויתן לך. • ישיבה על הארץ: בליל ט"ב ויומו יושבים על הארץ כאבלים [ונוהגים בישיבה על הארץ עד חצות]. ומותר להניח שק או כר קטן תחתיו, ומי שקשה לו יכול לישב על ספסל נמוך. • הנרות: בלילה אין מדליקין רק נר אחד לומר לאורו קנינות ואיכה. ולמנהגו שכל הקהל אומרים בלחש עם החזן, יש להדליק נר א' בכל מקום באופן שיוכלו לקרות לאורו ע"י הדחק. בבוקר אין מדליקין נר תפילה בביכה"ס, ובמנחה מדליקין; וכן מדליקין בבית. • שחרית: משכימין קצת לביכה"ס, אך אם עייז יגמרו הקנינות זמן רב קודם חצות טוב שלא להשכים כ"כ. מזמור לתודה אומרים. בתורה קורין כי תוליד בניס', ומפטירין בירמיה 'אסוף אסיפם', בניגון איכה. אין נופלים על פניהם, ולא אומרים תחנון, א"א, מזמור יענך. וכן לא אומרים סליחות. פיטום הקטורת אין אומרים [שאיך כל אדם רגיל לאמרו]. • הקנינות ביום: יש לומר הקנינות עד מעט קודם חצות, כדי שלא יבואו לעשות מלאכה אז. אסור לספר בעת הקנינות ולא לצאת לחוץ, כדי שלא יסיח דעתו מהאבל. נוהגים לומר קצת נחמה לאחר הקנינות, כדי לפסוק בנחמה. טוב שהיחיד יקרא איכה גם ביום (סק"ב). • אבל - מותר לילך לביכה"ס הנר בלילה והן ביום עד לאחר הקנינות, ובג' ימים ראשונים מחלו' אם מותר לו לילך, והגרש"ק הכריע שבליילה שיש קנינות מועטים לא ילך וביום שיש הרבה קנינות ומצטער אם לא ילך, מותר. • אונן - בלילה יושב בביתו, ולמחר לאחר הקבורה מותר לילך לביכה"ס [למתירים דלעיל] עד שיגמרו הקנינות. •

ברית מילה: מלין לאחר הקנינות, ויש ממתנינים אחר חצות, והמנהג כסברא ראשונה. ואין מברכים על בשמים. שתיית הכוס - אם היולדת שם ומותרת לשתות, היא תשתה, ותשמע הברכה ולא תפסיק בדברים בין ברכה לשתיה; ואם אינה שם יטעים לקטן, וטוב שיהיה גדול קצת שחייב לחנכו לברך. • הבגדים: בעלי הברית [-אבי הבן ואמו הסנדק והמוהל] מותרים להחליף הכתונת כמו בשבת חזון, וללבוש בגדים אחרים (-יפים) ובגדי שבת, אבל לא לבנים ממש. ואם ניכר בהם הגיהוץ אסור ללבושן, ובבג"י מצדד להקל, ובלבד שאינם חדשים ממש. והיתר זה הוא מלאחר שגומרים הקנינות ובאים למול, עד אחר המילה. בנעילת הסנדל אסורים. • ברית מילה בט"ב רגיל או נדחה: בעלי הברית משלימים התענית. וכן בד' צומות או תענית שגזרו הציבור. ובט"ב נדחה אינם צריכים להשלים [לפי שיו"ט שלהם הוא], ומתפללים מנחה גדולה אחר חצות ומותרים אח"כ לאכול [ויבדילו תחילה]. ולא יעשו סעודה גדולה כשאר ימים. בליל מוצאי התענית מותרים לעשות סעודה. פדיון הבן: בט"ב נדחה, האב והכהן לא צריכים להשלים התענית [ויש מפקפקין], ואם הפד"ה אינו בזמנו צריכים להשלים, ואפי' היה יום ל"א בשבת. חולה ומעוברת בט"ב נדחה - בחולי קצת או מעוברת שיש לה מיחוש קצת, יש להקל להתיר לאכול. • חתן בט"ב - בשאר ימי המשתה, בט"ב שאינו נדחה צריך להשלים התענית, ובט"ב נדחה מחלוקת. גם בשאר תעניות הדין כנ"ל, ולענין יום חופתו משלים התענית, וקטן שותה הכוס, ובתענית דחוייה א"צ להשלים התענית, ויכול לשתות הכוס. חתן א"צ להתענות יארציט בז' ימי חופה, אך צריך התרה. • הליכה לבית קברות: לאחר שיוצאים מביכה"ס הולכים לבית הקברות. ואם אין קברות יהודים הולכים על קברי גוים [לומר שאנו חשובים כמתים]. ואין לילך סמוך לקברות ממש [שיש לחוש שידבקו בו החיצונים] אלא בריחוק ד' אמות. ונכון לזוהר שלא לילך בכנופיא גדולה כי אין זה אלא טיול וגם מביא לידי שיחת חולין ומסיחין דעתן מהאבילות, אלא ילך יחיד או עם עוד אחד שלא יפסיקו מלדבר בענין החורבן ולהתעורר באבילות. מי שבשביל לילך לביכה"ס מוכרח לילך במנעלים, עדיף שלא ילך לביכה"ס. • מת: ארע מת בט"ב, אין אומרים צידוק הדין, דאקרי מועד. ומותר להספיד חכם שמת וכן לישב ע"ג קרקע אחר חצות [שכל היום קבוע לביכה והספד]. • הכנת צרכי סעודה שלאחר ט"ב - נוהגין שלא להכין רק אחר חצות, ואסור להקל במקום שנהגו אסור. ולהכין צרכי סעודה של מחר מחלוקת, ובמקום הדחק יש להקל. ולצורך סעודת מצוה שיהיה בלילה מותר להכין אף קודם חצות.

תשובות לשאלות למעשה

נא לא לסמוך למעשה

- (א) משמע שאסור [ואפי' בכלי פשתן המנהג לאסור ואפשר שמדינא אסור. שו"ע].
- (ב) משמע שמותר, שהלא אין מברכים על זה שהחיינו (ואפי' לסוברים שאין לברוש בגד חדש חשוב מי"ז בתמוז אפי' כשאין איסור מצד ההחיינו, עי' חיי אדם סי' קלג סי"ד וערוה"ש סי"ח, מ"מ כיפה אינו בכלל בגד חשוב). ולדעת המחבר אם מותר לאחר ר"ח עי' לעיל תשו' ג' 37 וע"ש בהע' 14.
- (ג) מותר, וכמבואר בלשון השו"ע שבגד חדש אסור לתקן, הא ישן מותר (וכ"כ הפוסקים כנ"ל בהע' 16).
- (ד) א. שאסור, שסעודה זו אינו נקראת סעודת מצוה. ב. כן, דסתם יולדת חלושה היא (וכן מבואר לקמן סי' תקנד ס"ו), וא"כ מרגישה בעצמה שלא יזיק לה ההימנעות מאכילת בשר בזה יש שנהגו לימנע מז' באב. ג. כן, כדכתב המ"ב שאם יש חשש שימנעו מלשוטט לשבת מותר להקדים, וכ"ש בזה שלא יספיקו כלל שמותר. ד. מותר (כדעת האחרונים ודלא כמג"א, ואף שהמ"ב מייירי בשבת שלפני ר"ח, בפשיטות ה"ה בשבת שבתוך תשעת הימים שמותר לשתות יין [כדלקמן סי' תקנב ס"ר] וכן מבואר בשוה"ל הל' טו דהיינו הך. מיהו לעצם הדבר אם לענין שבת מועיל לשתות עתה כשכבר יצא שבת יש לענין בזה, ואכ"מ). ה. משמע שמותר, שהרי אצלו כבר שבת וגם אומר רצה בברכה"מ, וכדכתב המ"ב לענין מוצ"ש וכ"ש כאן שהוא שבת אצלו לכל דבר (עי' מ"ב סי' רסו ס"ק ה). (וכן פסקו בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' שזו אות ב בשם המשנה הלכות, והגר"ח קניבסקי בשוה"ל תורת המועדים הע' לח).
- (ה) א. כולם מותרים, ואפי' הם רבים. ולדעת ר"י עמדין חברים שאין הם שותפים כלל בענין (ולא למדו עמו בבית מדרש), אסורים באכילת בשר. (אבל שאר הרשימה הם בכלל המוזכרים בהל"ל, ואף נשות הנדיכים מסתבר דהם בכלל הנדיכים. וידידיו לכולל שלמדו המסכת בצוותא חדא, נראה דלא גרע מהמוזכרים בבה"ל דבדואי ע"י ריבוי הלומדים יש תועלת לכל לומד, הן במשא ומתן וכו'). ב. מותר. ג. לא.
- (ו) שהדבר שנוי במחלוקת, בא"ר מבואר לאיסור והח"א התיר לקטנים לפני שבוע שחל בו.
- (ז) א. אסור ואפי' בצונן [לכד מפניו ידיו ורגליו בצונן], שלא התיר המ"ב לרוחץ קטנים בראשם אלא כשיש להם חטטים (אך יש קטן שמותר לרחצו מדין 'היינו רבייתיה' כמבואר במשנ"ב סי' תקיא סי"ק יב ומותר לרחצו בחמין כל גופו בימים אלו כדין חולה המבואר בס"ק פח, ועי' משנ"ב דרשו על ס"ק צג בשם הפוסקים בענין זה). ב. משמע שמותר וכדין צורך מצוה, ולא גרע מהרגילים לטבול בערב שבת שהתיר המ"ב (וכן התירו בשו"ת מהרשד"ה או"ח סי' נב ובישועות יעקב ס"ק ג ובן איש חי דברים טז ואור לציון ח"ג כז ה).
- (ח) נראה שמותר לברך, וכדין מצוה עוברת ופרי שאינו בנמצא אח"כ. ובדואי עדיף שילבשם תחילה קודם בין המצרים [אם יודעים שאפשר להמתין עד שבת והיא הבגד ניכר בחידושו] ואז יברך, אך אם לא עשה כן הדין כנ"ל. (ואין זה דומה לדין חולה ומעוברת, ששם האונס בה מצידם [ועי' לעיל הע' 30 שנתבאר], משא"כ בזה זמנא קא גרים. והנה בשו"ת אור לציון [ח"ג כה ג] כתב שלא לברך, אכן יש לדון ולומר שאין ראייה מדבריו לזמנינו, מפני שההוראה היתה על מציאות זמנם שלא היה דרך כל הנערים שנעשו ברי מצוה לברוש מגבעת וחליפה מיד בגיל 13 אלא היו הרבה שממתנים עד היכנסם לשיבה, וממילא שאין הכרח לברוש עתה ואם הנער רוצה לברוש עתה לא יהא לזה שם של מצוה עוברת; משא"כ לפי מציאות זמנינו שהדרך לברוש בגיל בר מצוה, הוא כמוכרח לברוש, ושפיר י"ל דהוי כפרי חדש שאינו בנמצא אח"כ ומברך. ודמי לאדם שנקרעה חליפתו ומוכרח לקנות חליפה חדשה בימים אלו, כדי להתפלל וכו', שמתסבר שיברך, וה"ה בזה. ועי' בס' הקטן והלכותיו פ"ט הע' יז שמשמע מדברי הגרש"ז אויערבך לברך בבין המצרים קודם ר"ח [אך צ"ב החילוק בין קודם ר"ח לאחריו]¹¹³).
- (ט) א. לא, דימים אלו צריך ליהזר טפי מחשש סכנה, כדכתב השו"ע 'לא יכו [את] התלמידים בימים ההם'. (וכן דעת הגר"מ פיינשטיין והגר"ש וואזנר שאין להיכנס למקום סכנה בימים אלו. משנ"ב דרשו 128). ב. שאין לחוש בזה מפני ביטול תורה (שדבר זה הובא בפוסקים ומשנ"ב ולא חילקו בין שאר אדם לת"ח, וכ"כ בספר הנהגות מהח"ח

הוספות ועיונים

¹¹³ ולגוף הנידון אם נער בר מצוה יברך שהחיינו יש להוסיף שגם עצם האיסור לברך שהחיינו אינו פשוט, דהלא בשו"ע כתב לשון 'טוב ליהזר', והגר"א חולק בדין זה, וגם הט"ז פקפק בזה, והמשנ"ב (סי"ק עח) צירפם. ומה גם שהדין של מעוברת וחולה שהביא המשנ"ב שלא לברך צ"ב דמאי שנא מפרי שאינו בנמצא אח"כ, וגם הרבה אחרונים פקפקו על זה דהלא מקור הדבר הוא בברכי יוסף, ושם בהמשך מבואר בהפך שכתב שמי שבטעות בירך על פרי לאכלו, יברך שהחיינו. וכל זה נראה דיח לצרף לנידודי' בנער בר מצוה שיש לומר שיברך שהחיינו. וכן הורו כמה ת"ח לברך.

- ידוגמא מדרכי אבי אות ס' שהח"ח אע"פ שכל השנה לא אמר תיקון חצות בהיותו טרוד תמיד בעיון ההלכה, מ"ז תמוז עד ט"ב אמר התיקון אחר חצות היום לברו בביהכ"נ, עיי"ש).
- (י) א. משמע מהרמ"א שראוי להימנע (אף שלא הזכיר אלא צנון ומליח) וכדי שיתנהג בפרישות (וכן כתב הבן איש חי דברים יט בשם החיד"א, וע"ש שגם בפירות חיים לא ירבה אלא כפי הנצרך לצום, ואף שמן הדין מותר כדלקמן ס"ד).
ב. משמע שיכול (ואפי' בשכר יש מתירים באופן שרגיל כמבואר בשה"צ) וימעט מהמכמות שרגיל. (אך משקה של תענוג ראוי לימנע, וכנ"ל, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פכ"ח ג).
- (יא) דגים (ויש גם משקה, והוא שכר, עי' ס"ק ד ולעיל סי' תקנא סי"א).
- (יב) א. משמע שמותר, שכך דרך ביטולו תמיד, וגם אחד עשוי להטעים את השני (ואף שלפעמים מבשלים אחד ממני מאכל זה לבדו, אין בכך חיסרון מאחר שהדרך גם לבשל מינים אלו יחד, כמבואר מכמה דוגמאות שהובאו במשנ"ב ושאר אחרונים ודוק, וכ"כ להדיא בשו"ת אור לציון ח"ג פכ"ח אות א שדברים שדרך לבשולם גם בנפרד וגם ביחד נחשבים כמאכל אחד). ב. אסור דהוי מין אחד ב' קדרות ואינם שווים (וכ"כ בשו"ת אור לציון שם).
- (יג) לא, שרק כשאוכל ב' המינים יחד מותר אבל לא בזה אחר זה.
- (יד) משמע שמותר (ויש לדחות קצת הראיה מהמ"ב, שאולי דוקא מה שצריך שבביל שלא יחלה מותר אך לא להקל הצום, ומ"מ הסכמת הפוסקים שמותר. שונה"ל תורת המועדים סי' תרד אות א).
- (טו) א. מסתבר שמותר, דהא א"צ לנהוג מנהגי אבלות עד הלילה (ואין נראה לומר שברכה"מ נחשבת חלק מהסעודה לענין זה אלא רק האכילה עצמה טעונה ישיבה ע"ג קרקע. ומה שנזכר בשאלה 'שכך הוא מכוון יותר', יתכן שאפי' בלא"ה מותר). ב. משמע שמותר, וכדכתב המ"ב שמקום שנהגו לאכול בהסיבה די שאוכלין עתה שלא בהסיבה שיש בזה היכר על שפלות הסעודה, וכ"ש בשינוי משיבה לעמידה. ועי'.
- (טז) לא, שיש ליהדר שלא לאכול יחד אלא כל אחד לבדו. ובדיעבד אם ישבו יחד לא יזמנו (ס"ק יט).
- (יז) משמע שכל החיסרון באופן שעושה ב' סעודות הוא כשלא מפסיק בין הסעודות כראוי, אבל באופן הנזכר ששוהה הרבה בין הסעודות, הרי אין שייכות ביניהם, הן לענין שאין בזה משום גרם ברכה שאינה צריכה והן לענין שאין התבשילים שבב' הסעודות מצטרפי אהדדי, ומשמע שמותר (וכן צידד בכה"ח ס"ק מז, וכן משמע במשנ"ב לקמן ס"ק כט ע"ש ודוק).
- (יח) לא (כמבואר במ"ב, וכן מבואר בש"ך [י"ד סי' שמא ס"ק ז] בשם רבינו יונה [ברכות י:]: ולמד כן ממה שאמרו בגמ' [שבת קיח]. עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות).
- (יט) לכאורה משמע שמותר, שכיון שפוחת הברז והולך ומתעסק בשטיפת פניו הוי כאילו התנה שאינו מקבל עליו רחיצה, ובדומה למ"ש השה"צ לענין חליצת נעליים שאנו רואים שעתה לובשין וכאילו פירש חוץ מזה.
- (כ) הלא הלכה פסוקה היא בשו"ע יבין השמשות שלו אסור' (והוא מדינא דגמרא. שה"צ סי' תקסב ס"ק א), א"כ אין חילוק כלל בין היום לביה"ש ומה שאסור ביום אסור גם בביה"ש, ולא השמיענו השו"ע שיש דברים מסויימים שיש להקל בהם בביה"ש, ומשמע למעשה שאסור ללמוד בביה"ש של מוצאי ט"ב (ומפורש הדבר לקמן בפמ"ג א"א רס"י תקנד, וכן משמעות המשנ"ב שם).
- (כא) משמע שמותר (ובעיקר ממה שהתיר המ"ב לקרוא ביוסיפון ענין חורבן בהמ"ק, ומשמע שכל ענינים אלו בסע' א' וב' אינו דין בפרקים מסויימים דוקא שהותרו, אלא תלוי בנושאים, שנושא המצער הותר לקרוא. וזה הטעם שצריך לדלג דברי נחמה שבירמיה ואילו דברי חורבן שבפרק הנזקין ושאר מקומות מותר לקרוא).
- (כב) משמע שמותר, כפי שכתב המ"ב לענין תהילים דהוי דרך בקשה, ואף שנטה להחמיר, היינו משום שתהילים הוי דברי תורה, משא"כ בקשה בעלמא.
- (כג) מבואר בבה"ל [ובהערה לעיל] שגם מי שאינו מסוכן כעת אלא שיש חשש שיסתכן מחמת הצום מותר לו לשתות, אלא שעל אף שבסתם חולה לא הצריכו להקפיד על שיעורים לגבי צום ט"ב, באופן זה שמוכרח לשתות רק כדי שלא להגיע למצב סכנה, עליו לשתות בשיעורים (וכ"כ לענינו בשו"ת אור לציון ח"ג פכ"ט אות י שדינו כמבואר בבה"ל).
- (כד) משמע שמותר, כשם שמותר לרחוץ להעביר את הלפוף שבעין (וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פכ"ט אות יג. והוסיף שאף יכול להשתמש לצורך כך בסבון [כדלקמן סעי' טו]).
- (כה) אם הן לחות בשיעור טופח על מנת להטפח אסור, ואם לאו מותר (וכ"כ באול"צ [ח"ג פכ"ט אות יג] ע"פ המבואר בסעיף זה).
- (כו) מותר, שהרי אינו עשוי לתענוג.

(כז) לענין ברכהמ"ז פשוט שיש ללמדו מדין מי שאכל בשוגג, שלרמ"א אומר ויש חולקים (ועי' לעיל הע' 88). ולענין תפילה אף שאינו מפורש פשיטא שאומר, שאין אמירתו מחמת העיניו אלא מחמת היום (שלא כדין עננו המבואר לקמן בבה"ל סי' תקסה ס"א שאינו אומר. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פכ"ט אות ז, וכן יש ללמוד גם ממה דלא אישתמיט שום פוסק לומר שחולה אינו אומר נחם בתפילה ורק לענין ברכהמ"ז דנו בו).

(כח) ממה שכתבו האחרונים להתיר רחיצה וכיבוס לכבוד שבת, משמע קצת שגם לענין אכילת בשר אם עושה לכבוד שבת מותר. וכן יש ללמוד ממה שהתירו לאכול בשר בסעודת מצוה, ואף זה למצוה יחשב. (וכן התיר באור לציון [ח"ג פכ"ו אות ד] לענין ערב שבת חזון, וכ"ש במוצאי התענית. ודעת הגר"ש וואזנר [מוכב במשנ"ב דרשו סי' תקנא על ס"ק נט] לענין ערב שבת חזון שמותר כאשר יש צורך בטעימת התבשיל, שזה אינו בכלל טעימה האסורה משום שמחה).

(כט) א. לכאור' אם מותר באכילה, ק"ו שמותר בנעילת הסנדל. והיינו לאחר חצות. (וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' עז. ובהגהות אבן ישראל [על המשנ"ב ס"ק לח] כתב שאף שמן הדין היה נראה שמותר, אבל יש לחוש למראית העין מאחרים שאינם יודעים שהוא בעל ברית). ב. כיון שההיתר לענין מילה מפני שיו"ט שלהם הוא, א"כ מטעם זה עצמו יש להתיר גם בפדיון הבן הן לאב והן לכהן, שהם בעלי הברית ויום טוב שלהם הוא, וכפי שכתב המשנ"ב (בשם מלבושי יו"ט) בענינו (ועי' בשעה"צ שיש מפקפקים בזה דלאו יו"ט שלהם הוא, ולשיטתם משמע דה"ה בעומר). ג. הנה ממה שהשמיענו המשנ"ב חילוק לענין פדיון הבן שיש הבדל אם הוא בזמנו או נדחה שאז אינו דוחה התענית, ואילו לענין מילה לא הזכיר חילוק בזה כלל, יש לדייק שבמילה בכל גונא דוחה התענית [והסברא כמו שכתבו האחרונים (מוכב במשנ"ב סי' תקסה ס"ק כ) סעודת פדיון הבן שנדחה לא מקרי לענין זה סעודת מצוה כיון שאפשר לדחותה עוד, משא"כ סעודת ברית מילה שנדחה כיון שכל יום זמנו הוא, דאסור לעמוד ערל, מקרי סעודת מצוה]. (וכן כתב לדייק בדברי המשנ"ב הגרש"ז אויערבך [מוכב בשש"כ פרק ס"ב הערה קטז], וכן נראה דעת הגרש"ז למעשה [הליכות שלמה בין המצרים פט"ו דבר הלכה אות כד וארחות הלכה הע' 60]. אכן יש אחרונים שחולקים בזה, כדכתב הכף החיים ס"ק סט בשם הפוסקים).

(ל) משמע שמותר דהוי לצורך מצוה. והנה המ"ב כתב 'לצורך הלילה', ונראה דלאו דוקא הוא אלא אורחא דמילתא נקט, וכן ברמ"א (סי' תקנא ס"ט) ומג"א (באן ס"ק יד) ופמ"ג (א"א יד) וחי' אדם (כלל קלה סעי' כו) לא הוזכר דוקא לצורך הלילה. ועוד שלעיל בסי' תקנא ס"ט מבואר שבשעה"ד מותר להכין גם קודם חצות, ובדאי הנ"ל הוא בכלל שעה"ד ובכלל ההיתר.

הלכ' ב' הערות שנתקבלו מהלומדים, ותשובות העורכים:

בתשו' 65, א', פת 'חריבה', פורש בסוגריים "יבשה". ולכאור' יש לדון ולומר שחריבה היינו ללא מלח ותיבול אך לא יבשה. תשובה: נכתב כן על פי המצודת ציון במשלי פי"ז פ"א, ועוד מקורות רבים שחריבה היינו יבשה. ועדין יש לדון, דיעויין בשו"ע סי' קסז ס"ה דקצת משמע שהוא ללא תיבול ולא דוקא חרב. וצ"ע. • בשאלה 45 אות ז, כתוב בגליון שגם כוס ברכה"מ נותנים לקטן. ולכאור' יתכן ללמוד שדוקא כוס הבדלה נותנים לקטן ולא כוס ברכה"מ. וכן כתוב בשונה הלכות הל' טו. תשובה: הן אמת שכן כתב בדגול מרבבה בדעת המהר"ל-ל מקור האי דינא, אכן כתבנו כפי פשטות הרמ"א דקאי גם אברכה"מ. וכן תיקן בשונה"ל מהדורה חדשה.